DEGREE FIRST YEAR: II LANGUAGE - SANSKRIT

SEMESTER -1, PAPER -1

డిగ్రీ మొదటి సంవత్సరం : సంస్కృతం – సెమిష్టర్–1

LESSON WRITERS

Dr. M. SIVARAM,

Former Head, Dept. of Sanskrit

Andhra Loyola College, Vijayawada

Dr. Dhoolypala Ramakrishna

Head-Dept. of Sanskrit,

Maris Stella College, Vijayawada

Dr. UPADRASTA VENKATARAMANA MURTHY

Head, Dept. of Sanskrit

SRR & CVR Govt. Degree college, Vijayawada

Editor

Prof P. VARAPRASADA MURTHY

Acharya Nagarjuna University

Director

Dr. NAGARAJU BATTU

MBA. MHRM. LLM. M.Sc. (Psy). MA (Soc)., M.Ed., M.Phil., Ph.D

CENTRE FOR DISTANCE EDUCATION

ACHARAYA NAGARJUNA UNIVERSITY

NAGARJUNA NAGAR – 522 510

Ph: 0863-2293299, 2293214, Cell: 9848477441

0863-2346259 (Study Material)

Website: www.anucde.info

e-mail:anucdedirector@gmail.com

DEGREE I YEAR – SANSKRIT, SEMESTER-1

First Edition: 2021

No. of Copies:

(C) Acharya Nagarjuna University

This book is exclusively prepared for the use of students of degree I year Sanskrit, Centre for Distance Education, Acharya Nagarjuna University, and this book is meant for limited circulation only.

Published by:

Dr. NAGARAJU BATTU,

Director

Centre for Distance Education, Acharya Nagarjuna University

Printed at:

FOREWORD

Since its establishment in 1976, Acharya Nagarjuna University has been forging ahead in the path of progress and dynamism, offering a variety of courses and research contributions. I am extremely happy that by gaining 'A' grade from the NAAC in the year 2016, Acharya Nagarjuna University is offering educational opportunities at the UG, PG levels apart from research degrees to students from over 443 affiliated colleges spread over the two districts of Guntur and Prakasam.

The University has also started the Centre for Distance Education in 2003-04 with the aim of taking higher education to the door step of all the sectors of the society. The centre will be a great help to those who cannot join in colleges, those who cannot afford the exorbitant fees as regular students, and even to housewives desirous of pursuing higher studies. Acharya Nagarjuna University has started offering B.A., and B. Com courses at the Degree level and M.A., M.Com., M.Sc., M.B.A., and L.L.M., courses at the PG level from the academic year 2003-2004 onwards.

To facilitate easier understanding by students studying through the distance mode, these self-instruction materials have been prepared by eminent and experienced teachers. The lessons have been drafted with great care and expertise in the stipulated time by these teachers. Constructive ideas and scholarly suggestions are welcome from students and teachers involved respectively. Such ideas will be incorporated for the greater efficacy of this distance mode of education. For clarification of doubts and feedback, weekly classes and contact classes will be arranged at the UG and PG levels respectively.

It is my aim that students getting higher education through the Centre for Distance Education should improve their qualification, have better employment opportunities and in turn be part of country's progress. It is my fond desire that in the years to come, the Centre for Distance Education will go from strength to strength in the form of new courses and by catering to larger number of people. My congratulations to all the Directors, Academic Coordinators, Editors and Lesson- writers of the Centre who have helped in these endeavours.

Prof. P. Raja Sekhar
Vice-Chancellor (FAC)
Acharya Nagarjuna University

DEGREE FIRST YEAR: II LANGUAGE - SANSKRIT

Syllabus

Semester: 1

Course Objectives:

1. ప్రాచీనసంస్కృతసాహిత్యపరిచయం.

2. ఆధునికసంస్కృతసాహిత్య పరిచయం.

3. సంస్కృతవ్యాకరణంయొక్క ప్రాథమికపరిచయం.

Course Outcomes:

1. సంస్కృతకవుల లేదా ఋషులను గురించి అవగాహన.

2. మానవీయవిలువలపట్ల ఆసక్తి.

3. సంస్కృతవ్యాకరణపఠనంద్వారా సంస్కృతవాక్యములను వ్రాయుట మరియు అర్థము చేసికొనుట.

UNIT - I OLD POETRY:

1.आर्यपादुकाभिषेकः

Ramayanam of Valmiki Maharshi– Ayodhya Kanda,

వ్యాసరూపప్రశ్నలు , సందర్భవాక్యాలు మరియు సముచితసమాధానప్రశ్నలు.

2. **यक्षप्रश्नाः** –MahaBharatam of Vedavyasa, Vanaparva, Adhyaya –313,

వ్యాసరూపప్రశ్నలు , సందర్భవాక్యాలు మరియు సముచితసమాధానప్రశ్నలు.

UNIT - II MODERN POETRY:

1. विवेकानन्दसूक्तयः - डा, समुद्राल लक्ष्मणय्य महोदयः

వ్యాసరూపప్రశ్నలు మరియు సముచితసమాధానప్రశ్నలు.

2. मेवाड राज्यस्थापनम् - विद्वान् ओगेटि परीक्षित् शर्मा

వ్యాసరూపప్రశ్నలు మరియు సముచితసమాధానప్రశ్నలు

UNIT – III PROSE

1.अत्युत्कटैः पापपुण्यैरिहैव फलमश्नुते –MITRALABHA OF HITOPADESA 2 & 3 STORIES,

PAGES 61-84.

వ్యాసరూపప్రశ్నలు , సందర్భవాక్యాలు మరియు సముచితసమాధానప్రశ్నలు.

2. शूद्रक-वीरवरकथा, – VIGRAHA OF HITOPADESA, 8TH STORY, PAGES 63-70,

వ్యాసరూపప్రశ్నలు , సందర్భవాక్యాలు మరియు సముచితసమాధానప్రశ్నలు.

UNIT - IV GRAMMAR:

1. शब्दाः

देवः, कविः, भानु , धातृ , पितृ , गो , रमा, मतिः

వ్యాసరూపప్రశ్నలు మరియు సముచితసమాధానప్రశ్నలు

2. धातवः

भू , गम्, स्था , दृशिर् , लिख् , CONJUGATIONS 1st Conjugation – 2nd Conjugation – AS. 10th Conjugation

వ్యాసరూపప్రశ్నలు మరియు సముచితసమాధానప్రశ్నలు

UNIT-V GRAMMAR:

1.SANDHI – सवर्णदीर्घ, अनन्वय, गुण, वृद्धि, यणादेश सन्धयः

వ్యాసరూపప్రశ్నలు మరియు సముచితసమాధానప్రశ్నలు

2. SAMASA – द्वन्द्व, तत्पुरुष, कर्मधारय, द्विगु

వ్యాసరూపప్రశ్నలు మరియు సముచితసమాధానప్రశ్నలు

MODEL PAPER

ACHARYA NAGARJUNA UNIVERSITY
DISTANCE EDUCATION

DEGREE FIRST YEAR: II LANGUAGE, SANSKRIT.

SEMESTER-1, PAPER-1,

TIME: 3HR Poetry, Prose & Grammar-1 MARKS -70

Note 1: Answer 1st to 26th, "30 & 31" questions in Sanskrit Only.

II: 27th, 28th, 29& 32nd questions may be answered in Telugu

SECTION - A

समुचितसमाधानं योजयित्वा वाक्यं लिखत । 20x1=20 M

1. रामः भरतं कुत्र आरोप्य पर्यपृच्छत् ?

१. करे २. शिरसि ३. हृदये ४. अंके

2. भरतः पादुके कुत्र कृतवान् ?

१. हस्तयोः २. हृदये ३. अङ्के ४. शिरसि

3. मनुष्यस्य आत्मा कः?

१. पिता 2.पुत्रः ३. पौत्रः ४. सखा

4. किम् परो धर्मः?

१. कारुण्यम् २. आनृशंस्यम् ३. विज्ञानम् ४. दण्डः

5. सर्वक्लेशविनाशकं किम्?

१. धनम् २. दारिद्र्यम् ३. सच्छीलम् ४. प्रेम

6. श्री विवेकानन्द सूक्तिसुधा" इत्यस्मिन् ग्रन्थे कति श्लोकाः सन्ति?

१. 100 २. 200 ३. 150 ४. 300

7. कां विना लोकः शनैः मरणं भजते?

१. जनशक्तिं २. धनशक्तिं ३. युद्धशक्तिं ४. सङ्घशक्तिं

8. परिक्षित् शर्म महोदयेन देववाण्या कति नाटकानि विरचितानि?

१. चतुर्विंशति २. सप्तविंशति ३. त्रयोविंशति ४. एकविंशति

9. चित्राङ्गःकः?

१. मृगः २.काकः ३. जम्बुकः ४. सिंहः

10. अज्ञातकुलशीलस्य कः न देयः?

१. कुम्भः २ कुसुमः . ३ वासः ४ आहारः

11. द्वौ बाहू, तृतीयश्च खड्गः कस्य सामग्री?

१. राज्ञः२. नारायणपण्डितस्य ३ .वीरवरस्य ४ सेवकस्य

12. धनानि जीवितञ्चैव परार्थे कः उत्सृजेत् ?

१. अज्ञः २ प्राज्ञः . ३ मत्तः ४ धनी

13. अकारान्तः -लिङ्गः देव शब्दः।

१. स्त्री २ पुं . ३ नपुंसक ४ आत्म

14. मतिः- मती - मतयः का अत्र विभक्तिः ?

१. पञ्चमी २ तृतीया . ३ प्रथमा ४ सप्तमी

15. भवेत् - भवेताम् -- ?

१. भवेतां २ भवेयुः . ३ भवेम ४ भवसि

16. स्थास्यामि ----------- स्थास्यामः ।

१. स्थास्यति २ स्थास्यानि ३ स्थास्यावः ४ स्थास्यसि

17. महाहिः इत्यत्र सन्धिः कः ?

१. सवर्णदीर्घ २ गुण ३ वृद्धि ४ अयवायाव

18. वसन्तर्तुः इत्यत्र सन्धिः कः?

१. सवर्णदीर्घ २ गुण ३ वृद्धि ४ अयवायाव

19. रामलक्ष्मणौ इत्यत्र समासः कः ?

१. द्वन्द्व २ तत्पुरुष ३ कर्मधारय ४ द्विगु

20. त्रिभुवनम् इत्यत्रः समासः कः?

१. द्वन्द्व २ तत्पुरुष ३ कर्मधारय ४ द्विगु

SECTION-B

चतुर्णां समाधानं लिखत 4x5=20M

21. ससन्दर्भं व्याख्यात ।

१. तद्ददामि तवैवाहं भुङ्क्ष्व राज्यमकण्टकम्।

२. बुद्धिमान् वृद्धसेवया।

22. विवेकानन्दसूक्तयः इति पाठ्यांशस्य सारांशं सङ्ग्रहेण लिखत।

23. ससन्दर्भं व्याख्यात।

१. अकस्मादागन्तुना सह मैत्री न युक्ता।

२. यत्रापायः सम्भवति तत्रोपायोऽप्यस्ति।

24. भवति, द्रक्ष्यति इत्यारभ्य धातुरूपाणि लिखत।

25. चत्वारि गुणसन्धि उदाहरणानि, चत्वारि द्विगुसमासस्य विग्रहवाक्यानि च प्रदर्शयत ।

26. ससन्दर्भं व्याख्यात ।

१. सत्यमूलानि सर्वाणि सत्यान्नास्ति परं पदम् ।

२. शीलमेकपदं सुखम् ।

SECTION -C

त्रयाणां समाधानं लिखत। **3x10=30M**

27. आर्यपादुकाभिषेकपाठ्यभागस्य सारांशम् उपपादयत ।

28. मेवाडराज्यस्थापनं वर्णयत।

29. 'अत्युत्कटैः पापपुण्यैरिहैव फलमश्नुते' कथमिति निरूपयत।

30. कवि, रमा शब्दयोः सर्वविभक्तिरूपाणि लिखत ।

31. यक्षप्रश्नानां युधिष्ठिरप्रदत्तानि समाधानानि विमृशत ।

విషయసూచిక

	పాఠం పేరు	విషయము	క్రమసంఖ్య
1.	ఆర్యపాదుకాభిషేకః	పాఠ్యభాగపరిచయము	1.2
		అనువాదము	1.4
		వ్యాసరూపప్రశ్నలు	1.7
		సందర్భవాక్యాలు	1.11
		సముచితసమాధానప్రశ్నలు	1.13
2.	యక్షప్రశ్నలు	పాఠ్యభాగపరిచయం	2.1
		అనువాదము	2.3
		వ్యాసరూపప్రశ్నలు	2.8
		సందర్భవాక్యాలు	2.9
		సముచితసమాధానప్రశ్నలు	2.12
3.	వివేకానందసూక్తయః	పాఠ్యభాగపరిచయము	3.1
		అనువాదములు	3.3
		వ్యాసరూపప్రశ్నలు	3.4
		సముచితసమాధానప్రశ్నలు	3.8
4.	మేవాడరాజ్యస్థాపనమ్	పాఠ్యభాగపరిచయము	4.1
		పాఠ్యభాగసారాంశము	4.2
		వ్యాసరూపప్రశ్నలు	4.4
		సముచితసమాధానప్రశ్నలు	4.6

5. అత్యుత్కటైః పాపపుణ్యై ఇహైవ ఫలమశ్నుతే	పాఠ్యభాగపరిచయము	5.1
	అనువాదము	5.2
	వ్యాసరూపప్రశ్నలు	5.5
	సందర్భవాక్యములు	5.14
	సముచితసమాధానప్రశ్నలు	5.17
6. శూద్రక–వీరవరకథ	పాఠ్యభాగపరిచయము	6.1
	అనువాదము	6.2
	వ్యాసరూపప్రశ్నలు	6.4
	సందర్భవాక్యములు	6.7
	సముచితసమాధానప్రశ్నలు	6.10
7. వ్యాకరణము, శబ్దములు	శబ్దముల పరిచయము	7.1
	శబ్దములు	7.4
	సముచితసమాధానప్రశ్నలు	7.8
8. వ్యాకరణము , ధాతువులు	ధాతువుల పరిచయము	8.1
	ధాతువులు	8.3
	సముచితసమాధానప్రశ్నలు	8.10
9. వ్యాకరణము , సంధులు	సంధిపరిచయము	9.1
	సంధులు	9.3
	సముచితసమాధానప్రశ్నలు	9.5
10. వ్యాకరణము, సమాసములు	సమాసపరిచయము	10.1
	సమాసములు	10.2
	సముచితసమాధానప్రశ్నలు	10.6

ఖండం 1

ప్రాచీన పద్య సాహిత్యం

ఆర్యపాదుకాభిషేకః आर्यपादुकाभिषेकः

1-1-1-1 - లక్ష్యం – ఆర్యపాదుకాభిషేకః అనే ఈ పాఠంలో కవి పరిచయం , పాఠ్యభాగ పరిచయము , పాఠ్యభాగం మొత్తానికి అనువాదము , నిబంధ ప్రశ్నలు , సమాధానములు, బహుళైచ్ఛిక సమాధాన ప్రశ్నలు, సందర్భ వాక్యాలకు వ్యాఖ్య, ప్రశ్నసూచి పొందుపరచబడ్డాయి

1-1-1-2 కవి పరిచయం– సంస్కృత సాహిత్యం రెండు విధములుగా విభజింపబడినది వైదికము, లౌకికము అని. వైదిక సాహిత్యమునందు వేదములు , ఉపవేదములు, బ్రాహ్మణములు, ఆరణ్యకములు, ఉపనిషత్తులు, వేదాంగములు , దర్శనములు, పురాణములు, మొదలగునవి అంతర్భాగమగుచున్నవి. లౌకిక సాహిత్యము నందు శ్రీమద్రామాయణము మహాభారతం , మహాకావ్యములు, ఖండకావ్యములు ,నాటకములు, గద్యములు , పద్యములు, చంపూ కావ్యములు మొదలగునవి అంతర్భాగములు అయినవి.

కూజంతం రామరామేతి మధురం మధురాక్షరమ్
ఆరుహ్య కవితాశాఖాం వందే వాల్మీకి కోకిలమ్

కవిత్వము అనే చెట్టు కొమ్మను ఎక్కి కొమ్మపై కూర్చొని మధురమైన అక్షరములతో రామ రామ అని రామ నామమును పలుకుతున్న వాల్మీకి అనెడి కోకిలకు నేను నమస్కరించుచున్నాను అని ఎల్లప్పుడూ ఎవరిని స్తుతిస్తూ ఉన్నారో, అటువంటి వాల్మీకి మహర్షి నారద మహర్షి ద్వారా ధర్మస్వరూపుడైన, సుగుణాభిరాముడైన , లోకోత్తరశీలుడైన , మర్యాద పురుషోత్తముడైన శ్రీరామచంద్రుని నిర్మలమైన చరిత్రను వినెను . ఆ తరువాత బ్రహ్మదేవుని ఆశీర్వాదంతో సుందరమైన, సుమధురమైన రామచరితాన్ని శ్రీమద్రామాయణము అను పేరుతో మహాకావ్యరూపములో రచించెను

నాస్తి గంగా సమం తీర్థం నాస్తి మాతృ సమో గురుః
నాస్తి విష్ణు సమోదేవో నాస్తి రామాయణాత్ పరం

వాల్మీకి మహర్షి చేత రచింపబడిన మహాకావ్యము అనుష్టుప్ మొదలైన వివిధములైన ఛందస్సులతో రచింపబడినది. 24000 శ్లోకములతో కూడిన రామాయణము నందు బాల, అయోధ్య, అరణ్య, కిష్కింధ, సుందర, ఉత్తరకాండము లని ఏడు కాండములు కలవు. బాల కాండము నుండి విద్యా ధర్మము, అయోధ్యా కాండము నుండి పుత్ర ధర్మము, అరణ్య కాండము నుండి క్షత్రియ ధర్మం, కిష్కింధాకాండము నుండి మిత్ర ధర్మం , సుందరకాండము నుండి సేవా ధర్మము , యుద్ధకాండము నుండి వీర ధర్మం , ఉత్తరకాండము నుండి రాజధర్మం తెలియబడుచున్నవి. మరియు ఈ రామాయణ మహాకావ్యాన్ని ప్రక్షేపాదులనుండి రక్షించడానికి వాల్మీకి మహర్షి, ప్రతి వేయి శ్లోకాలకు ఒక శ్లోకాన్ని గాయత్రీ మంత్రాక్షరముతో ప్రారంభించాడు . చతుర్వింశత్యక్షరా గాయత్రీ. 24 అక్షరములతో కూడిన గాయత్రీ మంత్రము 24 వేల శ్లోకాలతో కూర్చబడి మహాకావ్యంగా రామాయణ కథ వ్రాయబడినది

యావత్ స్థాస్యంతి గిరయః సరితశ్చ మహితలే
తావత్ రామాయణ కథా లోకేషు ప్రచలిష్యతి.

ఎంతవరకు పర్వతములు నదులు ఈ భూమిపై నిలిచి ఉంటాయో, అంతవరకు రామాయణ కథ ఈ లోకంలో మిక్కిలి ప్రచారంలో ఉంటుంది అని ఈ శ్లోకానికి భావం

1-1-1-3- – రామాయణ సందేశము – ఈ పాఠం ద్వారా అనన్యసామాన్యమైన రామ భరతుల యొక్క అతి పవిత్రమైన , ఆదర్శవంతమైన సోదర ప్రేమ ఉపదేశించబడినది

1-1-1-4 – పాఠ్యభాగ పరిచయము– ఆర్య పాదుకాభిషేకః అనే పేరు గల ప్రస్తుత పాఠ్యభాగము వాల్మీకి మహర్షిచే రచింపబడిన శ్రీమద్రామాయణములోని అయోధ్య కాండ మొదలుకొని 115 వ సర్గ వరకు ఉన్న సత్యం యొక్క గొప్పతనాన్ని ప్రకటించే కొన్ని శ్లోకములను సంకలనం చేసుకుని ఈ పాఠ్య భాగము నందు స్వీకరించబడినాయి. కైకయొక్క కుమారుడైన భరతుడు వనవాస దీక్ష ప్రారంభించిన సీతాలక్ష్మణులతో కూడిన శ్రీరాముని సమీపించి అయోధ్య నగరం తిరిగి రావలసినదిగా , రాజ్యాభిషేకమునకు అంగీకరించవలసినదిగా ప్రార్థిస్తాడు. కానీ శ్రీరాముడు భరతుని అభ్యర్థనను తిరస్కరిస్తాడు. రాజ్యము సత్యాత్మకమనియు , సత్యమే లోకమునందు ప్రతిష్టించబడినదనియు, సత్యం యొక్క గొప్పతనాన్ని తెలియజేస్తాడు. మరియు తండ్రి అయిన

దశరథ మహారాజు యొక్క ఆదేశాన్ని, ఆజ్ఞను స్వప్నమునందు కూడా ఉల్లంఘించనని దృఢముగా సమాధానం ఇస్తాడు. సత్యము ధర్మము ఆత్మగా కలవాడైన శ్రీరాముని ముఖారవిందం నుంచి వెలువడిన ఉపదేశామృతంతో పునీతుడైన భరతుడు శ్రీరాముని పాదుకలను ఇవ్వవలసినదిగా అభ్యర్థిస్తాడు . ఆ పాదుకలను శిరస్సున ధరించి నందిగ్రామమునకు తీసుకుని వెళ్లి అభిషేకిస్తాడు.

భారతీయ వాఙ్మయములో వాల్మీకిమహర్షిచే రచింపబడిన శ్రీ మద్రామాయణము ఆదికావ్యంగా సుప్రసిద్ధం. వాల్మీకిమహర్షి ఆదికవిగా సుప్రసిద్ధుడు . రామాయణ మహాకావ్యంలోని కథ త్రేతాయుగములో జరిగినట్లుగా వాల్మీకి మహర్షి పేర్కొన్నాడు . భారతదేశంలోనే కాక ఆసియా ఖండంలోని అన్ని ప్రాంతములందు , అన్ని భాషల యందు రామాయణమునకు గొప్ప ఆదరణ ఉన్నది. సీతారాముల పవిత్రమైన చరిత్ర దీనియందు వర్ణింపబడినది. తండ్రీ కొడుకులు , భార్యాభర్తలు, అన్నదమ్ములు , యజమాని సేవకులు, రాజు ప్రజలు, స్నేహితులు వీరందరి మధ్య గల సంబంధం రామాయణంలో చక్కగా వర్ణింపబడినది.

కావ్యం రామాయణం చైవ సీతాయాశ్చరితం మహత్
పౌలస్త్య వధమిత్యేవ చకార చరిత వ్రతః

ధర్మార్థకామమోక్షములనునవి పురుషార్థములు . జీవిత గమ్యమైన మోక్షాన్ని పొందటానికి ధర్మాన్ని ఆచరించాలి. ధర్మాన్ని ఆచరించటానికి అర్థ కామములను జయించాలి. ఏ పురుషుడైనా ఏకపత్నీవ్రతుడై ఉండాలి. ఇటువంటి అనేక విషయములు రామాయణము నందు చెప్పబడ్డాయి. వాల్మీకి మహర్షి శ్రీమద్రామాయణములోని అన్ని పాత్రలకు అత్యంత ప్రాధాన్యత ఇచ్చాడు.

నాస్తి వేద సమం శాస్త్రం నాస్తి శాంతి సమం సుఖం
నాస్తి జ్ఞాన సమం జ్యోతిః నాస్తి రామాయణం పరం

పితృవాక్యపరిపాలకుడైన శ్రీరాముడు సీతాలక్ష్మణులతో కలిసి పదునాలుగు సంవత్సరములు వనవాసం చేయడానికి అరణ్యమునకు వెళ్ళెను. కైకేయి కుమారుడైన భరతుడు తండ్రి మరణమునకు దుఃఖించి తన పట్టాభిషేకమునకు అంగీకరించక శ్రీరాముని అయోధ్యకు తీసుకుని రావటానికి అరణ్యమునకు వచ్చాడు.

1-1-1-4 అనువాదము.

1. అప్పుడు శ్రీరాముడు జడలను ధరించినవాడు ,నార వస్త్రములు ధరించిన వాడు , చేతులు జోడించినవాడు , భూమిపై పడినవాడు, యుగాంతము నందు తేజో విహీనుడైన సూర్యునివలె ...

2. కాంతి హీనుడైన ముఖము కలిగినవాడు , కృశించిన శరీరము కలవాడు, తన సోదరుడు అయిన భరతుని అతి కష్టము మీద గుర్తించి తన చేతులతో పట్టుకునెను.

3. రాముడు తన సోదరుడైన భరతుని శిరస్సును ఆఘ్రాణించి , ఆలింగనము చేసుకొని తన ఒడిలో కూర్చుండ బెట్టుకొని ఇట్లు ప్రశ్నించెను . నాయనా భరత ! తండ్రి దశరథ మహారాజు ఇప్పుడు ఎక్కడ ఉన్నాడు ? ఎందువలననగా నీవు అడవికి వచ్చినావు.

4. తండ్రి దశరథ మహారాజు జీవించి ఉండగా నీవు అరణ్యమునకు వచ్చుటకు తగిన వాడవు కాదు . నాయనా ! తండ్రి ప్రాణములు ధరించి ఉన్నాడు కదా !

5. ఎందువలననగా నీవు ఇక్కడకు వచ్చినావు, నేను అడవులకు వచ్చినవెంటనే రాజు మరణించలేదు కదా !

6. శ్రీరాముని మాటలను విన్న భరతుడు ఓ రామ !నీవు సీతా లక్ష్మణులతో కలిసి అయోధ్యను వదలి అరణ్యమునకు ప్రవేశించగానే దశరథుడు పుత్రశోకంతో దుఃఖమును పొందినవాడై స్వర్గస్తుడైనాడు.

7. ఓ పురుష శ్రేష్ట !రామ !తండ్రికి ఉదకమును సమర్పణము చేయుము .నేను మరియు శత్రుఘ్నుడు తండ్రికి ఉదకమును సమర్పించాము.

8. భరతునిచే చెప్పబడిన అత్యంత దయనీయమైన తండ్రి మరణవార్త విన్న రాముడు స్పృహను కోల్పోయిన వాడయ్యాడు.

9. రాజకుమారులతో కూడిన సుమంత్రుడు రాముని ఊరడించాడు . మంగళకరమైన, పవిత్రమైన గంగానదిని అందరితో కలిసి శ్రీరాముడు చేరుకున్నాడు.

10. అతివేగముగా ప్రవహించు గంగానదినుండి బురద లేని , మంగళకరమైన నీటిని తీసుకుని శ్రీరాముడు తన తండ్రి యైన దశరథునికి భక్తితో ఉదకమును సమర్పించెను.

11. రేగు పండ్ల తో కూడిన మిశ్రమం ఉండగా చేసి దర్భల పై ఉంచి దుఃఖమును పొందిన శ్రీరాముడు ఈ విధముగా పలికెను

12. ఓ మహారాజా! మేము తిను ఆహారమును మీకు సమర్పించుచున్నాము .దీనిని స్వీకరించి సంతృప్తులు కండి. ఎందువలననగా మానవుడు ఎటువంటి ఆహారం స్వీకరిస్తాడో దానిని దేవతలకు సమర్పించును కదా.

13. అటు పిమ్మట శ్రీరాముడు తండ్రికి ఉత్తరక్రియలు పూర్తిచేసి , పర్ణశాలను సమీపించి తన చేతులతో లక్ష్మణుని భరతుని ఆలింగనము చేసుకొనెను.

14. తన సోదరులతోనూ మిత్ర సమూహములతోనూ తండ్రి మరణం వలన కలిగిన పరిస్థితిని గూర్చి ఆలోచించి చూడగానే వారికి ఆ రాత్రి దుఃఖముతో గడిచిపోయినది.

15. తెల్లవారగానే మిత్ర బృందంతో కూడి సోదరులందరూ గంగా నదికి వెళ్లి , స్నానపానాదులు ముగించుకుని శ్రీరాముని సమీపించి.....

16. మౌనముగా కూర్చుండిరి. వారిలో ఒక్కడు ఏమియు మాట్లాడకుండా ఉండిపోయిరి. అంతట భరతుడు రామునితో ఈ విధముగా పలికెను.

17. ఓ రామా! నా తల్లి ఓదార్పు పొందినది (సంతృప్తిని పొందినది). నా తల్లి ద్వారా ఇవ్వబడిన రాజ్యమును మరల నీకు ఇచ్చుచున్నాను . నిష్కంటకమైన ఈ రాజ్యమును నీవు అనుభవించుము.

18. ఓ పూజ్యుడా! శ్రీరామచంద్ర! నీకు పట్టాభిషేకం జరుగగా నీ ఆత్మీయుల అందరూ మిక్కిలి సంతోషించెదరు .అదే విధముగా నీ శత్రువు లందరూ భయపడి దశ దిశలు పారి పోయెదరుగాక.

19. ఓ రామా !నా తల్లి యొక్క అపరాధమును, నా అపరాధమును మన్నించి పూజ్యుడైన తండ్రిని పాపము నుండి రక్షింపుము.

20. ఓ రామా! శిరసు వంచి నేను నీకు నమస్కరించుచున్నాను .నా యందు మరియు బంధువులయందు సమస్త ప్రాణుల యందు పరమేశ్వరుని వలె దయను చూపుము.

21. మదించిన ఏనుగువలె మాటిమాటికి నిట్టూర్పులు విడుస్తున్న, సోదరుడైన భరతుని రాముడు ఆలింగనము చేసుకుని ఈ విధముగా పలికెను.

22. నాయనా! భరత !పూర్వము మన తండ్రి కైకేయి మాత యొక్క వివాహ సందర్భంలో కన్యాశుల్కముగా ఆమె తండ్రికి రాజ్యమును సమర్పించెను.

23. అటులనే దైవాసురసంగ్రామమునందు మన తండ్రి అయిన దశరథుడు తనకు సహాయపడినందుకు నీ తల్లి కైకకు రెండు వరములు అనుగ్రహించినాడు.

24. నాయనా భరత! నీ తల్లి అయిన కైకేయికి తండ్రి అయిన దశరథుడు , నీకు రాజ్యము, నాకు వనవాసము అను రెండు వరములను అనుగ్రహించెను

25. పురుషశ్రేష్ఠుడైన ఓ భరత! తండ్రి అయిన దశరథునిచేత పదునాలుగు సంవత్సరములు అరణ్యవాసము చేయవలెనని నేను ఆదేశించబడినాను.

26. ఆ విధముగా తండ్రియొక్క ఆదేశమును అనుసరించి సీతా లక్ష్మణులతో కూడినవాడనై జనసంచారంలేని ఈ అరణ్యమునకు వచ్చితిని. తండ్రి అయిన దశరథుడు సత్యవాక్యుడయ్యెను

27. పరంపరగా వచ్చుచున్న ఈ రాజధర్మము సత్యస్వరూపము. ఇందు కోపమునకు తావులేదు. రాజు సత్యప్రవర్తకుడు అయినచో రాజ్యంలోని ప్రజలందరూ సత్యమార్గమును అనుసరించుదురు.ఎందువలననగా లోకమంతయు సత్యము మీదనే ఆధారపడి ఉన్నది

28. ఋషులు మరియు దేవతలు సత్యమే పరమశ్రేష్ఠమని తలచెదరు. ఈ లోకమునందు సత్యమే ధర్మమునకు పరాకాష్ట.

29. అసత్యమును పలుకువారు సమస్త మానవులను కలత చెందించెదరు. ధర్మము మరియు సత్యము ఈ లోకమునందు శ్రేష్టమైనవి. స్వర్గప్రాప్తికి సత్యమే మూలము.

30. ఈ లోకమునందు సత్యమే భగవత్ స్వరూపము. సంపదలన్నియు ఎల్లప్పుడూ సత్యముమీదనే ఆధారపడి ఉన్నవి. సత్యమే అన్నింటికీ మూలము.సత్యము కంటే శ్రేష్టమైనది ఈ లోకమున మరొకటి లేనేలేదు.

31. ఈ లోకమునందు దానధర్మములు, యజ్ఞయాగాదులు, హోమకార్యములు, వ్రతములు, తపస్సులు, వేదములు మొదలైనవన్నియు సత్యము మీదనే ఆధారపడి ఉన్నవి. అందువలన ఈ లోకమంతయు సత్యము నందు ఆసక్తి కలిగిఉండవలెను. సత్యమార్గమును ఆశ్రయించవలయును.

32. సత్యమునకు కట్టుబడినవాడనై, తండ్రి మాటను సత్యము చేసెదనని ప్రతిజ్ఞ చేసిన నేను తండ్రి ఆజ్ఞను ఎట్లు తిరస్కరించగలను?

33. నాయన భారత! నీవు కూడా తండ్రియొక్క సత్యప్రతిజ్ఞను కాపాడుటకు పట్టాభిషేకమునకు వెంటనే అంగీకరించవలసినది.

34. సూర్యుని యొక్క కాంతితో సమానమైన తేజస్సుకలిగిన కౌసల్య యొక్క కుమారుడైన శ్రీరాముని యొక్క ఈ మాటలను విని భరతుడు శ్రీరామునితో ఈ విధముగా పలికెను.

35. పూజ్యుడా శ్రీ రామచంద్ర! నీ రెండు పాదపద్మములచే సువర్ణముతో అలంకరించబడిన ఈ పాదుకలను అధిరోహించుము. ఎందువలననగా ఈ పాదుకలు లోకమంతటికి యోగక్షేమములు కలుగ చేయగలవు.

36. అంతట పురుషశ్రేష్టుడైన శ్రీరామచంద్రుడు తన సోదరుడైన భరతుని కోరికను మన్నించి పాదుకలను అధిరోహించి భరతునికి ఇచ్చెను.

37. శ్రీరామచంద్రునిచే ఇవ్వబడిన పాదుకలను భరతుడు తన శిరస్సుపై ఉంచుకుని శత్రుఘ్నునితో కూడినవాడై రథమును అధిరోహించి బయలుదేరెను.

38. భ్రాతృవత్సలుడు అయిన, ధర్మాత్ముడైన, రథమును అధిరోహించిన భరతుడు రామపాదుకలను శిరస్సుపై వుంచుకుని నందిగ్రామమునకు వెళ్ళెను.

39. భరతుడు స్వయముగా నందిగ్రామమునందు నివసించుచున్నవాడై రామపాదుకలను అభిషేకించి వింజామరలు ఛత్రములను ధరించెను.

40. భరతుడు శ్రీరాముని పాదుకలకు పట్టాభిషేకం చేసి, వాటికి అధీనుడై రాజ్యమును పరిపాలించుచుండెను.

1-11-1-5 -व्यासरूपप्रश्नाः

(1) "आर्यपादुकाभिषेकः" पाठ्यभागानुसारं सत्यस्य महिमानं विवृणुत।

(2) "आर्यपादुकाभिषेकः" इति शीर्षकायाः औचित्यं प्रतिपादयत।

(3) आर्यपादुकाभिषेकपाठ्यभागस्य सारांशं लिखत।

కవి పరిచయము – "ఆర్యపాదుకాభిషేకః" అను పాఠ్యభాగము ఆదికవి వాల్మీకిమహర్షిచే రచింపబడిన రామాయణ మహాకావ్యములోని అయోధ్యకాండనుండి స్వీకరించబడినది. 24,000 శ్లోకములతో, ఏడుకాండలతో వాల్మీకిమహర్షిచేత రచించబడిన శ్రీమద్రామాయణ మహాకావ్యము భారతీయసాహిత్యమునందు ఆదికావ్యముగా ప్రసిద్ధిచెందినది.

పూర్వ కథ – మర్యాద పురుషోత్తముడు, ఆదర్శప్రాయుడు, పితృవాక్యపరిపాలకుడు అయిన శ్రీరామచంద్రుడు తన తండ్రి అయిన దశరథ మహారాజు ఆజ్ఞమేరకు పదునాలుగు సంవత్సరములు అరణ్యవాసము చేయుటకు తన భార్య అయిన సీతాదేవితోనూ, తమ్ముడైన లక్ష్మణునితోనూ కలిసి వనవాసము చేయుచుండెను.భరతుడు రాజ్యమును వలదని తిరస్కరించి, తన సోదరుడైన రాముని అయోధ్యానగరమునకు తీసుకొనివచ్చుటకు అరణ్యమునకు వచ్చెను.

పాఠ్యభాగ సారాంశము– అంతట శ్రీరామచంద్రుడు జడలు ధరించినవాడు, నారవస్త్రములు ధరించినవాడు, చేతులు జోడించినవాడు, భూమిపై పడినవాడు, ప్రళయకాలమునందు తేజోవిహీనమైన సూర్యుని వలే కాంతివిహీనమయి నటువంటి ముఖము కలవాడు, కృశించిన శరీరము కలవాడు, తన సోదరుడు అయిన భరతుని అతి కష్టముమీద గుర్తించి ఆలింగనము చేసుకొని, ఒడియందు కూర్చుండబెట్టుకుని సాదరముగా ప్రశ్నించెను. నాయనా భరత! తండ్రి దశరథ మహారాజు ఇప్పుడు ఎక్కడ ఉన్నాడు? నీవు ఈ అరణ్యమునకు ఎందుకు వచ్చితివి? తండ్రి జీవించియుండగా నీవు అరణ్యమునకు వచ్చుటకు తగవు. సీతా లక్ష్మణులతో కూడిన వాడనై తండ్రి ఆజ్ఞ మేరకు నేను అడవులకు వచ్చినవెంటనే దీనుడైన దశరథ మహారాజు మరణించలేదు కదా.

తన సోదరుడైన శ్రీరాముని మాటలను విన్న భరతుడు "ఓరామా! సీతా లక్ష్మణులతో కూడి నీవు అరణ్యమునకు వెళ్ళగానే తండ్రి దశరథ మహారాజు మిక్కిలి దుఃఖమును పొందినవాడై పుత్రశోకముతో మరణించెను.ఓ

రామచంద్రా! మరణించిన తండ్రికి ఉదకమును సమర్పించుము. నేను ఈ శత్రుఘ్నుడు మరణించిన తండ్రికి ఉదకమును సమర్పించితిమి"అని తెలిపెను. తండ్రి మరణవార్తను వినిన శ్రీరాముడు చైతన్యమును కోల్పోయినవాడయ్యెను. సుమంత్రాదులచే ఊరడింపబడినవాడై అందరితో కలసి పవిత్రమైన గంగానదిని సమీపించి, మరణించిన తన తండ్రికి జలతర్పణము గావించెను.రేగిపండ్లతో కూడిన మిశ్రమమును ఉండగా చేసి, దర్భలపై ఉంచి, దుఃఖమును పొందినవాడై "ఓ దశరథమహారాజా! మేము తిను ఆహారమునే మీకు సమర్పించుచున్నాము. దీనిని స్వీకరించి మీరు సంతోషమును పొందెదరు గాక. ఎందువలననగా మానవుడు ఏ ఆహారమును స్వీకరించునో, దానినే దేవతలకు సమర్పించును

తండ్రి ఉత్తరక్రియలు పూర్తిచేసుకుని, పర్ణకుటీరమును సమీపించి , తన సోదరులైన లక్ష్మణ భరతులను గాఢముగా కౌగిలించుకుని, తన తండ్రి అయిన దశరథ మహారాజు మరణము వలన కలిగిన పరిస్థితిని గురించి దుఃఖముతో ఆలోచించుచున్న వారికి ఆ రాత్రి గడచిపోయెను. మరుసటి రోజు ఉదయముననే సోదరులందరూ గంగానదికి వెళ్లి స్నానజపాదులను పూర్తిచేసుకుని శ్రీరాముని సమీపించి మౌనంగా కూర్చుండిరి. ఏ ఒక్కడూ ఏమియునూ మాట్లాడకుండెను

అంతట భరతుడు ఓ రామా! నా తల్లి తృప్తి పొందినది.నా తల్లి ద్వారా ఇవ్వబడిన రాజ్యమును మరల నీకు ఇచ్చుచున్నాను. నిష్కంటకమైన ఈ రాజ్యమును నీవే అనుభవింపుము. నీకు పట్టాభిషేకము జరిగిన ఎడల నీ మిత్రులందరూ సంతోషించుదురు. నీ శత్రువులు దశదిశలుగా పారిపోవుదురు. నా తల్లి యొక్క అపరాధమును, నా అపరాధమును మన్నించి, పూజ్యుడైన తండ్రిని పాపమునుండి రక్షింపుము. శిరస్సు వంచి నమస్కరించుచున్నాను. నాయందు బంధువులయందు సమస్త ప్రాణుల యందు పరమేశ్వరుని వలె దయను చూపుము" అని ప్రార్థించెను.

అయోధ్యా నగరానికి వచ్చి పట్టాభిషిక్తుడు కమ్మని తనను మాటిమాటికీ ప్రార్థించుచున్న సోదరుడైన భరతుని శ్రీరాముడు ఆలింగనము చేసుకొని ఈ విధముగా పలికెను.నాయనా భరత! కైకేయిమాత వివాహ సందర్భమున మన తండ్రి దశరథ మహారాజు కన్యాశుల్కముగా ఆమె తండ్రికి రాజ్యమును సమర్పించాడు దైవాసుర సంగ్రామమునందు తనకు సహకరించిన నీ తల్లి కైకేయికి రెండు వరములను అనుగ్రహించాడు.ఆ ప్రకారము

ఇప్పుడు నీకు పట్టాభిషేకము జరుగవలెననియు, నేను 14 సంవత్సరములు అరణ్యవాసము చేయవలెననియు తండ్రిచేత ఆదేశించబడి సీతా,లక్ష్మణులతో కూడి జనసంచారము లేని ఈ అరణ్యమునకు వచ్చితిని. మన తండ్రి సత్యవాక్యుడయ్యెను. అందువలన ప్రియమైన భరతా! నీవు పట్టాభిషిక్తుడవై, రాజ్యమును పరిపాలించుచూ, తండ్రి యొక్క సత్యవాక్కును సార్థకము చేయుము. దానివలన మన తండ్రి అసత్యమనెడి దోషమునుండి బయటపడగలడు.

సత్యము – విశిష్టత – నాయనా భరతా! రాజధర్మము పరంపరగా వచ్చు సత్యస్వరూపము. రాజు సత్యము ఆశ్రయించినవాడైనచో రాజ్యములోని ప్రజలందరూ సత్యమార్గమును అనుసరించెదరు. లోకమంతయు సత్యము మీదనే ఆధారపడి ఉన్నది. సమస్త ఋషులు, దేవతలు సత్యమే శ్రేష్ఠమైనదిగా చెప్పుచున్నారు. ధర్మమునకు సత్యమే పరాకాష్ఠ. సత్యమే స్వర్గప్రాప్తికి మూలము. సత్యమే భగవత్ స్వరూపము. సత్యముమీదనే సంపదలన్నియు ఆధారపడియుండును. సమస్తజనులకు సత్యమే మూలము. ఈ లోకములో సత్యము కంటే శ్రేష్టమైనది మరియొకటి లేదు. దానధర్మములు, యజ్ఞములు హోమములు, తపస్సులు, వేదములు మొదలైనవన్నియూ సత్యము మీదనే ఆధారపడిఉన్నవి. అందువలన సత్యమార్గమును అందరూ ఆశ్రయించవలయును. నాయనా భరతా! తండ్రి యొక్క మాటను సత్యము చేసెదనని ప్రమాణము చేసిన నేను తండ్రి మాటను ఎట్లు తిరస్కరించగలను. అయోధ్యకు వచ్చి, పట్టాభిషిక్తుడవు కమ్ము అని అనేక విధముల భరతుడు ప్రార్థించినప్పటికీ,తండ్రి ఆజ్ఞ ప్రకారము పదునాలుగు సంవత్సరములు అరణ్యవాసము చేయుదుననియూ, అయోధ్య వచ్చుటకు ఇష్టపడననియూ అని పలికినటువంటి తన సోదరుడైన, సూర్యకాంతితో సమానమైన తేజస్సు కలిగిన శ్రీరామచంద్రునితో "ఓ రామా! నీవు పట్టాభిషేకమునకు అంగీకరించనప్పటికనీ, నీ పేరుమీదనే రాజ్యమును పరిపాలించెదను. అందువలన ఈ బంగారుపాదుకలను అధిరోహించి నాకు అనుగ్రహింపుము. ఎందువలననగా ఈ పాదుకలు లోకములకు యోగక్షేమములు కలిగించగలవు."అని ప్రార్థించెను. పురుష శ్రేష్టుడైన శ్రీరామచంద్రుడు తన సోదరుడైన భరతుని కోరికను మన్నించి పాదుకలను అధిరోహించి సమర్పించెను. అంతట భరతుడు ఆ రామపాదుకలను తన శిరస్సుపై ఉంచుకొని, సోదరుడైన శత్రుఘ్నునితో

కలిసి రథమును ఎక్కి, నందిగ్రామమునకు వెళ్లి, రామపాదుకలకు పట్టాభిషేకం చేసి, రామునికి అధీనమై రాజ్యమును పపరిపాలించుచుండెను

1-1-1-**6** सन्दर्भवाक्यानि.

1- न हि त्वं जीवितस्तस्य वनमागन्तुमर्हसि।

న హి త్వం జీవితస్తస్య వనమాగంతుమర్హసి.

కవి పరిచయము – ఈ వాక్యము ఆదికవి వాల్మీకిమహర్షిచే రచింపబడిన శ్రీమద్రామాయణం నందలి అయోధ్యకాండ నుండి గ్రహింపబడినది. "ఆర్యపాదుకాభిషేకః" అను పాఠ్యభాగము నుండి సేకరించబడినది.

సందర్భము –రాజ్యమును వలదని తిరస్కరించి, శ్రీరాముని అయోధ్యకు తీసుకుని వచ్చుటకు అరణ్యమునకు వచ్చిన సోదరుడైన భరతుని తన ఒడిలో కూర్చుండబెట్టుకొని తండ్రి యొక్క కుశలవార్తను, భరతుడు అరణ్యమునకు వచ్చుటకు గల కారణమును శ్రీరాముడు ప్రశ్నించు సందర్భంలోనిది.

భావము – నాయనా భరతా! తండ్రి దశరథ మహారాజు ఇప్పుడు ఎక్కడ ఉన్నాడు? నీవు అడవులకు ఎందుకు వచ్చితివి?తండ్రి జీవించి ఉండగా నీవు అరణ్యమునకు వచ్చుటకు తగవు కదా.

2 - दुःखशोकाभिभूतस्तु राजा त्रिदिवमभ्यगात्।

దుఃఖశోకాభిభూతస్తు రాజా త్రిదివమభ్యగాత్.

కవి పరిచయము – ఈ వాక్యము ఆదికవి వాల్మీకిమహర్షి చేత రచింపబడిన శ్రీమద్రామాయణమునందలి అయోధ్యకాండ నుండి గ్రహించబడినది, "ఆర్యపాదుకాభిషేకః" అను పాఠ్యభాగము నుండి స్వీకరించబడినది

సందర్భము –అడవులకు వచ్చినటువంటి తన సోదరుడైన భరతునితో తండ్రియొక్క కుశల వార్తను ప్రశ్నించగా భరతుడు ఈ విధముగా తెలుపు సందర్భంలోనిది

భావము –ఓ రామా! సీతాలక్ష్మణులతో కలసి నీవు అరణ్యమునకు వచ్చిన వెంటనే దుఃఖమును పొందినవాడై, పుత్రశోకముతో తండ్రి దశరథ మహారాజు స్వర్గస్థుడయ్యెను.

3. तद्ददामि तवैवाहं भुङ्क्ष्व राज्यमकण्टकम् ।

తద్దదామి తవైవాహం భుంక్ష్వ రాజ్యమకంటకమ్

కవి పరిచయము – ఈ వాక్యము ఆదికవి వాల్మీకిమహర్షి చేత రచింపబడిన శ్రీమద్రామాయణమునందలి అయోధ్యకాండ నుండి గ్రహించబడినది, "ఆర్యపాదుకాభిషేకః" అను పాఠ్యభాగము నుండి స్వీకరించబడినది

సందర్భము– భరతుని ద్వారా తండ్రి మరణవార్త విని దుఃఖమును పొందిన శ్రీరాముడు, గంగానదికి వెళ్లి, తండ్రికి జలతర్పణములు వదిలిపెట్టి, పర్ణశాలకు తిరిగి వచ్చెను. అప్పుడు భరతుడు ఈ విధంగా పలికెను

భావము – నా తల్లి ద్వారా లభించిన రాజ్యమును నేను నీకు సమర్పించు చున్నాను. నిష్కంటకమయిన ఈ రాజ్యమును నీవే అనుభవింపుము

4 - सत्ये लोकः प्रतिष्ठितः।

సత్యే లోకః ప్రతిష్ఠితః

కవి పరిచయము – ఈ వాక్యము ఆదికవి వాల్మీకిమహర్షి చేత రచింపబడిన శ్రీమద్రామాయణమునందలి అయోధ్యకాండ నుండి గ్రహించబడినది, "ఆర్యపాదుకాభిషేకః" అను పాఠ్యభాగము నుండి స్వీకరించబడినది

సందర్భము– తన తండ్రి దశరథ మహారాజు యొక్క సత్యనిష్ఠ గురించి మాట్లాడుతూ, శ్రీరాముడు తన సోదరుడైన భరతునికి సత్యము యొక్క గొప్పతనాన్ని గురించి పలుకుతున్న సందర్భము లోనిది.

భావము – లోకమంతయూ సత్యము మీదనే ఆధారపడిఉన్నది

5 - सत्यमूलानि सर्वाणि सत्यान्नास्ति परं पदम्।

సత్యమూలాని సర్వాణి సత్యాన్నాస్తి పరం పదమ్

కవిపరిచయము – ఈ వాక్యము ఆదికవి వాల్మీకిమహర్షి చేత రచింపబడిన శ్రీమద్రామాయణమునందలి అయోధ్యకాండ నుండి గ్రహించబడినది, "ఆర్యపాదుకాభిషేకః" అను పాఠ్యభాగము నుండి స్వీకరించబడినది

సందర్భము - శ్రీరాముడు తన సోదరుడైన భరతునికి సత్యము యొక్క గొప్పతనాన్ని గురించి పలుకుతున్న సందర్భము లోనిది.

భావము - ఈ లోకమునందు సత్యమే అన్నింటికీ మూలము. సత్యముకంటే శ్రేష్ఠమైనది మరియొకటి లేదు

6 - एते हि सर्वलोकस्य योगक्षेमं विधास्यतः।

ఏతే హి సర్వలోకస్య యోగక్షేమం విధాస్యతః

కవిపరిచయము - ఈ వాక్యము ఆదికవి వాల్మీకిమహర్షి చేత రచింపబడిన శ్రీమద్రామాయణమునందలి అయోధ్యకాండ నుండి గ్రహించబడినది, "ఆర్యపాదుకాభిషేకః" అను పాఠ్యభాగము నుండి స్వీకరించబడినది

సందర్భము – తండ్రి ఆజ్ఞ మేరకు 14 సం॥లు వనవాసము పూర్తి చేయుదునని, అయోధ్యా నగరమునకు వచ్చుటకు తన అసమ్మతిని తెలియచేసిన శ్రీరామునితో భరతుడు రామపాదుకలను అనుగ్రహింపుము అని పలుకుతున్న సందర్భము లోనిది.

భావము – ఈ పాదుకలు సమస్త లోకమునకు యోగక్షేమములు కలిగించగలవు

1.1.1.7 समुचितसमाधानपदं योजयित्वा वाक्यं लिखत।

1 - "श्रीमद्रामायणम्" केन विरचितम्?

अ. वेदव्यासेन आ. वाल्मीकिना इ.कालिदासेन ई.भर्तृहरिणा

समा- श्रीमद्रामायणम्" वाल्मीकिना विरचितम्।

2 - "आर्यपादुकाभिषेकः" कस्मात् स्वीकृतः?

अ.महाभारतात् आ.रघुवंशात् इ.रामायणात् ई.पञ्चतन्त्रात्

समा- आर्यपादुकाभिषेकः" रामायणात् स्वीकृतः।

3 - आर्यपादुकाभिषेकः रामायणे कस्मात् काण्डात् सङ्गृहीतः?

अ.अरण्यकाण्डात्आ.बालकाण्डात् सः.सुन्दरकाण्डात् ई.अयोध्याकाण्डात्

समा- आर्यपादुकाभिषेकः रामायणे अयोध्याकाण्डात् सङ्गृहीतः।

4 - पितृवाक्यपरिपालकः कः वनं जगाम?

अ.लक्ष्मणः आ.श्रीरामः इ.भरतः ई.शतृघ्नः

समा- पितृवाक्यपरिपालकः श्रीरामः वनं जगाम।

5 - रामस्य वनगमनानन्तरं कः लोकान्तरं गतः?

अ. दशरथः आ. जनकः इ. दिलीपः ई. सुमन्त्रः

समा - रामस्य वनगमनानन्तरं दशरथः लोकान्तरं गतः।

6 - रामः भरतं कुत्र आरोप्य पर्यपृच्छत्

अ. शिरसि आ.भुजयोः इ.अङ्के ई.मनसि

समा- रामः भरतं अङ्के आरोग्य पर्यपृच्छत्।

7 - पितुः कृते उदकं दातुं रामः कां नदीं गतवान्?

अ.गोदावरी आ.यमुना इ.कृष्णा ई.मन्दाकिनी

समा- पितुः कृते उदकं दातुं मन्दाकिनी नदीं गतवान्।

8 - दशरथः कस्यै वरद्वयं दत्तवान्?

अ. सुमित्रायै आ. कैकेय्यै इ. कोसल्यायै ई. शान्तायै

समा- दशरथः कैकेय्यै वरद्वयं दत्तवान्।

9 - लोकः कस्मिन् प्रतिष्ठितः?

अ. शास्त्रे आ. न्याये इ. सत्ये ई. युद्धे

समा- लोकः सत्ये प्रतिष्ठितः।

10 - भरतः पादुके कुत्र कृतवान्?

अ.हस्तयोः आ.शिरसि इ.अङ्के ई.भुजयोः

समा- भरतः पादुके शिरसि कृतवान्।

రచయిత

డా. ఉపద్రష్ట వేంకటరమణమూర్తి

సంస్కృతశాఖాధ్యక్షులు

యస్.ఆర్.ఆర్ & సి.వి.ఆర్ ప్రభుత్వ డిగ్రీ కళాశాల

విజయవాడ

యక్షప్రశ్నలు

ఖండం-1 ,పాఠం -2

1-1-2-1 వేదవ్యాసమహర్షి రచనలు

వేదవ్యాసమహర్షి మహాభారతము, బ్రహ్మసూత్రములు, అష్టాదశపురాణములు, ఉపపురాణములు మరియు శ్రీమద్భాగవతములను రచించెను. మరియు పతంజలిమహర్షిచే రచింపబడిన యోగశాస్త్రము అను గ్రంథమునకు వ్యాఖ్యానము కూడా చేసెను. అటువంటి వేదవ్యాసమహర్షి జగద్గురుస్థానమును కూడా పొందెను. వేదవ్యాసమహర్షి జన్మించిన ఆషాఢ పూర్ణిమ వ్యాసపూర్ణిమగా, గురుపూర్ణిమగా ప్రసిద్ధిచెందినది.

1-1-2-2మహాభారత పరిచయము

మహాభారతము చతుర్విధపురుషార్థాలలోని ధర్మప్రాతిపదికతో కూడిన అతి మహత్వపూర్ణమైన ఐతిహాసక కావ్యము. "వేదోఽఖిలో ధర్మమూలం" వేదవ్యాసుడు వేదములయందు చెప్పబడిన సమస్త ధర్మములను లోకమునకు అందించుటకు లౌకికసంస్కృతభాషలో మహాభారతమును రచించి లోకమునకు అత్యంత ఉపకారము చేసెను. అందువలననే పండితులు ప్రపంచమునకే నీతి నేర్పగల భారతమును "పంచమవేదము" అని కీర్తించుచున్నారు. ఈ మహాభారతమునందు వైదికతత్వము, ఇతిహాసము, సమస్త రాజనీతిసారము, లోకోపకారయుక్తమైన సమస్త విజ్ఞానము చక్కగా వివరించాడు. అందువలననే మహాభారతమునందు ఈ విధముగా చెప్పబడినది

ధర్మేచార్థేచ కామేచ మోక్షేచ భరతర్షభ ।
యదిహాస్తి తదన్యత్ర ఎన్నేహాస్తి న తత్క్వచిత్॥

భరతవంశ శ్రేష్టుడా! ధర్మార్థ కామ మోక్షములతో కూడినది ఈ మహా భారతము. మహాభారతమునందు ఏ విషయము అయితే ఉన్నదో, అదే అంతటా ఉన్నది. మహా భారతము నందు చెప్పబడనిది (లేనిది) ఇంక ఎక్కడనూ లేదు. సమస్తజ్ఞానసారమే వేదవ్యాసవిరచిత మహాభారతము. ఆది,సభా,అరణ్య, విరాట, ఉద్యోగ, భీష్మ , ద్రోణ, కర్ణ, శల్య, సౌప్తిక, స్త్రీ, శాంతి, అనుశాసన, అశ్వమేధ, ఆశ్రమవాస, మౌసల, మహాప్రస్థానిక,

స్వర్గారోహణ ఇత్యాది 18 పర్వములతో కూడినది. లక్ష శ్లోకములతో కూడినది ఈ మహాభారతము. మహత్వాత్ భారతవత్వాత్ మహాభారతమిత్యుచ్యతే.

1-1-2-3 ప్రస్తుత పాఠ్యాంశము

"యక్షప్రశ్నాః" అను ఈ పాఠ్యభాగము వేదవ్యాస మహర్షి చేత రచింప బడిన శ్రీమన్మహాభారతము నందలి అరణ్యపర్వము (వనపర్వము) లోని 313 వ అధ్యాయము నుండి సంగ్రహించబడింది. మాయాజూదమునందు శకుని సహాయముతో కూడిన కౌరవుల చేత పరాజయమును పొందిన పాండవులు ద్యూత నియమానుసారము ద్రౌపదితో కూడి పన్నెండు సంవత్సరాలు అరణ్యవాసము, ఒక సంవత్సరము అజ్ఞాతవాసము పూర్తిచేయుట కొరకు అరణ్యమున ప్రవేశించి ద్వైతవనమునందు నివసించుచుండిరి. అప్పుడు ఒక బ్రాహ్మణుడు ధర్మరాజును సమీపించి, "ఓ ధర్మరాజా! నా యజ్ఞమునకు ఉపయోగించు అగ్నిహోత్రసాధనములైన అరణిని, మంథనమును ఒక లేడి (మృగము) తీసుకొనిపోయినది. అందువలన మీరు వెంటనే ఆ మృగమువద్దనుండి వాటిని తీసుకొనిరావలసినది. లేనియెడల నా నిత్యానుష్ఠానమునకు లోపము ఏర్పడగలదు" అని ప్రార్థించెను. ఆ బ్రాహ్మణుని మాటలు వినిన వీరులైన ఆ పాండవులు ఆ మృగమును అన్వేషించుచూ, ఒక చెట్టునీడను ఆశ్రయించిరి. అప్పుడు ధర్మరాజు సమీపములోని జలాశయము నుండి నీటిని తీసుకుని వచ్చుటకు నకులుని ఆజ్ఞాపించెను. ధర్మరాజు ఆజ్ఞమేరకు నకులుడు జలాశయమునకు వెళ్లి నీటిని త్రాగుటకు ప్రయత్నించెను. అప్పుడు ఒక యక్షుడు, నా ప్రశ్నలకు సమాధానము చెప్పి నీటిని త్రాగుము అని పలికెను. నకులుడు ఆ యక్షుని మాటలను నిరాకరించి నీటిని త్రాగినవాడై వివశుడై పడిపోయెను. అంతట ధర్మరాజు ఆలస్యమగుచున్నదని శంకించి, అర్జునుని, అటుపిమ్మట భీముని, ఆ తరువాత సహదేవుని కారణమును తెలుసుకొనుటకు పంపెను, నలుగురు సోదరులు సరస్సులోని నీటిని త్రాగుటకు ప్రయత్నించిరి. అంతట యక్షుడు నా ప్రశ్నలకు సమాధానం చెప్పని యెడల మీరందరూ మరణించెదరు అని పలికెను. అయినప్పటికినీ పాండుసోదరులు నలుగురు, యక్షుని ప్రశ్నలకు సమాధానము చెప్పకయే నీటిని త్రాగి మరణించిరి. అప్పుడు సాక్షాత్తుగా ధర్మరాజే అక్కడికి వెళ్లి యక్షునియొక్క అన్ని ప్రశ్నలకు సముచితమైన సమాధానమును చెప్పెను. ఈ సందర్భంలో యక్షునిచేత అడుగబడిన ప్రశ్నలే యక్షప్రశ్నలు అని ప్రసిద్ధి పొందినవి.

1-1-2-4 అనువాదములు

యక్షుడు - సూర్యుని ఉదయింపచేయు వారు ఎవరు? సూర్యుని చుట్టూ తిరుగువారెవరు? సూర్యుని అస్తమింపచేయునది ఏది? సూర్యుడు దేనియందు స్థిరముగా ఉండును?

యుధిష్ఠిరుడు - సూర్యుని ఉదయింపచేయు వాడు బ్రహ్మ. సూర్యుని చుట్టూ దేవతలు తిరుగుచుందురు. సూర్యుని అస్తమింపచేయునది ధర్మము. సూర్యుడు సత్యమునందు స్థిరముగా ఉండును

యక్షుడు : ఓ రాజా! మానవుడు దేనివలన శ్రోత్రియుడగుచున్నాడు? దేనివలన ఉన్నతమైన స్థానమును పొందుచున్నాడు? దేనివలన ద్వితీయుడగు చున్నాడు? దేనివలన బుద్ధిమంతుడగు చున్నాడు?

యుధిష్ఠిరుడు: అధ్యయనం చేయుట చేత మానవుడు శ్రోత్రియుడగుచున్నాడు. తపస్సు చేత ఉన్నతమైన స్థానమును పొందుతున్నాడు. ధైర్యమువలన ద్వితీయుడగుచున్నాడు. వృద్ధులను సేవించుటవలన బుద్ధిమంతుడగుచున్నాడు.

యక్షుడు: దేనివలన బ్రాహ్మణులకు దివ్యత్వము కలుగుచున్నది? సజ్జనులకు వలె వారి ధర్మము ఏది? వారికి గల మనుష్య భావము ఏది? వారిని చెడ్డవారివలే ఉంచునది ఏది?

యుధిష్ఠిరుడు : వేదాధ్యయనము వలన బ్రాహ్మణులకు దివ్యత్వము కలుగును. తపస్సే వారికి సజ్జనుల వలే ధర్మము. మరణము వారికి మనుష్యభావము. పరనిందయే వారిని చెడ్డవారివలే చేయును.

యక్షుడు : క్షత్రియులకు దైవత్వమును సిద్ధింపచేయునది ఏది? వారిని సత్పురుషులవలే ఉంచు ధర్మము ఏది? వారికి గల మనుష్య భావము ఏది? క్షత్రియులను దుర్జనులుగా చేయునది ఏది?

యుధిష్ఠిరుడు : ధనుర్విద్యయందు నైపుణ్యము కలిగి ఉండడమే క్షత్రియులకు దైవత్వము సిద్ధింపచేయును. భయం ఉండుట వారికిగల మనుష్యభావము. రక్షింపకోరి వచ్చిన వారిని రక్షించకపోవుటయే క్షత్రియులను దుర్జనులుగా చేయును.

యక్షుడు : యజ్ఞమునకు అవసరమైన సామము ఏది? యజ్ఞమునకు అవసరమైన యజుస్సు ఏది? యజ్ఞము దేనిని ఎంచుకొనును? ఏది లేకపోవుట వలన యజ్ఞము ప్రవర్తించదు?

యుధిష్ఠిరుడు : యజ్ఞమునకు అవసరమైనది ప్రాణశక్తి. యజ్ఞమునకు అవసరమైన యజుస్సు మనసు. యజ్ఞము ఋక్కును ఎంచుకొనును. ఋక్కు లేనియెడల యజ్ఞము ప్రవర్తించదు.

యక్షుడు : భూమిలో విత్తనములు నాటువారికి శ్రేష్టమైనది ఏది? పితృదేవతలకు తర్పణమును సమర్పించువారికి శ్రేష్టమైనది ఏది? జీవితములో కీర్తిని పొందగోరువారికి శ్రేష్టమైనది ఏది? ప్రసవించువారికి శ్రేష్టమైనది ఏది?

యుధిష్ఠిరుడు : విత్తనములు నాటువారికి వర్షము శ్రేష్టమైనది. పితృదేవతలకు తర్పణములు సమర్పించువారికి శ్రేష్ఠమైనవి నువ్వులు. జీవితములో కీర్తిని పొందగోరువారికి శ్రేష్టమైనది గోసంపద. ప్రసవించువారికి పుత్రుడు శ్రేష్ఠము.

యక్షుడు : ఇంద్రియములయొక్క సుఖములను అనుభవించుచూ, బుద్ధిమంతుడై, లోకముచేత పూజింపబడుతున్నవాడై, సమస్తప్రాణులకు హితుడై ఉండు జీవన్మృతుడు ఎవడు?

యుధిష్ఠిరుడు : దేవతలకు , అతిథులకు , పితృదేవతలకు , సేవకులకు, ఏమియును సమర్పింపక (పెట్టక), తాను అనుభవించక జీవించుచున్న వాడు జీవన్మృతుడు.

యక్షుడు : భూమికంటే బరువైనది ఏది? ఆకాశముకంటే ఉన్నతమైనవాడు ఎవరు? వాయువుకంటే వేగముగా ప్రయాణించునది ఏది? గడ్డి కంటే అధికమైనది ఏది?

యుధిష్ఠిరుడు :భూమి కంటే బరువైనది తల్లి. ఆకాశము కంటే ఎత్తైనవాడు తండ్రి. వాయువు కంటే వేగముగా ప్రయాణించునది మనసు. గడ్డి కంటే అధికమైనది చింత.

యక్షుడు : నిదురపోవుచూ కనులు మూయనిది ఏది? జన్మించియూ కదలనిది ఏది? దేనికి హృదయము లేదు? వేగముగా పెరుగునది ఏది?

యుధిష్ఠిరుడు : నిదురపోవుచూ కనులు మూయనిది చేప. జన్మించియూ కదలనిది గుడ్డు. రాతికి హృదయం లేదు. నది వేగముగా పెరుగును.

యక్షుడు : ప్రయాణించువానికి మిత్రుడు ఎవరు? గృహమునందు మిత్రుడు ఎవరు? రోగంతో బాధపడుతున్న వారికి మిత్రుడు ఎవరు? చనిపోవువానికి మిత్రుడు ఎవరు?

యుధిష్ఠిరుడు : ప్రయాణించువానికి తోటి ప్రయాణికుడే మిత్రుడు. గృహమునందు భార్యే మిత్రురాలు. రోగముతో బాధపడుతున్నవానికి వైద్యుడే మిత్రుడు. చనిపోవువానికి దానమే మిత్రము.

యక్షుడు : ఒంటరిగా సంచరించునది ఎవరు? జన్మించియు తిరిగి పుట్టునది ఎవరు? మంచుకు విరుగుడు ఏది?విత్తనములు నాటదగిన అతి పెద్ద స్థలము ఏది?

యుధిష్ఠిరుడు : ఒంటరిగా సంచరించువాడు సూర్యుడు. మరల మరల జన్మించువాడు చంద్రుడు. మంచుకు విరుగుడు అగ్ని. విత్తనములు నాటదగిన అతిపెద్ద స్థలము భూమి.

యక్షుడు : ధర్మమును ఆచరించుటకు ఏకైక సాధనము ఏది? కీర్తిని సాధించుటకు ఏకైక మార్గము ఏది? స్వర్గప్రాప్తికి ఏకైక స్థానము ఏది? సుఖమును పొందుటకు ఏకైక స్థానము ఏది?

యుధిష్ఠిరుడు : మిక్కిలి చాతుర్యమే ధర్మమునకు సాధనము. కీర్తిని పొందుటకు ఏకైక సాధనము దానము. సర్గప్రాప్తికి సత్యమే ఏకైకమార్గము.సుఖమును పొందుటకు శీలమే ఏకైక స్థానము.

యక్షుడు : మానవునికి ఆత్మ ఏది? దైవము చేత అనుగ్రహింపబడిన స్నేహితుడు ఎవరు? మానవుని జీవనాధారము ఏది? మానవునికి శ్రేష్టమైనది ఏది?

యుధిష్ఠిరుడు : పుత్రుడే మానవునికి ఆత్మ. భార్యయే దైవముచేత అనుగ్రహింపబడిన మిత్రురాలు. మేఘమే మానవునికి జీవనాధారము. దానమే మానవునికి శ్రేష్టమైనది.

యక్షుడు : ధన్యులలో ఉత్తమమైనది ఏది? ధనములలో ఉత్తమమైనది ఏది? లాభములో ఉత్తమమైనది ఏది? సుఖములలో ఉత్తమమైనది ఏది?

యుధిష్ఠిరుడు: ధన్యులలో సామర్థ్యము ఉత్తమమైనది. ధనములలో శాస్త్రవిజ్ఞానము ఉత్తమమైనది. లాభములలో ఆరోగ్యము శ్రేష్టమైనది. సుఖములలో సంతోషము లేక తృప్తి ఉత్తమమైనది.

యక్షుడు :శ్రేష్టమైన ధర్మము లోకమునందు ఏది? ఎల్లప్పుడూ ఫలమును ఇచ్చు ధర్మము ఏది? దేనిని నిగ్రహించువాడు దుఃఖమును పొందదు? ఎవరితో చేసుకొనిన సంధి శిథిలము కాదు?

యుధిష్ఠిరుడు – సమస్తజీవులయెడ దయ కలిగి ఉండడమే లోకములో శ్రేష్ఠమైన ధర్మము. వేదమును బోధించు ధర్మమే ఎల్లప్పుడూ ఫలితములను ఇచ్చును. మనసును నిగ్రహించుకొనినవాడు దుఃఖమును పొందదు. సత్పురుషులతో చేసుకొనిన సంధి శిథిలము కాదు.

యక్షుడు : దేనిని విడిచిపెట్టుట చేత మానవుడు అందరికీ ప్రీతిపాత్రుడు అగుచున్నాడు? దేనిని విడిచిపెట్టినవాడు దుఃఖమును పొందదు? దేనిని విడిచిపెట్టుటచేత మానవుడు అర్థవంతుడగుచున్నాడు? దేనిని విడిచిపెట్టి మానవుడు సుఖమును పొందుతున్నాడు?

యుధిష్ఠిరుడు : గర్వమును విడిచిపెట్టిన మానవుడు అందరికీ ప్రీతిపాత్రుడు అగుతున్నాడు. కోపమును విడిచిపెట్టినవాడు దుఃఖమును పొందడు. కోరికలను విడిచిపెట్టిన వాడు అర్థవంతుడగుచున్నాడు. లోభమును విడిచిపెట్టినవాడు సుఖవంతుడగుచున్నాడు.

యక్షుడు: బ్రాహ్మణులకు ఎందుకు దానము చేయవలెను? నటులకు, నర్తకులకు ఎందుకు సన్మానము చేయవలయును? సేవకులకు ఏమి ఇవ్వవలెను? రాజుకు కానుకలు ఎందుకు ఇవ్వవలెను?

యుధిష్ఠిరుడు: ధర్మము కొరకు బ్రాహ్మణులకు దానము ఇవ్వవలెను. కీర్తిని పొందుటకొరకు నటులకు, నర్తకులకు సన్మానము చేయవలయును.పోషించుట కొరకు సేవకులకు ధనము ఇవ్వవలయును. భయమువలన రాజులకు కానుకలు, పన్నులు ఇవ్వవలయును.

యక్షుడు: లోకము దేనిచే ఆవరించబడినది? దేనివలన లోకము ప్రకాశించదు? ఏకారణముతో మిత్రులు దూరమగుదురు? మానవుడు దేనివలన స్వర్గమునకు వెళ్లలేడు?

యుధిష్ఠిరుడు :అజ్ఞానముచేత ఈ లోకము ఆవరించబడినది.చీకటివలన లోకము ప్రకాశించదు. లోభము వలన మిత్రులు దూరమగుదురు. మానవుడు ప్రాపంచిక విషయములతో బంధమువలన స్వర్గమునకు వెళ్లలేడు.

యక్షుడు : మానవుడు ఏ విధముగా మృతుడగుచున్నాడు? దేశము ఎట్లు మృతమగును? శ్రాద్ధకర్మ ఏవిధముగా మృతమగును? యజ్ఞము ఏవిధముగా మృతమగును?

యుధిష్ఠిరుడు : దారిద్ర్యము వలన మానవుడు మృతుడు అగును. రాజులేని రాజ్యము మృతమగును. వేదపండితులు లేని శ్రాద్ధకర్మ మృతమగును. దక్షిణ లేని యజ్ఞము (దక్షిణ ఇవ్వనిచో) మృతమగును.

యక్షుడు : ఏది దిక్కు? ఏది నీరు? ఏది అన్నము? ఏది విషము? శ్రాద్ధకర్మకు కాలమేది? వీటికీ సమాధానము చెప్పి నీరు త్రాగుము. నీరు తీసుకొని పొమ్ము.

యుధిష్ఠిరుడు : లోకమునకు సత్పురుషులే దిక్కు. ఆకాశమే నీరు. భూమియే అన్నము. యాచించుటయే విషము. సద్బ్రాహ్మణుడు వచ్చిన సమయమే శ్రాద్ధకర్మకు కాలము. ఓ యక్షుడా! నీవు ఏమి భావించుచున్నావు?

యక్షుడు : తపస్సుకు లక్షణము ఏది? దమము (ఇంద్రియ నిగ్రహము)అని కీర్తింప బడుచున్నది ఏది? గొప్పదైన క్షమ (ఓర్పు) ఏది? సిగ్గు అని ఏది చెప్పబడుచున్నది?

యుధిష్ఠిరుడు : స్వధర్మమును ఆచరించుటయే తపస్సు. మనసును అదుపులో ఉంచుకొనుటయే దమము. ద్వంద్వములను సహించుటయే క్షమ. చేయకూడని పనుల నుండి వైదొలగుటయే సిగ్గు.

యక్షుడు :ఓ రాజా! జ్ఞానమని ఏది పిలువబడుచున్నది? శమము అని ఏది కీర్తింపబడుచున్నది? గొప్పదైన దయ ఏది? సాధుస్వభావము అని దేనిని అందురు?

యుధిష్ఠిరుడు :ఈ లోకమున తత్త్వార్థమును తెలుసుకొనుటయే జ్ఞానము. మనసును ప్రశాంతముగా ఉంచుకొనుటయే శమము. అందరి సుఖమును కోరుకొనుటయే దయ. సమస్త ప్రాణులయందు సమాన మైన బుద్ధి కలిగిఉండడమే సాధుస్వభావము.

యక్షుడు : మానవులకు జయింపనలవి కాని శత్రువు ఎవరు? నివారించుటకు సాధ్యము కాని వ్యాధి ఏది? సాధువు అని ఎవడు చెప్పబడుతున్నాడు? అసాధువు అని ఎవడు చెప్పబడుచున్నాడు?

యుధిష్ఠిరుడు : మానవులకు కోపమే జయించుటకు వీలుకాని శత్రువు. లోభమే నివారించలేని వ్యాధి. ప్రాణుల యొక్క హితము గోరువాడు సాధువు. దయలేనివాడు అసాధువు.

యక్షుడు : ఋషులచే స్థైర్యము అని ఏది చెప్పబడుచున్నది? ధైర్యము అని ఏది చెప్పబడుచున్నది? స్నానము అని ఏది చెప్పబడుచున్నది? దానము అని ఏమి చెప్పబడు చున్నది?

యుధిష్ఠిరుడు : స్వధర్మమునందు స్థిరముగా ఉండుటయే స్థైర్యము అని చెప్పబడుచున్నది. ఇంద్రియము లను స్వాధీనపరచుకొనుటయే ధైర్యము అని చెప్పబడుచున్నది. మనసులోని మాలిన్యమును పోగొట్టుకొనుటయే స్నానము అని చెప్పబడుచున్నది. కష్టకాలము నందు ప్రాణులను కాపాడుటయే దానము అని చెప్పబడుచున్నది.

యక్షుడు : ప్రియముగా మాట్లాడువానికి ఏమి లభించును? ఆలోచించి పనులు చేయువారికి ఏమి లభించును? అనేకమంది మిత్రులు కలవారికి ఏమి లభించును? ధర్మమునందు ఆసక్తిగలవానికి ఏమి లభించును? నీవు చెప్పుము

యుధిష్ఠిరుడు :ప్రియముగా మాట్లాడువానికి ప్రియము లభించును. ఆలోచించి పనులు చేయువానికి అధికమైన ఫలితము కలుగును. అనేకమంది మిత్రులు కలవానికి సుఖము లభించును. ధర్మమునందు ఆసక్తి కలవానికి ఉత్తమమైన మార్గము (మోక్షము) లభించును.

1-1-2-5 निबन्धप्रश्नाः

నిబంధప్రశ్నాః

1. यक्षप्रश्नेषु विवृतान् धर्मविशेषान् सङ्ग्रहेण लिखत।
2. यक्षप्रश्नेषु वर्णितान् लौकिकधर्मान् वर्णयत।

కవిపరిచయము – ఈ వాక్యము వేదవ్యాస మహర్షిచే రచింపబడిన మహాభారతము నందలి వనపర్వము నుండి స్వీకరించబడిన "యక్షప్రశ్నాః" అను పాఠ్యభాగము లోనిది.సత్యవతీ పరాశరుల కుమారుడు వ్యాసుడు. ఒకే రాశిగా ఉన్న వేద భాగమును విభజించిన కారణముగా వేదవ్యాసుడను పేరు వచ్చినది.18 పురాణములను,18 ఉప పురాణాలను, లక్షశ్లోకములతో కూడిన మహాభారతమును రచించెను.

ధర్మేచార్థేచ కామేచ మోక్షేచ భరతర్షభ.
యదిహాస్తి తదన్యత్ర ఎన్నేహాస్తి న తత్క్వచిత్.

ధర్మార్థ కామ మోక్షములతో కూడిన మహాభారతమునందు ఏ విషయము అయితే ఉన్నదో, అదే అంతటా ఉన్నది. మహాభారతము నందు చెప్పబడనిది (లేనిది) ఇంక ఎక్కడనూ లేదు.సమస్తజ్ఞానసారమే వేదవ్యాసవిరచిత మహాభారతము.18పర్వములతో కూడినది.లక్ష శ్లోకములతో కూడినది ఈ మహాభారతము.మహత్వాత్ భారతవత్వాత్ మహాభారతమ్ ఇత్యుచ్యతే

పూర్వకథ – మాయాజూదమునందు కౌరవుల చేత పరాజయమును పొందిన పాండవులు ద్యూత నియమానుసారము ద్రౌపదితో కూడి పన్నెండు సంవత్సరాలు అరణ్యావాసము, ఒక సంవత్సరము అజ్ఞాతవాసము

పూర్తిచేయుట కొరకు అరణ్యమును ప్రవేశించి ద్వైతవనమునందు నివసించుచుండిరి. అప్పుడు ఒక బ్రాహ్మణుడు ధర్మరాజును సమీపించి, "ఓ ధర్మరాజా! నా యజ్ఞమునకు ఉపయోగించు అగ్నిహోత్రసాధనములైన అరణిని, మంథనమును ఒక లేడి (మృగము) తీసుకొనిపోయినది. అందువలన మీరు వెంటనే ఆ మృగమునుండి వాటిని తీసుకొనిరావలసినది. లేనియెడల నా నిత్యానుష్ఠానమునకు లోపము ఏర్పడగలదు" అని ప్రార్థించెను. ఆ బ్రాహ్మణుని మాటలు వినిన వీరులైన ఆ పాండవులు ఆ మృగమును అన్వేషించుచూ, ఒక చెట్టునీడను ఆశ్రయించిరి. అప్పుడు ధర్మరాజు సమీపములోని జలాశయము నుండి నీటిని తీసుకుని వచ్చుటకు నకులుని ఆజ్ఞాపించెను. ధర్మరాజు ఆజ్ఞమేరకు నకులుడు జలాశయమునకు వెళ్లి నీటిని త్రాగుటకు ప్రయత్నించెను. అప్పుడు ఒక యక్షుడు, నా ప్రశ్నలకు సమాధానము చెప్పి నీటిని త్రాగుము అని పలికెను. నకులుడు ఆ యక్షుని యొక్క మాటలను నిరాకరించి నీటిని త్రాగినవాడై వివశుడై పడిపోయెను. అంతట ధర్మరాజు ఆలస్యమగుచున్నదని శంకించి, అర్జునుని, అటుపిమ్మట భీముని, ఆ తరువాత సహదేవుని కారణమును తెలుసుకొనుటకు పంపెను, నలుగురు సోదరులు సరస్సులోని నీటిని త్రాగుటకు ప్రయత్నించిరి. అంతట యక్షుడు నా ప్రశ్నలకు సమాధానం చెప్పని యెడల మీరందరూ మరణించెదరు అని పలికెను. అయినప్పటికినీ పాండుసోదరులు నలుగురు, యక్షుని ప్రశ్నలకు సమాధానము చెప్పకయే నీటిని త్రాగి మరణించిరి. అప్పుడు సాక్షాత్తుగా ధర్మరాజే అక్కడికి వెళ్లి యక్షునియొక్క అన్ని ప్రశ్నలకు సముచితమైన సమాధానమును చెప్పెను. ఈ సందర్భంలో యక్షునిచేత అడుగ బడిన ప్రశ్నలే యక్షప్రశ్నలు అని ప్రసిద్ధి పొందినవి

1-1-2-6 सन्दर्भवाक्यानि

సందర్భవాక్యములు

1. धर्मश्चास्तं नयति च सत्ये च प्रतितिष्ठति।

ధర్మశ్చాస్తం నయతి చ సత్యే చ ప్రతితిష్ఠతి

కవిపరిచయము – ఈ వాక్యము వేదవ్యాస మహర్షిచే రచింపబడిన మహాభారతము నందలి వనపర్వము నుండి స్వీకరించబడిన యక్షప్రశ్నాః అను పాఠ్యభాగములోనిది

సందర్భము– దాహము తీర్చుకొనుటకై సరస్సు లోని నీరు త్రాగుటకు ప్రయత్నించిన ధర్మరాజును యక్షుడు "సూర్యుని ఉదయింపచేయునది ఏది?సూర్యుని అస్తమింపచేయునది ఏది? సూర్యుడు దేనియందు స్థిరముగా ఉన్నాడు? అని ప్రశ్నించగా ధర్మరాజు సమాధాన మిచ్చు సందర్భములోనిది.

భావము –ధర్మమే సూర్యుని అస్తమింప చేయునది. సూర్యుడు సత్యమునందే స్థిరముగా ఉన్నాడు.

2. बुद्धिमान् वृद्धसेवया।

బుద్ధిమాన్ వృద్ధసేవయా

కవిపరిచయము –ఈ వాక్యము వేదవ్యాస మహర్షిచే రచింపబడిన మహాభారతము నందలి వనపర్వము నుండి స్వీకరించబడిన యక్షప్రశ్నాః అను పాఠ్యభాగములోనిది

సందర్భము– దాహము తీర్చుకొనుటకై సరస్సులోని నీరు త్రాగుటకు ప్రయత్నించిన ధర్మరాజుతో యక్షుడు "మానవుడు ఏవిధముగా బుద్ధిమంతు డగును?" అని ప్రశ్నించగా ధర్మరాజు సమాధాన మిచ్చు సందర్భంలోనిది.

భావము –వృద్ధులను సేవించుట వలన మానవుడు బుద్ధిమంతుడగు చున్నాడు

3. अश्मनो हृदयं नास्ति नदी वेगेन वर्धते।

అశ్మనో హృదయం నాస్తి. నదీ వేగేన వర్ధతే.

కవిపరిచయము –ఈ వాక్యము వేదవ్యాస మహర్షిచే రచింపబడిన మహాభారతము నందలి వనపర్వము నుండి స్వీకరించబడిన యక్షప్రశ్నాః అను పాఠ్యభాగములోనిది

సందర్భము–దాహము తీర్చుకొనుటకై సరస్సులోని నీరు త్రాగుటకు ప్రయత్నించిన ధర్మరాజుతో యక్షుడు "దేనికి హృదయము లేదు? వేగముగా పెరుగునది ఏది? అని ప్రశ్నించగా ధర్మరాజు సమాధానమిచ్చు సందర్భము లోనిది.

భావము–రాతికి హృదయము లేదు. నది వేగముగా పెరుగును.

4. लाभानां श्रेय आरोग्यं, सुखानां तुष्टिरुत्तमा।

లాభానాం శ్రేయ ఆరోగ్యం, సుఖానాం తుష్టిరుత్తమా

కవిపరిచయము -ఈ వాక్యము వేదవ్యాస మహర్షిచే రచింపబడిన మహాభారతమునందలి వనపర్వము నుండి స్వీకరించబడిన యక్షప్రశ్నాః అను పాఠ్యభాగములోనిది

సందర్భము -దాహము తీర్చుకొనుటకై సరస్సులోని నీరు త్రాగుటకు ప్రయత్నించిన ధర్మరాజును యక్షుడు "లాభము లలో కెల్లా శ్రేష్టమైనది ఏది? సుఖములలో కెల్లా ఉత్తమమైనది ఏది? అని ప్రశ్నించగా ధర్మరాజు సమాధానమిచ్చు సందర్భము లోనిది.

భావము-లాభములలోకెల్ల ఆరోగ్యము శ్రేష్టమైనది. సుఖములలో కెల్ల సంతృప్తి ఉత్తమమైనది.

5. लोभं हित्वा सुखी भवेत्।

లోభం హిత్వా సుఖీ భవేత్.

కవిపరిచయము -ఈ వాక్యము వేదవ్యాస మహర్షిచే రచింపబడిన మహాభారతమునందలి వనపర్వము నుండి స్వీకరించబడిన యక్షప్రశ్నాః అను పాఠ్యభాగములోనిది

సందర్భము-దాహము తీర్చుకొనుటకై సరస్సు లోని నీరు త్రాగుటకు ప్రయత్నించిన ధర్మరాజును యక్షుడు దేనిని విడిచిపెట్టిన యెడల మానవుడు సుఖముగా జీవించును? అని ప్రశ్నించగా ధర్మరాజు సమాధాన మిచ్చు సందర్భములోనిది.

భావము -లోభమును విడిచిపెట్టిన మానవుడు సుఖవంతుడు అగును.

6. बहुमित्रकरः सुखं वसते। यश्च धर्मरतः स गतिं लभते।

బహుమిత్రకరః సుఖం వసతే. యశ్చ ధర్మరతః స గతిం లభతే.

కవిపరిచయము-ఈ వాక్యము వేదవ్యాస మహర్షిచే రచింపబడిన మహాభారతము నందలి వనపర్వము నుండి స్వీకరించబడిన యక్షప్రశ్నాః అను పాఠ్యభాగములోనిది

సందర్భము -దాహము తీర్చుకొనుటకై సరస్సు లోని నీరు త్రాగుటకు ప్రయత్నించిన ధర్మరాజును యక్షుడు "అనేకమంది మిత్రులుకలవాడు ఏమి పొందును? ధర్మమునందు ఆసక్తి కలవాడు ఏమి పొందును? అని ప్రశ్నించగా ధర్మరాజు సమాధానము ఇచ్చు సందర్భములోనిది.

భావము–అనేకమంది మిత్రులు కలవాడు సుఖమును పొందును. ధర్మము నందు ఆసక్తి కలవాడు ఉత్తమగతిని (మోక్షమును) పొందును.

1-1-2-6: समुचित समाधानपदं योजयित्वा वाक्यं लिखत।

1 - "यक्षप्रश्नाः" इति पाठ्यभागः कस्मात् सङ्गृहीतः?

अ- रामायणात् आ- रघुवंशात् इ- महाभारतात् ई- पञ्चतन्त्रात्

समा-"यक्षप्रश्नाः" इति पाठ्यभागः महाभारतात् सङ्गृहीतः।

2- "महाभारतम्" केन विरचितम्?

अ- वाल्मीकिना आ- वेदव्यासेन इ - कालिदासेन ई- भर्तृहरिणा

समा- महाभारतम्" वेदव्यासेन विरचितम्।

3 - "यक्षप्रश्नाः" इति पाठ्यभागः महाभारते कस्मिन् पर्वणि अस्ति?

अ- भीष्मपर्वणि आ- विराटपर्वणि इ - वनपर्वणि ई- उद्योगपर्वणि

समा-यक्षप्रश्नाः" इति पाठ्यभागः महाभारते वनपर्वणि अस्ति

4 - यक्षप्रश्नानां समाधानानि कः उक्तवान्?

अ- अर्जुनः आ- सहदेवः इ - नकुलः ई - धर्मराजः

समा- यक्षप्रश्नानां समाधानानि धर्मराजः उक्तवान्।

5- मानवः कथं बुद्धिमान् भवति?

अ- अभ्यासेन आ- व्यायामेन इ- वृद्धसेवया ई- दानेन

समा- मानवः वृद्धसेवया बुद्धिमान् भवति।

6 - प्रसवतां कः श्रेष्ठः?

अ - यक्षः आ- पुत्रः इ - गन्धर्वः ई- राक्षसः

समा- प्रसवतां पुत्रः श्रेष्ठः।

7 - किं स्विद् शीघ्रतरं वायोः?

अ - मनः आ - धैर्यं इ - धनं ई - दानं

समा- मनः शीघ्रतरं वायोः।

8- मानवः किं हित्वा सुखी भवेत्?

अ - मानं आ - क्रोधं इ - कामं ई - लोभं

समा- मानवः लोभं हित्वा सुखी भवेत्।

9 - लोकः केन आवृतः?

अ - अधर्मेण आ - अज्ञानेन इ - असत्येन ई - अप्रकाशेन

समा- लोकः अज्ञानेन आवृतः।

10 - पुंसां कः दुर्जयः शत्रुः?

अ - निर्दयः आ - लोभः इ - क्रोधः ई - मोहः

समा - पुंसां क्रोधः दुर्जयः शत्रुः ।

రచయిత

డా. ఉపద్రష్ట వేంకటరమణమూర్తి

సంస్కృతశాఖాధ్యక్షులు

యస్.ఆర్.ఆర్ & సి.వి.ఆర్ ప్రభుత్వ డిగ్రీ కళాశాల

విజయవాడ

UNIT-II ఖండం -2

विवेकानन्दसूक्तयः

వివేకానంద సూక్తయః

डा. समुद्राल लक्ष्मणय्य महोदयः

డాక్టర్ సముద్రాల లక్ష్మణయ్య మహోదయులు

1-2-1-1 – కవి పరిచయము – డాక్టర్ సముద్రాల లక్ష్మణయ్య మహోదయులు మహర్షి సద్గురు శ్రీ మలయాళ స్వామి వారిచే స్థాపించబడిన శ్రీ వ్యాసాశ్రమంలో బాల్యము నుండి సంస్కృత అధ్యయనము చేశారు. అటుపిమ్మట తిరుపతిలోని శ్రీ వేంకటేశ్వర ప్రాచ్య కళాశాలలో సాహిత్య శాస్త్రమును అధ్యయనము చేసి, సర్వోన్నత శ్రేణిలో ఉత్తీర్ణులై, ఆ కళాశాలలోనే సాహిత్యశాస్త్రాధ్యాపకులుగా ప్రవేశించి అనేకమంది విద్యార్థులకు సంస్కృతమును బోధించిరి. అటుపిమ్మట తిరుమల తిరుపతి దేవస్థానం వారిచే నిర్వహించబడుచున్న ధర్మప్రచారపరిషత్ కార్యదర్శిగా నియోగించబడి, 10 సంవత్సరముల పాటు ధర్మ ప్రచారం చేశారు. ఎన్నో ధార్మిక ఆధ్యాత్మిక గ్రంథాలను ముద్రించడానికి తమ సామర్థ్యాన్ని వినియోగించారు. ఉద్యోగ విరమణ తర్వాత కూడా వాల్మీకి రామాయణం యొక్క, వ్యాసభాగవతం యొక్క పరిష్కర్తలుగా ఉండి వాటిని ప్రచురింపచేశారు. రాష్ట్రియ సంస్కృత విశ్వవిద్యాలయం వారు "వాచస్పతి", "మహామహోపాధ్యాయ" అనే బిరుదులతో డాక్టర్ సముద్రాల లక్ష్మణయ్య గారిని సన్మానించారు. శ్రీ సద్గురు మలయాళ స్వామి వారియొక్క, మరియు లబ్ధప్రతిష్ఠులైన అనేకమంది మహాపురుషుల యొక్క జీవితచరిత్రలు వీరిచేత రచించబడినవి. రఘువంశ మహాకావ్యమునకు, యోగవాశిష్టమునకు అత్యంత సులభశైలిలో అనువాదము వీరి చేత చేయబడినది. డాక్టర్ సముద్రాల లక్ష్మణయ్య గారు సంస్కృతాంధ్ర భాషలలో *300*కు పైగా గ్రంథములను రచించారు. వీటిలో "అన్నమాచార్య సంకీర్తనామృతం" గొప్ప ప్రసిద్ధిని పొందినది. మరియు శ్రీ మలయాళ స్వామి వారిచేత రచించబడిన అనేకములైన ధార్మిక, ఆధ్యాత్మిక గ్రంథములను పరిష్కరించి వ్యాసాశ్రమం ద్వారా ప్రచురింపచేశారు. సనాతన వేదాంత జ్ఞాన సభా సమావేశము నకు *11* సంవత్సరముల పాటు అధ్యక్షులుగా ఉండి ఆధ్యాత్మిక జ్ఞానప్రచారమునకు మహత్తరమైన కృషి చేశారు. వీరు వారణాసి క్షేత్రంలో ఉన్నటువంటి

జంగమవాడి మఠము చేత శైవభారతీ శోధ ప్రతిష్ఠానము ద్వారా విశ్వభారతీ పురస్కారము చేత సన్మానించ బడినారు. *80* సంవత్సరాల పైబడిన వయస్సు కలిగిననూ, వీరు ఇటువంటి ధర్మ ప్రధానమైన కార్యక్రమములను అనేకములను నిర్వహించుచున్నారు.

తెలుగు విశ్వవిద్యాలయం వారిచే వీరు ఉత్తమ సంస్కృతపండిత బిరుదమును పొందినారు. అటు తరువాత పురాణ–ఇతిహాసప్రకాశనపరిషత్ కు విశిష్ట అధికార పదవిలో ఉండి, సుప్రసిద్ధులైన *50* మంది పండితుల సహకారంతో *18* పురాణముల యొక్క అనువాద కార్యక్రమంలో బద్ధశ్రద్ధులై, అనేక పురాణములు సిద్ధముగావించిరి.

1-2-1-2 పాఠ్యభాగ పరిచయః

డాక్టర్ సముద్రాల లక్ష్మణయ్య గారు స్వామి వివేకానంద 150 వ జయంతి సందర్భంగా రచించిన "శ్రీవివేకానంద సూక్తిసుధా" అనే 150 శ్లోకములతో కూడిన గ్రంథములోని 25 శ్లోకములు పాఠ్యాంశమునందు సంగ్రహించ బడినవి.

సనాతన ధర్మశంఖారావంతో ఆధునిక భారతాన్ని ఆధ్యాత్మిక భావనా తరంగాలలో ముంచెత్తిన హైందవ తేజోరాశి, నవయుగ వైతాళికుడు, యువత నా ఆశాజ్యోతి అన్న స్వామి వివేకానందుని ప్రేరణాదాయక మైన,స్ఫూర్తిదాయకమైన అమృతవాక్కులు అజరామర మైనవి. పాఠ్యభాగములోని శ్లోకములద్వారా నిర్భయత్వము, ఉత్సాహము, వీరత్వము, ఆత్మవిశ్వాసము,నిస్వార్థము మొదలగు గుణములు వర్ణించ బడినవి. ఈ సద్గుణములన్నీ విద్యార్థులచే అనుసరించబడి నచో వారి లౌకిక,ఆధ్యాత్మిక అభివృద్ధికి ఎంతగానో సహకరించగలవు.

స్వామివివేకానంద ప్రపంచంలోని అనేక దేశాలలో పర్యటన చేసి ఈ దేశసంస్కృతుల ఔన్నత్యాన్ని చాటి చెప్పారు. భారతీయ యువతను కార్యోన్ముఖులను చేయడానికి అనేక సందర్భాలలో చెప్పిన అనేక ఉపదేశ వాక్యములు ఎంతో ప్రసిద్ధమైనవి. "ఉత్తిష్ఠత జాగ్రత ప్రాప్యవరాన్నిబోధత "(లేవండి,మేల్కొనండి, గమ్యాన్ని చేరేవరకు విశ్రమించ కండి) అనే ఉపనిషత్ వాక్యాన్ని మాటిమాటికీ జ్ఞాపకం చేస్తూ చేసిన ఉపదేశాలు ప్రపంచ మానవాళికి

నిత్యస్మరణీయములు. అన్ని కాలాలలో అనుసరించవలసిన ఉత్తమమైన మార్గములు. వివేకానందుని వ్యక్తిత్వంలో ప్రస్ఫుటంగా కనిపించే గుణం నిర్భయత్వం. పిరికివాడిని సైతం ఉత్తేజపరిచి కార్యోన్ముఖుల్ని చేసే వ్యక్తిత్వం. తన అఖండ మేధా సంపత్తితో పాశ్చాత్యమేధావుల్ని మంత్ర ముగ్ధుల్ని చేయగలిగాడు. దానికి కారణం వివేకానందుని ఆధ్యాత్మిక శిక్షణ. యువతలో శక్తిని, ఉత్సాహాన్ని, దేశభక్తిని, ఆత్మవిశ్వాసాన్ని నింపి, చైతన్య పరచడానికి స్వామివివేకానంద అందించిన అమూల్యమైన సందేశమే ఈ సూక్తులు.

1-2-1-3 అనువాదములు

1. యువకులైన మీరందరూ లేవండి. భయపడకండి. ధైర్యవంతులై కర్తవ్యమునందు ఆసక్తి కలవారై జాగరూకులు కండి.

2. మన శాస్త్రములలో మాత్రమే భగవంతుడు "అభీః" అనగా (భయము లేనివాడు) అని వర్ణించబడినాడు. అందువలన మనం సదా సర్వదా నిర్మలమై ఉండవలయును.

3. శారీరకమైన బలము కలవారు, అఖండ శక్తి సంపన్నులు, విద్యావంతులు అయిన యువకులే ఈలోకమునందు ఈ మహాకార్యాన్ని నిర్వహించగలరు.

4. దేశములో వందలకొలదిగా, వేలకొలదిగా యువకులు ఉన్నారు కదా. ఉత్సాహముతో బాగా వర్ధిల్లిన గొప్ప ఆశయములు కలిగినవారై లేవండి.

5. ఎల్లప్పుడూ మనసునందు ధైర్యము కలిగిఉండుము.నేను నిర్భయుడను అని భావించుము. భయమే మృత్యువు. భయమే పాపము. నరకము కూడా భయమే

6. ఉత్సాహము, త్యాగము, ఆత్మ విశ్వాసము అని గుణములతోనే అతి విశాలమైన ఈ లోకము నిర్మించబడినది. ఇందులో ఏమాత్రం సందేహములేదు.

7. మానవుడు తాను సాధించదలచిన లక్ష్యమును చేరుకోవడంలో ఎటువంటి శ్రద్ధ కలిగి ఉంటాడో, అటువంటి దృఢమైన శ్రద్ధనే లక్ష్యాన్ని సాధించే మార్గంలో కూడా కలిగి ఉండాలి.

8. దుర్జనుల దృష్టిలో ఈ లోకము నరకముతో సమానమైనది. సజ్జనులు దీనినే పరిపూర్ణమైన స్వర్గముగా చూచెదరు.

9. ఈ లోకములో తగవులాడే స్వభావముకలవాడికి ఈలోకము కలహనిలయముగానూ, శాంత స్వభావము కలవానికి శాంతనిలయముగానూ కనిపించును. పూర్ణపురుషుడు పరమాత్మను తప్ప మరి దేనినీ చూడడు. వేదవాక్యముల అర్థతత్త్వము తెలిసినటువంటి మంత్రద్రష్టనే ఋషి అని అంటారు.

10. ఎవరికి భగవంతునిపై విశ్వాసము లేదో అతనిని ప్రాచీనమతములు నాస్తికుడని చెప్పినవి.

11. ఎవరికి ఆత్మవిశ్వాసము లేదో అతడే నాస్తికుడని ఆధునిక మతము చెప్పుచున్నది.ఇందులో ఉన్న భేదమును గమనించండి.

12. దేవాలయములు,మంచిగ్రంథములు ఆలయమునందు సుప్రతిష్ఠితమైన విగ్రహములు– ఇవి ఆధ్యాత్మిక పురోగతికి సహకరించునవిగా ఉండవలెను.

13. ఈ భరతభూమిలో తల్లి ఆదర్శవనితగా చెప్పబడినది. స్త్రీ అన్న శబ్దమును వినినంతనే హైందవ హృదయమునందు మాతృత్వ భావన స్ఫురించును. మనము భగవంతుని కూడా జగన్మాత అని భావిస్తాము.

14. స్త్రీశక్తి అంతయు మాతృత్వము లోనే కేంద్రీకృతమై ఉన్నది. మాతృదేవి మహోన్నతురాలు. సర్వమును సహించునది. క్షమా స్వభావము కలది. స్వార్థము లేనిది. పరమాద్భుతమైనది.

15. ధనము, కీర్తి, పాండిత్యము ఇవేమియూ జనులను రక్షించవు. ప్రేమ రక్షించును. సత్ప్రవర్తన సకల క్లేశములను నశింపచేయును.

16. స్వార్థచింతన వీడి దృఢమైన సహనమును పాటించండి. ఆ విధంగా చేస్తే జయము మిమ్మల్ని వరిస్తుంది. ఇందులో ఏ మాత్రము సందేహం లేదు.

17. సుఖము నందు ఆసక్తిని వదిలి మానవుడు సత్యాన్వేషి కావలయును. సత్యదర్శనము త్యాగముచేత మాత్రమే కలుగును.

18. సర్వ కాలములయందును, లోకము చేత పూజింపబడిన త్యాగమూర్తులు మాత్రమే ఈ దేశము నందు జ్ఞాన ప్రబోధము చేసిరి.

19. మనము ఆత్మవిశ్వాసము గలవారమై, సదాచారము పాటించువారమైనచో మన దురవస్థాదోషములు వేగముగా తొలగును.

20. ఉత్సాహము, శ్రమచేయు స్వభావము, విశ్వాసము అనునవి నీలో ఉన్నచో, నీవు తప్పనిసరిగా లక్ష్యసాధనయందు విజయమును సాధించగలవు.

21. ఎవనియొక్క హృదయము దరిద్రుల కొరకు బాధపడునో అతనినే నేను మహాత్ముడని చెప్పెదను. అందుకు విరుద్ధముగా ప్రవర్తించువాడు దురాత్ముడు.

22. మిత్రమా! మహోన్నతమైన లక్ష్యమును సాధించుటకొరకు ప్రయత్నించుము. అందులోనే శాశ్వతమైన ఆనందము దాగి ఉన్నది.

23. నేను గురువుకు బిడ్డను.తండ్రి కంటే గురువు గొప్పవాడు. తండ్రి శరీరమును ఇచ్చువాడైతే గురువు మోక్షమార్గమును ప్రసాదించువాడు.

24. అప్రమత్తులై ఉండండి. సత్యమునందు ఆసక్తి కలవారుగా (సత్యవాదులుగా) ఉండండి. సత్యమునందు ఆసక్తి కలవారికి విజయము తథ్యము. ఇందులో ఏ మాత్రము సందేహము లేదు.

1-2-1-4 निबन्धप्रश्नाः నిబంధప్రశ్నలు

1 - "विवेकानन्द सूक्तयः" इति पाठ्यभागस्य सारांशं लिखत।

2 - "विवेकानन्द सूक्तयः" इति पाठात् के के अंशाः विद्यार्थिभिः अवधेयाः?

3 - "विवेकानन्द सूक्तयः" इति पाठ्यांशात् काः काः नीतयः ज्ञातव्याः?

కవి పరిచయము –"వివేకానందసూక్తయః"అను పాఠ్య భాగము డా।। సముద్రాల లక్ష్మణయ్య గారిచే రచించబడిన "శ్రీ వివేకానంద సూక్తిసుధా" అను గ్రంథము నుండి స్వీకరించబడినది.

వీరు బాల్యంలో వ్యాసాశ్రమంలో సంస్కృతాధ్యయనం ప్రారంభించి, శ్రీ వేంకటేశ్వర ప్రాచ్యకళాశాలలో సాహిత్యశాస్త్రాధ్యయనము చేసి, ఆ కళాశాలలోనే అధ్యాపకులుగా అనేకమంది విద్యార్థులకు సంస్కృతమును బోధించారు.ధర్మప్రచారపరిషత్ కార్యదర్శిగా ఎన్నో ధార్మిక ఆధ్యాత్మిక గ్రంథములను ముద్రించడానికి తమ సామర్థ్యాన్ని వినియోగించారు.వాచస్పతి, మహామహోపాధ్యాయ,ఉత్తమసంస్కృతపండితులు అయిన సముద్రాల లక్ష్మణయ్య గారు స్వామివివేకానంద150 వ జయంతి సందర్భంగా రచించిన "శ్రీ వివేకానంద సూక్తి సుధా" అనే 150 శ్లోకములు కల గ్రంథములోని 25 శ్లోకములు పాఠ్యాంశముగా స్వీకరించబడినవి

పాఠ్యభాగ పరిచయః –డాక్టర్ సముద్రాల లక్ష్మణయ్య గారు స్వామి వివేకానంద 150 వ జయంతి సందర్భంగా రచించిన "శ్రీవివేకానంద సూక్తిసుధా" అనే 150 శ్లోకములతో కూడిన గ్రంథములోని 25 శ్లోకములు పాఠ్యాంశమునందు సంగ్రహించబడినవి.యువత నా ఆశాజ్యోతి అన్న స్వామి వివేకానందుని ప్రేరణాదాయకమైన, స్ఫూర్తిదాయకమైన అమృతవాక్కులు అజరామరమైనవి. పాఠ్యభాగములోని శ్లోకములద్వారా నిర్భయత్వము, ఉత్సాహము, వీరత్వము, ఆత్మవిశ్వాసము,నిస్వార్థము మొదలగు గుణములు వర్ణించ బడినవి. ఈ సద్గుణములన్నీ విద్యార్థులచే అనుసరించబడినచో వారి లౌకిక,ఆధ్యాత్మిక అభివృద్ధికి ఎంతగానో సహకరించగలవు.

స్వామివివేకానంద ప్రపంచంలోని అనేక దేశాలలో పర్యటన చేసి ఈ దేశసంస్కృతుల ఔన్నత్యాన్ని చాటి చెప్పారు. భారతీయ యువతను కార్యోన్ముఖులను చేయడానికి అనేక సందర్భాలలో చెప్పిన అనేక ఉపదేశ వాక్యములు

ఎంతో ప్రసిద్ధమైనవి. "ఉత్తిష్ఠత జాగ్రత ప్రాప్యవరాన్నిబోధత "(లేవండి, మేల్కొనండి, గమ్యాన్ని చేరేవరకు విశ్రమించకండి) అనే ఉపనిషత్ వాక్యాన్ని మాటిమాటికీ జ్ఞాపకం చేస్తూ చేసిన ఉపదేశాలు ప్రపంచ మానవాళికి నిత్యస్మరణీయములు. అన్ని కాలాలలో అనుసరించవలసిన ఉత్తమమైన మార్గములు. వివేకానందుని వ్యక్తిత్వంలో ప్రస్ఫుటంగా కనిపించే గుణం నిర్భయత్వం. పిరికివాడిని సైతం ఉత్తేజపరిచి కార్యోన్ముఖుల్ని చేసే వ్యక్తిత్వం. తన అఖండ మేధా సంపత్తితో పాశ్చాత్యమేధావుల్ని మంత్ర ముగ్ధుల్ని చేయగలిగాడు. దానికి కారణం వివేకానందుని ఆధ్యాత్మిక శిక్షణ. యువతలో శక్తిని, ఉత్సాహాన్ని, దేశభక్తిని, ఆత్మవిశ్వాసాన్ని నింపి, చైతన్య పరచడానికి స్వామివివేకానంద అందించిన అమూల్యమైన సందేశమే ఈ సూక్తులు.

వివేకానందుడు –యువతకు స్ఫూర్తి –యువకులైన మీరందరూ లేవండి. భయపడకండి. ధైర్యవంతులై కర్తవ్యమునందు ఆసక్తి కలవారై జాగరూకులుకండి.మన శాస్త్రములలో మాత్రమే భగవంతుడు "అభీః" అనగా (భయము లేనివాడు) అని వర్ణించబడినాడు. అందువలన మనం సదా సర్వదా నిర్మలమై ఉండవలయును. శారీరకమైన బలము కలవారు, అఖండ శక్తి సంపన్నులు, విద్యావంతులయిన యువకులే లోకమునందు ఈమహాకార్యాన్ని నిర్వహించగలరు.దేశములో వందలకొలదిగా, వేలకొలదిగా యువకులు ఉన్నారు కదా. ఉత్సాహముతో బాగా వర్ధిల్లిన గొప్ప ఆశయములు కలిగినవారై లేవండి.ఎల్లప్పుడూ మనసునందు ధైర్యము కలిగి ఉండుము.నేను నిర్భయుడను అని భావించుము. భయమే మృత్యువు. భయమే పాపము. నరకము కూడా భయమే

లక్ష్యసాధన – ఉత్సాహము, త్యాగము, ఆత్మ విశ్వాసము అను గుణములతోనే అతి విశాలమైన ఈ లోకము నిర్మించబడినది. ఇందులో ఏమాత్రం సందేహము లేదు. మానవుడు తాను సాధించదల చిన లక్ష్యమును చేరుకోవడంలో ఎటువంటి శ్రద్ధ కలిగి ఉంటాడో, అటువంటి దృఢమైన శ్రద్ధనే లక్ష్యాన్ని సాధించే మార్గంలో కూడా కలిగి ఉండాలి.దుర్జనుల దృష్టిలో ఈ లోకము నరకముతో సమానమైనది. సజ్జనులు దీనినే పరిపూర్ణమైన స్వర్గముగా చూచెదరు.

ఆత్మవిశ్వాసము–ఈ లోకములో తగవులాడే స్వభావముకలవాడికి ఈలోకము కలహనిలయముగానూ, శాంత స్వభావము కలవానికి శాంతనిలయముగానూ కనిపించును. పూర్ణపురుషుడు పరమాత్మను తప్ప మరి దేనినీ చూడడు. వేదవాక్యముల అర్థతత్త్వము తెలిసినటువంటి మంత్రద్రష్టనే ఋషి అని అంటారు.ఎవరికి భగవంతునిపై విశ్వాసము లేదో అతనిని ప్రాచీనమతములు నాస్తికుడని చెప్పినవి.ఎవరికి ఆత్మవిశ్వాసము లేదో అతడే నాస్తికుడని ఆధునికమతము చెప్పుచున్నది. ఇందులో ఉన్న భేదమును గమనించండి. దేవాలయములు, మంచిగ్రంథములు, ఆలయము నందు సుప్రతిష్ఠితమైన విగ్రహములు– ఇవి ఆధ్యాత్మిక పురోగతికి సహకరించునవిగా ఉండవలెను.

స్త్రీ ఔన్నత్యము–ఈ భరతభూమిలో తల్లి ఆదర్శవనితగా చెప్పబడినది. స్త్రీ అన్న శబ్దమును వినినంతనే హైందవ హృదయమునందు, మాతృత్వ భావన స్ఫురించును. మనము భగవంతుని కూడా జగన్మాత అని భావిస్తాము. స్త్రీశక్తి అంతయు మాతృత్వములోనే కేంద్రీకృతమై ఉన్నది. మాతృదేవి మహోన్నతురాలు. సర్వమును సహించునది. క్షమా స్వభావము కలది. స్వార్థము లేనిది. పరమాద్భుతమైనది.

సత్యాన్వేషణము–ధనము, కీర్తి, పాండిత్యము ఇవేమియూ జనులను రక్షించవు. ప్రేమ రక్షించును.సత్ప్రవర్తన సకల క్లేశములను నశింప చేయును.స్వార్థచింతన వీడి దృఢమైన సహనమును పాటించండి. ఆ విధంగా చేస్తే విజయము మిమ్మల్ని వరిస్తుంది. ఇందులో ఏ మాత్రము సందేహం లేదు. సుఖము నందు ఆసక్తిని వదిలి మానవుడు సత్యాన్వేషి కావలయును. సత్యదర్శనము త్యాగముచేత మాత్రమే కలుగును.

విజయమార్గము–సర్వ కాలములయందును, లోకము చేత పూజింపబడిన త్యాగమూర్తులు మాత్రమే ఈ దేశము నందు జ్ఞాన ప్రబోధము చేసిరి. మనము ఆత్మవిశ్వాసము గలవారమై, సదాచారము పాటించువారమైనచో మన దురవస్థాదోషములు వేగముగా తొలగును. ఉత్సాహము, శ్రమచేయు స్వభావము, విశ్వాసము అనునవి నీలో ఉన్నచో, నీవు తప్పనిసరిగా లక్ష్యసాధనయందు విజయమును సాధించగలవు. ఎవనియొక్క హృదయము దరిద్రుల కొరకు బాధపడునో అతనినే నేను మహాత్ముడని చెప్పెదను.అందుకు విరుద్ధముగా ప్రవర్తించువాడు దురాత్ముడు.

మిత్రమా! మహోన్నతమైన లక్ష్యమును సాధించుటకొరకు ప్రయత్నించుము. అందులోనే శాశ్వతమైన ఆనందము దాగి ఉన్నది. నేను గురువుకు బిడ్డను.తండ్రి కంటే గురువు గొప్పవాడు. తండ్రి శరీరమును ఇచ్చువాడైతే గురువు మోక్షమార్గమును ప్రసాదించువాడు. ఎల్లప్పుడూ అప్రమత్తులై ఉండండి. సత్యమునందు

ఆసక్తి కలవారుగా (సత్యవాదులుగా) ఉండండి. సత్యమునందు ఆసక్తి కలవారికి విజయము తథ్యము. ఇందులో ఏ మాత్రము సందేహము లేదు.

1-2-1-5 -समुचित समाधानपदं योजयित्वा वाक्यं लिखत।

1 - "विवेकानन्द सूक्तयः"इति पाठ्यभागस्य रचयिता कः?

अ. डाक्टर् पुल्लेल श्रीरामचन्द्रः आ. डाक्टर् समुद्राल लक्ष्मणय्यः

इ. विद्वान् ओगेटि परीक्षित् शर्मा ई. डाक्टर् दोर्बल प्रभाकर शर्मा

समा - “विवेकानन्द सूक्तयः"इति पाठ्पभागस्य रचयिता डा.समुद्राल लक्ष्मणय्यः।

2 - "श्री विवेकानन्द सूक्तिसुधा" इत्यस्मिन् ग्रन्थे कति श्लोकाः सन्ति?

अ.100 आ. 250 इ. 150 ई. 300

समा - "श्री विवेकानन्द सूक्तिसुधा" इत्यस्मिन् ग्रन्थे 150 श्लोकाः सन्ति।

3 - युवानः कथं समुत्तिष्ठन्तु?

अ.लोभवर्जिताः आ.मोहवर्जिताः इ.कामवर्जिताः ई.भयवर्जिताः

समा- युवानः भयवर्जिताः समुत्तिष्ठन्तु।

4 - "अभीः" इति कुत्र अभिवर्णितः?

अ.काव्येषु आ.शास्त्रेषु इ. नाटकेषु ई.ग्रन्थेषु

समा- "अभीः" इति शास्त्रेषु अभिवर्णितः।

5 - कीदृशः अस्मि इति भावय?

अ.निर्दयः आ.निश्शङ्कः इ.निर्भयः ई.निर्जीवः

समा- निर्भयः अस्मि इति भावय।

6 - अमुं लोकं परिपूर्णस्वर्गमिव के पश्यन्ति?

अ.सज्जनाः आ.दुर्जनाः इ. वनेचराः ई.राक्षसाः

समा- अमुं लोकं परिपूर्णस्वर्गमिव सज्जनाः पश्यन्ति।

7 - स्त्रीशब्दश्रवणेन हैन्दवस्य हृदन्तरे किं भवति?

अ.मातृत्वभावना आ.स्नेहभावना इ.शान्तिभावना ई. कर्तृत्वभावना

समा- स्त्रीशब्दश्रवणेन हैन्दवस्य हृदन्तरे मातृत्वभावना भवति ?

8 - सर्वक्लेशविनाशकं किम्?

अ.धनम् आ.दारिद्र्यम् इ.सच्छीलम् ई. प्रेम

समा- सर्वक्लेशविनाशकं सच्छीलम्।

9 - दरिद्राणां कृते यस्य हृदयं परितप्यते, सः कः?

अ.दुरात्मा आ.महात्मा इ.दानवः ई.मनुष्यः

समा- दरिद्राणां कृते यस्य हृदयं परितप्यते, सः महात्मा।

10 - विजयः केषां निश्चयेन भवति?

अ.कर्मनिष्ठानां आ.दाननिष्ठानां

इ.सत्यनिष्ठानां ई. शान्तचित्तानां

समा- विजयः सत्यनिष्ठानां निश्चयेन भवति।

రచయిత

డా. ఉపద్రష్ట వేంకటరమణమూర్తి

సంస్కృతశాఖాధ్యక్షులు

యస్.ఆర్.ఆర్ & సి.వి.ఆర్ ప్రభుత్వ డిగ్రీ కళాశాల

విజయవాడ

मेवाड राज्यस्थापनम्

మేవాడ రాజ్యస్థాపనమ్

विद्वान् ओगेटि परीक्षित् शर्मा

విద్వాన్ ఓగేటి పరీక్షిత్ శర్మ

1-2-2-1 కవిపరిచయము

ఆధునిక సంస్కృత సాహిత్య ప్రపంచమునందు పండిత ఓగేటి పరీక్షిత్ శర్మ గారితో పరిచయము లేనివారు పండితలోకమునందు ఉండరు. వీరి చేత రచించబడిన గీతకావ్యములన్నియు అత్యంత సుప్రసిద్ధములైనవి. అనేకములైన పురస్కారములతో వీరు సన్మానించ బడినారు. మధ్యప్రదేశ్ ప్రభుత్వము వీరికి కాళిదాసపురస్కారమును ఇచ్చి సత్కరించింది. సంస్కృత భాషా సంరక్షణకై వీరు బద్ధకంకణులు. పండితశ్రేష్ఠులు అయిన వీరిచేత సంస్కృతభాషలో 27 నాటకములు రచించబడినవి.

పండిత ఓగేటి పరీక్షిత్ శర్మ గారు 1930వ సంవత్సరంలో ఆంధ్రప్రదేశ్ నందలి గుంటూరుజిల్లాలో జన్మించారు. పొన్నూరులోని భావనారాయణస్వామి సంస్కృతపాఠశాలలో తన విద్యాభ్యాసం ప్రారంభించి, అటుపిమ్మట పశ్చిమగోదావరి జిల్లానందలి కొవ్వూరులోని వేద సంస్కృత కళాశాలలో అధ్యయనము చేసి, ఆంధ్ర విశ్వవిద్యాలయంలో తెలుగు మరియు సంస్కృత భాషలలో ఆచార్య పరీక్షయందు ఉత్తీర్ణులయ్యారు. బహు భాషాప్రవీణులైన వీరు అటుపిమ్మట ఆంగ్ల, హిందీ, భారతీయ సంస్కృతి, పురావస్తుశాస్త్రము మొదలగు విషయాలలో బెనారస్ హిందూ విశ్వవిద్యాలయములో ఆచార్య పరీక్షయందు ఉత్తీర్ణులై తమ ప్రతిభను నిరూపించు కున్నారు.

పండితపరివారములో జన్మించి, బాల్యము నుండి సంస్కృత అధ్యయనం చేసిన పండిత ఓగేటి పరీక్షిత్ శర్మ గారి మనసులో ఒక చక్కని సంకల్పము కలిగింది. ఆర్ష సంస్కృతీ సంప్రదాయాలకు నిలయమైన ఈ భారత దేశములో ఒకనాడు సంస్కృతం వ్యవహార భాషగా ఉండేది. మరల తిరిగి సంస్కృతం వ్యవహారభాష అయితే, సంస్కృతం అందరిచేత సులభంగా తెలుసుకొనబడుతుంది. తన సంకల్పాన్ని ఆచరణలో పెట్టడానికి కృతనిశ్చయులైన వీరు నాటకరచన యందు ఆసక్తిని కలిగినవారైరి. శ్రవ్య కావ్యముల కంటే దృశ్య కావ్యముల ద్వారా జనసామాన్యంలోనికి సంస్కృతమును సులభముగా తీసుకునివెళ్ళగలమనునది వీరి భావన.తన అభిప్రాయమునకు అనుగుణముగా సంస్కృత భాషలో 27 నాటకములు వీరి

చేత రచించ బడినవి. వీటిలో పదునాలుగు (14) పౌరాణిక నాటకములు, ఆరు(6) ఐతిహాసిక నాటకములు, ఏడు(7) సామాజిక నాటకములు. వీరు నాటకములను మాత్రమే కాక "యశోధరా"అను మహాకావ్యమును కూడా రచించిరి.

పరీక్షిత్ శర్మ గారు మహారాష్ట్ర డివిజినల్ సహాయక దర్శకులుగా పూనానగరములో ఉద్యోగమును నిర్వర్తించి పదవీవిరమణ చేశారు. సంస్కృతభాషా పరిరక్షణలో వీరి యోగదానము అనంతమైనది. వీరు అనేకములైన విషయములలో గొప్ప నేర్పరులు. వీరిచేత అనేకములైన పరిశోధనా పత్రములు ప్రకాశము చేయబడినవి.

భారతదేశంలోనే కాక విదేశాలలో కూడా ఓరియంటల్ సమావేశములు జరుగుతుండేవి. వాటిలో కొన్ని సంగీత,సాహిత్య, కావ్య సంబంధమైనవి, మరికొన్ని సంస్కృతభాష, ప్రాదేశికభాషా సంబంధమైనవి కూడా ఉండేవి. ఈ చర్చలన్నిటియందు అగ్రతాంబూలము వీరిదే.

సంస్కృతభాషా పరిరక్షణకు భాషా ప్రచార,ప్రసారాది విషయంలో కావ్య,నాటకాది రచనా విషయంలో వీరి యొక్క ప్రయత్నము అనన్యసాధ్యమైనదని చెప్పవచ్చును. సంస్కృతము కేవలము ఒక భాషావిషయము మాత్రమే కాదనియూ, భారతీయ సంస్కృతి సంస్కృతాన్ని ఆశ్రయించి ఉన్నదనియు, సంస్కృతము లేకుండగా సంస్కృతి లేదనియూ అందరికినీ తెలిసిన విషయమే.

పండిత ఓగేటి పరీక్షిత్ శర్మ గారి చేత రచించబడిన శ్రీమత్ప్రతాపరాణాయణమహాకావ్యము లోని మేవాడ కాండనందలి నాలుగవ సర్గనుండి 52 శ్లోకములు పాఠ్యాంశముగా స్వీకరించబడినవి. విద్యార్థులందరూ ఈ కావ్యమును చదివి సంస్కృత అధ్యయనమునందు ఉత్సాహమును పొందెదరుగాక

1-2-2-2 పాఠ్యాంశపరిచయము

పండిత ఓగేటి పరీక్షిత్ శర్మ గారిచేత రచింపబడిన శ్రీమత్ ప్రతాపరాణాయణ మహా కావ్యమునందలి నాలుగవ సర్గలోని 52 శ్లోకములను సంగ్రహించి మేవాడరాజ్యస్థాపన పాఠ్యాంశముగా నిర్ధారించ బడినది. మహారాణాప్రతాప్ రాజస్థాన్ లోని మేవాడ రాజ్యమునకు పాలకుడు. గొప్ప దేశభక్తుడు, అత్యంత తక్కువ సైన్యము కలిగినవాడయినప్పటి కినీ, అనేక ప్రతికూల పరిస్థితులు ఉన్నప్పటికినీ మహారాణాప్రతాప్ నిరంతరం పోరాటం చేస్తూనే ఉన్నాడు. మహమ్మదీయులచేత ఆక్రమించ బడిన అనేక కోటలు తిరిగి స్వాధీనం చేసుకోవడమే తన జీవిత లక్ష్యముగా భావించి, కఠోర నియమములను పాలిస్తూ,

అసమాన పరాక్రమముతో ప్రయత్నించి, మొఘల్ చక్రవర్తి అక్బర్ ను సైతం ఎదుర్కొన్నాడు. మేవాడ రాజ్యస్థాపన అతని పూర్వీకుల చేత చేయబడినది. రాణాప్రతాప్ యొక్క పూర్వజులే యశోవర్ధనుడు , విష్ణువర్ధనుడు.

1-2-2-3 –పాఠ్యభాగసారాంశము

ఆర్ష సంస్కృతీ సంప్రదాయాలకు నిలయమైన భారతదేశంలోని ప్రతి ప్రాంతము పరమపవిత్రమైనది. ఎందరో మహనీయులు ఈ దేశంలో జన్మించి ఈ దేశ ధర్మ, సంస్కృతీ పరంపరలను రక్షించడానికి తమ జీవనకుసుమాలను భరతమాత చరణములకు సమర్పించారు. ఉత్తరభారతదేశములోని రాజస్థాన్ ప్రాంతము ప్రకృతివైపరీత్యము వలన మరుభూమిగా వుండేది. భారతీయుల అనైక్యత వలన, ఆత్మ విస్మృతి వలన అనేకమంది విదేశీయులు మన మీద ఆక్రమణ చేశారు.

మహమ్మదీయుల ఆక్రమణ కారణంగా ప్రజలు అనేక కష్టాలను అనుభ వించారు. అనేకమంది అనేక వర్గాలుగా చీలిపోయారు.వారి మధ్యలో వైషమ్యం బాగా ఉండేది. అనేకమంది ప్రజలు తినడానికి తిండిలేక, కట్టుకోవడానికి బట్టలు లేక, ఉండడానికి ఇల్లులేక,దీనావస్థలో ఉండేవారు. సంఘటనశక్తికూడా ఉండేదికాదు. ప్రజలు గృహాలను, గ్రామాలను వదిలి చాలా దూరం పారిపోతుండేవారు.మార్గమధ్యంలో అనేకమంది ప్రజలు శత్రువులతో సంహరింపబడుతూండేవారు. ఇటువంటి విపత్కర పరిస్థితులలో రాజస్థాన్ ప్రాంతంలో మందసౌరము అనే పేరు గల ప్రదేశంలో యశోవర్ధనుడు విష్ణు వర్ధనుడు అనే ఇద్దరు, రాజవంశీయులు కానప్పటికినీ ప్రజలపై అనురాగాన్ని ప్రదర్శించి వారిలో సంఘీభావాన్ని తీసుకొనివచ్చి స్థిరమైన రాజ్యాన్ని నెలకొల్పి, ప్రజలను పరిపాలించారు. గ్రామాల్లో తిరుగుతూ ప్రజల్లో దేశభక్తిని నింపుతూ బలోపేతం చేశారు. భిక్షుకవేషాలు ధరించి ఇంటింటికీ వెళ్లి రామాయణ, మహాభారతాది కథలను చెప్పి భారతీయ సంస్కృతిని, రాజ నీతిని ప్రచారం చేశారు. వీరిద్దరి ఉపదేశాలతో సుస్థిరమయినటు వంటి ప్రజల యొక్క సంఘటన శక్తి దృఢమైంది. వీరి దేశ భక్తి రాజ్యానికి ఎంతో మేలు చేసింది. రాత్రింబవళ్ళు ప్రయాణంచేస్తూ, జనశక్తిని సమీకరించి, అనేక ఆయుధాలను సంపాదించి, విదేశీయులను ఓడించారు. వీరి రాజనీతిని, పరిపాలనా ధర్మాన్ని చూచి రాజస్థానీయులు ఐకమత్యంతో సుఖజీవనం గడుపుతున్నారు. వీరి చేత స్థాపించబడిన మేవాడ రాజ్యం సంఘటనశక్తితో వృద్ధి చెందినది.

1-2-2-4 - निबन्धप्रश्नाः

నిబంధప్రశ్నలు

1- मेवाडराज्यस्थापनं वर्णयत।

2- यशोवर्धनविष्णुवर्धनयोः सङ्घशक्तेः देशभक्तेश्च प्रचारे कृतं प्रयत्नं विशदयत।

కవిపరిచయము – ఆధునిక సంస్కృత సాహిత్య ప్రపంచమునందు పండిత ఓగేటి పరీక్షిత్ శర్మ గారితో పరిచయము లేనివారు పండితలోకమునందు ఉండరు. వీరిచేత రచించబడిన గీతకావ్యములన్నియు అత్యంత సుప్రసిద్ధములైనవి. అనేకములైన పురస్కారములతో వీరు సన్మానించబడినారు. పండిత ఓగేటి పరీక్షిత్ శర్మ గారి చేత రచించబడిన శ్రీమత్ప్రతాపరాణాయణమహాకావ్యము లోని మేవాడకాండనందలి నాలుగవ సర్గనుండి 52 శ్లోకములు పాఠ్యాంశముగా స్వీకరించబడినవి.

పాఠ్యభాగసారాంశము – ఆర్ష సంస్కృతీ సంప్రదాయాలకు నిలయమైన భారతదేశంలోని ప్రతిప్రాంతము పరమపవిత్రమైనది. ఎందరో మహనీయులు ఈ దేశంలో జన్మించి ఈ దేశ, ధర్మ, సంస్కృతీ పరంపరలను రక్షించడానికి తమ జీవనకుసుమాలను భరతమాత చరణములకు సమర్పించారు.

రాజస్థాన్ ప్రాంతము – ఉత్తరభారతదేశములోని రాజస్థాన్ ప్రాంతము ప్రకృతివైపరీత్యము వలన మరుభూమిగా వుండేది. అక్కడి ప్రజలందరూ చాలా కష్టమైన జీవనాన్ని సాగించేవారు.అక్కడ వీచే గాలి భయంకరమైన ఝంఝూ మారుతము వారికి సంతోషమును ఇచ్చేది కాదు. శీతోష్ణవాయువులను సహించి సంయమనంతో జీవించేవారు.

హూణుల ఆక్రమణ – రాజస్థాన్ ప్రజల పరిస్థితి – భారతీయుల అనైక్యత వలన, ఆత్మ విస్మృతి వలన అనేక మంది విదేశీయులు మనమీద ఆక్రమణ చేశారు. మహమ్మదీయుల ఆక్రమణ కారణంగా ప్రజలు భయపడుతూ సుఖసంతోషములను కోల్పోయిన వారై అనేక కష్టాలను అనుభవించారు. పాలకులైన రాజుల మధ్య పరస్పరము ఐకమత్యము ఉండేది కాదు.అనేకమంది అనేక వర్గాలుగా చీలిపోయారు. వారిమధ్యలో వైషమ్యం బాగా ఉండేది. మరుభూమి ప్రాంతమైన ఈ రాజ్యము దైవశక్తిచేతనే రక్షించబడుతుండేది. అనేకమంది ప్రజలు తినడానికి తిండిలేక, కట్టుకోవడానికి బట్టలు లేక, ఉండడానికి ఇల్లులేక, దీనావస్థలో ఉండేవారు. ఆత్మ రక్షణ యందు నిమగ్నులై ప్రజలందరూ

ఇతరుల సహాయం లేకుండా జీవించేవారు. సంఘటనశక్తి కూడా ఉండేది కాదు. ప్రజలు గృహాలను, గ్రామాలను వదిలి చాలా దూరం పారిపోతుండే వారు. మార్గ మధ్యంలో అనేకమంది ప్రజలు శత్రువులతో సంహరింపబడుతూండేవారు.

యశోవర్ధనుడు-విష్ణువర్ధనుడు – ఇటువంటి విపత్కర పరిస్థితులలో రాజస్థాన్ ప్రాంతంలో మందసౌరము అనే పేరు గల ప్రదేశంలో యశోవర్ధనుడు , విష్ణువర్ధనుడు అనే ఇద్దరు రాజవంశీయులు కానప్పటికినీ ప్రజలపై అనురాగాన్ని ప్రదర్శించి వారిలో సంఘీభావాన్ని తీసుకొని వచ్చి, దురాక్రమణదారు లైన హూణులను ఓడించి స్థిరమైన రాజ్యాన్ని నెలకొల్పడానికి ఎన్ని కష్టములను వచ్చినా చలించక రాత్రింబవళ్ళు శ్రమించి ప్రజలలో చైతన్యం తీసుకుని వచ్చి తమ కర్తవ్యాన్ని నిర్వహించారు.

రాజస్థానీయుల పరిస్థితి – "ఉద్ధరేదాత్మనాత్మానం ఆత్మానమవసాదయేత్" అనే భగవద్గీతవచనమును అనుసరించి, ఉన్నతమైన భావములతో జీవితంలో ఇతరులపై ఆధారపడ కుండా, తనను తాను ఉద్ధరించుకొనవలెను అనే భావంతో కష్టమైన జీవితాన్ని గడుపుతూ నిర్లిప్తత తో నిండిన జీవనాన్ని సాగించటం ప్రశస్తమైనది. అనేక జాతులకు చెందిన ప్రజలు అనైక్యత గల అనేక మంది రాజులచేత పరిపాలించబడుతూ, ఓదార్చువారులేక, రాజస్థాన్ ప్రజలు బాధపడుతుండే వారు. తమ వీరత్వమును, తేజస్సును, ధైర్యమును కోల్పోయి సుదీర్ఘమైన దాడులచే చెల్లాచెదురై పోతున్నారు, ఆధారము లేక జీవించడమే భారముగా ఉండేది. సంఘటితమైన శక్తి లేకుండా, రక్షించేవారులేక, మెల్లమెల్లగా మరణించడమే శరణ్యం అనే భావనకు ప్రజలు వచ్చేవారు. తమ కుటుంబసభ్యులతో కలసి తమ ఇంటిని వదిలి, ఆపదల నుండి కాపాడుకోవడం కోసం, రక్షణ కలిగిన దూరప్రదేశాలకు ప్రజలు పారిపోయేవారు. పరాయివారి వరుస ఆక్రమణలకచేత, ప్రజలు ఆత్మరక్షణ కొరకు, ప్రాణాలను అరచేతిలో పెట్టుకుని పారిపోయేవారు, భయంతో కొందరు మరణించారు. మరికొందరు శత్రువులచేత చంపబడ్డారు. మరికొందరు స్వధర్మాన్ని విడిచి పరధర్మాన్ని స్వీకరించారు. అదే సమయంలో చిత్రవిచిత్రమైన బాధాకరమైన ఘటనలతో, రాజస్థాన్ లో అనేక మంది హిందువులు మరణించారు.

యశోవర్ధన, విష్ణువర్ధనుల సమాజసేవ – రాజవంశీయులు కానప్పటికినీ, కష్టమైనజీవనాన్ని గడిపే సామాన్య కుటుంబములో జన్మించినప్పటికీ, ప్రజలపై అనురాగాన్ని ప్రదర్శించి, దేశసేవాబుద్ధితో ప్రజల కష్టసుఖాలను పూర్తిగా తెలుసుకోవాలనే బుద్ధితో,గ్రామాల్లో తిరుగుతూ ప్రజల్లో దేశభక్తిని నింపుతూ, బలోపేతం చేశారు. భిక్షుక వేషాలు ధరించి ఇంటింటికీవెళ్లి రామాయణ, మహాభారతాది కథలను చెప్పి భారతీయ సంస్కృతిని, రాజనీతిని ప్రచారం చేశారు. వీరిద్దరి

ఉపదేశాలతో సుస్థిరమయినటువంటి ప్రజల సంఘటనశక్తి దృఢమైంది. వీరియొక్క దేశభక్తి రాజ్యానికి ఎంతో మేలుచేసింది.

రాత్రింబవళ్ళు ప్రయాణం చేస్తూ, సూర్యచంద్రులవలె లోకాన్ని రక్షించాలనే దృష్టితో, తమ బుద్ధి ప్రభావముతో లోకాన్ని చైతన్యం చేయగలిగారు. మందసౌర ప్రదేశాన్ని తగినదిగా భావించి, ప్రజలచేత నాయకులుగా ఎన్నుకొనబడి, వారికి సంఘటనాత్మకమైన విద్యాబుద్ధులు నేర్పించి, దేశమంతా తిరుగుతూ దేశభక్తిని కలిగించి ప్రజలందరిలో గొప్ప ఐకమత్యాన్ని తీసుకొని వచ్చారు.

రాజస్థాన్ ప్రజల నవచైతన్యము – యశోవర్ధన, విష్ణువర్ధనుల, కార్యముచేత ప్రజలు అత్యంత ప్రభావితులైనారు. వారియందు సంఘటనశక్తి మిక్కిలి దృఢమైనది. వీరిరువురు ప్రజలతో కలసిమెలసి ఉన్నవారై, తమ ప్రయత్నంతో హుణులను ఓడించి, గొప్పకీర్తిని పొందారు. ప్రజల్లో కొందరు భయపడినవారై, సందేహంతోనూ, అసూయతోనూ వీరిని అర్థంచేసుకోలేక నిందించారు.అయినప్పటికీ, వెనుకడుగు వేయకుండా ప్రజలందరిలో రాష్ట్రభక్తి కొరకు నవ చైతన్యాన్ని కలిగించారు. రాజనీతిని దృఢంగా నాటుకునే విధంగా చేసి, ప్రజలను మేధోవంతులను చేశారు. భయాన్ని పోగొట్టారు.

ఉపసంహారము – జనశక్తిని సమీకరించి, అనేక ఆయుధాలను సంపాదించి, విదేశీయులను ఓడించారు. వీరి రాజనీతిని, పరిపాలనా ధర్మాన్ని చూచి రాజస్థానీయులు ఐకమత్యముతో సుఖజీవనము గడుపుతున్నారు. వీరి చేత స్థాపించబడిన మేవాడరాజ్యం సంఘటనశక్తితో వృద్ధి చెందినది. యశోవర్ధనుడు, మరియు విష్ణువర్ధనుడు తాము అనుకున్న కార్యం యొక్క ఫలమును సాధించదలచుకొన్న వారై, అందరినీ సమానమైన దృష్టితో చూచుచున్నవారై దేశ,ధర్మ, సంస్కృతుల ద్వారా ప్రజలందరినీ ఉత్తేజపరిచి నిష్కలంక దేశభక్తి పరాయణులుగా కీర్తిని పొందారు.

1-2-2-5 समुचित समाधानपदं योजयित्वा वाक्यं लिखत।

1 - "मेवाड राज्यस्थापनम्" इति पाठ्यभागः कस्मात् सङ्गृहीतः?

अ. रामायणमहाकाव्यात् आ. रघुवंशमहाकाव्यात्

इ. श्रीमत् प्रतापराणायणमहाकाव्यात् ई.कुमारसम्भवमहाकाव्यात्

समा- "मेवाड राज्यस्थापनम्" इति पाठ्यभागः श्रीमत् प्रतापराणायण महाकाव्यात् सङ्गृहीतः।

2- मेवाड राज्यस्थापनम् इति पाठ्यभागस्य रचयिता कः?

अ- आादिकवि वाल्मीकि महर्षिः आ. भगवान् वेदव्यासः

इ- जगद्गुरुःआदि शङ्कराचार्यः ई. विद्वान् ओगेटि परीक्षित् शर्मा

समा- मेवाड राज्यस्थापनम् इति पाठ्यभागस्य रचयिता विद्वान् ओगेटि परीक्षित् शर्मा।

3- राजस्थाने मेवाडराज्यस्य पालकः कः आसीत्?

अ. महाराणा प्रताप सिंहः आ. छत्रपति शिवाजी महाराजः

इ. गुरुगोविन्दसिंहः ई. राणा सङ्ग्रामसिंहः

समा- राजस्थाने मेवाडराज्यस्य पालकः महाराणाप्रताप सिंहः आसीत्।

4- राजस्थानप्रदेशः प्रकृतिवैपरीत्येन का भूमिः आसीत्?

अ.युद्धभूमिः आ.मरुभूमिः इ. धान्यभूमिः ई.सारभूमिः

समा- राजस्थानप्रदेशः प्रकृतिवैपरीत्येन मरुभूमिः आसीत्।

5- कां विना लोकः शनैः मरणं भजते?

अ.जनशक्तिं आ.धनशक्तिं इ. युद्धशक्तिं ई.सङ्घशक्तिं

समा- सङ्घशक्तिं विना लोकः शनैः मरणं भजते।

6- मन्दसौरप्रदेशे जनेषु सङ्घीभावं कौ आनीतवन्तौ?

अ.चन्द्रवर्धनसूर्यवर्धनौ आ.राजवर्धनजयवर्धनौ

इ.यशोवर्धनविष्णुवर्धनौ ई.शक्तिवर्धनकीर्तिवर्धनौ

समा- मन्दसौरप्रदेशे जनेषु सङ्घीभावं यशोवर्धनविष्णुवर्धनौ आनीतवन्तौ।

7- यशोवर्धनविष्णुवर्धनौ कीदृशवेषिणौ सञ्चारं कृतवन्तौ?

अ.राक्षस आ. भिक्षुक इ.परिव्राजक ई. राज

समा-यशोवर्धनविष्णुवर्धनौ भिक्षुकवेषिणौ सञ्चारं कृतवन्तौ।

8- प्रजानां का भीतिः सततं जायते स्म?

अ. चोर आ. मरण इ. युद्ध ई. पाप

समा-प्रजानां युद्धभीतिः सततं जायते स्म।

9. यशोवर्धनविष्णुवर्धनाभ्यां सुस्थापितं किं राज्यं सुप्रतिष्ठितम्?

अ. मेवाड आ. चित्तोड इ. जोधपुर ई. सिंहगढ

समा-यशोवर्धनविष्णुवर्धनाभ्यां सुस्थापितं मेवाड राज्यं सुप्रतिष्ठितम्।

10. परिक्षित् शर्म महोदयेन देववाण्या कति नाटकानि विरचितानि?

अ. चतुर्विंशति आ. सप्तविंशति इ. त्रयोविंशति ई. एकविंशति

समा-परिक्षित् शर्म महोदयेन देववाण्या सप्तविंशति नाटकानि विरचितानि।

రచయిత

డా. ఉపద్రష్ట వేంకటరమణమూర్తి

సంస్కృతశాఖాధ్యక్షులు

యస్.ఆర్.ఆర్ & సి.వి.ఆర్ ప్రభుత్వ డిగ్రీ కళాశాల

విజయవాడ

ఖండం–3 గద్య సాహిత్యము , పాఠం–1

అత్యుత్కటైః పాపపుణ్యైః ఇహైవ ఫలమశ్నుతే అत्युत्कटैः पापपुण्यैः इहैव फलमश्नुते

1. 3.1.0 లక్ష్యము: ఈ పాఠంలో అత్యుత్కటైః పాప పుణ్యైః ఇహైవ ఫలమశ్నుతే అనే పాఠ్యభాగానికి కవి పరిచయము, పాఠ్యభాగపరిచయము, పాఠ్యభాగం మొత్తమునకు పూర్తిగా అనువాదము, నిబంధ ప్రశ్నలు – సమాధానములు, బహుళైచ్ఛిక సమాధాన ప్రశ్నలు, సందర్భ వాక్యములకు వ్యాఖ్య, ప్రశ్న సూచి పొందుపరుచబడ్డాయి.

1. 3.1.1 కవిపరిచయము: సంస్కృత భాషలోని కథా సాహిత్యంలో ఎన్నో నీతి శాస్త్ర గ్రంథాలున్నాయి. అలాంటి కథా గ్రంథాలలో శ్రీ నారాయణపండితునిచే రచించబడిన హితోపదేశము చాలా ప్రసిద్ధమైనటువంటిది. ఈ నారాయణ పండితుడు బెంగాల్ పాలకుడైన ధవళ చంద్రుని ఆస్థాన కవి. ఇతడు క్రీస్తు శకము 14వ శతాబ్దమునకు ముందు వాడని తాళపత్ర గ్రంథములను ఆధారముగా చేసుకుని పండితులచే నిర్ధారించబడింది. ఈ హితోపదేశము భారతీయ భాషలలోనికి, ఎన్నో విదేశ భాషలలోనికి అనువదించబడింది. మిత్ర లాభము, మిత్ర భేదము, విగ్రహము, సంధి అని నాలుగు భాగములుగా హితోపదేశము విభజించబడింది.

హితోపదేశము, పంచతంత్రమునకు మారురూపమైన గ్రంథమే. 'పంచతంత్రాత్ తథాన్యస్మాత్ గ్రంథాదాకృష్య లిఖ్యతే" – పంచతంత్రము నుండి అలాగే వేరే గ్రంథముల నుండి (విషయమును) తీసుకుని వ్రాయబడింది. అని కవి చేతనే చెప్పబడింది. అయినా చాలాచోట్ల అనేక రకాలైన స్వతంత్రత అంటే కవి తానుగా వ్రాసినటువంటి భాగాలను కలిగి ఉండటం కనబడుతోంది.

1. 3.1.2 పాఠ్యభాగ పరిచయము: ఈ 'అత్యుత్కటైః పాపపుణ్యైః ఇహైవ ఫల మశ్నుతే' అనబడే పాఠ్యభాగంలో, హితోపదేశంలోని మిత్రలాభం నుండి శృగాల మృగకాక కథ, గృధ్రమార్జార కథ స్వీకరించబడ్డాయి.

ఈ కథలో – ఈ లోకంలో ఎంతో ఎక్కువ పుణ్యం చేసినవాడెవడైనా, అలాగే ఎంతో ఎక్కువ పాపం చేసినవాడెవడైనా చేసిన దానిని బట్టి మూడు సంవత్సరాల్లో, మూడు నెలలలో, మూడు పక్షా (15 రోజులకు పక్షమని పేరు)లలో మూడుదినాలలో దాని ఫలితాన్ని అనుభవిస్తున్నాడనే నీతి ఉపదేశించబడింది.

1. 3.1.3 పాఠ్యభాగమునకు అనువాదము:

अस्ति मगधदेशे .... एवं कथयति |

మగధదేశంలో చంపకవతి అనే పేరుగల అరణ్యం ఉంది. ఆ అడవిలో ఎప్పటినుండో మృగము (లేడి), కాకి చాలా స్నేహంగా నివసిస్తున్నాయి. సంతోషంతో, పుష్టిగా ఉన్న శరీరంతో మృగం స్వేచ్ఛగా తిరుగుతూ ఒక నక్క కంటబడింది.

దానిని చూసి నక్క 'ఆహాహా! ఎలా తేలికగా దీని మాంసాన్ని తింటాను ? దానికోసం దీనికి నా మీద నమ్మకం పుట్టిస్తాను' అనుకుని దాని దగ్గరకు వెళ్ళి "మిత్రమా! బాగున్నావా?" అంది. "నువ్వెవడివి?" అని మృగం అడిగింది. "నేను జంబుకాన్ని / నక్కని. నా పేరు క్షుద్రబుద్ధి. బంధువులెవ్వరూ లేని వాణ్ణి చచ్చిన వాడి లాగా ఈ అడవిలో ఉంటున్నాను. ఇప్పుడు మిత్రునిగా నిన్ను పొంది మళ్ళీ బంధువులు కలవాడినిగా, బ్రతికి ఉన్న వారి లోకంలో ప్రవేశించాను. ఇక నేను ఎల్లప్పుడూ నీకు అనుచరుడి నౌతాను" అంది నక్క.

"అలాగే" అంది మృగం.

సూర్యుడు అస్తమించిన తరువాత వాళ్ళిద్దరూ మృగం యొక్క నివాసానికి వెళ్ళారు. అక్కడ చంపక వృక్షం (సంపంగి చెట్టు) కొమ్మ మీద మృగానికి చిరకాల మిత్రుడైన సుబుద్ధి అనే పేరు గల కాకి నివసిస్తోంది.

వాళ్ళిద్దరినీ చూసి "మిత్రమా చిత్రాంగా! ఈ రెండవ వాడెవడు ?" అని అడిగింది. "వీడు జంబుకం. మన స్నేహం కోరి వచ్చింది" అంది మృగం.

"మిత్రమా! అకస్మాత్తుగా వచ్చినవాడితో స్నేహం తగదు. ఎందువల్లంటే ఒకసారి జరద్గవ మనే గ్రద్ద, ఏ జాతో, ఎలా ప్రవర్తిస్తుందో, తెలుసుకోక మార్జాలానికి (పిల్లికి) చోటిచ్చిన దోషం (తప్పు) వల్ల పక్షులన్నిటిచేత చంపబడింది" అని కాకి అన్నది. "అలా ఎలా జరిగింది?" అని వాళ్ళిద్దరూ అడిగారు. కాకి ఇలా చెప్పసాగింది.

గృధ్రమార్జార కథ अस्ति मगधदेशे .... अवं कथयति।

భాగీరథినది ఒడ్డున గృధ్రకూటమనే పర్వతం మీద పెద్ద (పర్కటీ) బూరుగ చెట్టు ఉంది. దాని తొర్రలో దురదృష్టవశాత్తు గోళ్ళు కళ్ళు పనిచెయ్యని జరద్గవమనే గ్రద్ద నివసిస్తోంది. దయతో అది బ్రతకటానికి ఆ చెట్టుమీదున్న పక్షులు తమ ఆహారం నుండి కొంచెం కొంచెం తీసి ఇస్తున్నాయి. దానితో అది బ్రతుకుతోంది. తరువాత ఒకప్పుడు 'దీర్ఘకర్ణ' మనే పేరు గల మార్జారం (పిల్లి) పిట్టలను (పక్షి పిల్లలను) తినటానికి అక్కడకు వచ్చింది. వస్తున్న ఆ పిల్లిని చూసి భయంతో పిట్టలు హడావిడి (గోల) చేశాయి. ఆ గోల విని 'ఎవడా వస్తున్నది?" అన్నది జరద్గవం.

दीर्घकर्णो .... तरुकोटरे स्थितः

గ్రద్ధను చూసి భయంతో దీర్ఘకర్ణుడు 'చచ్చాను... ఇప్పుడు వీడి నుండి తప్పించుకుపోలేను. ఎలా జరగాలో అలా జరుగుతుంది. నమ్మకం పుట్టించి వీడికి దగ్గరౌతాను' అనుకుని అతడి దగ్గరకు వెళ్ళి "అయ్యా! నమస్కారం" అంది. "నీవెవడివి?" అని గ్రద్ధ అడిగింది. "దీర్ఘకర్ణం – నేను మార్జారాన్ని (పిల్లిని)" అంది. దూరంగా పో! లేదా నా చేతిలో చస్తావు" అంది గ్రద్ధ. "నా మాట విని నేను చంపదగ్గ వాడినే అయితే చంపు" అంది మార్జారం. "ఎందుకొచ్చావని" గ్రద్ధ అడిగింది.

దానికి మార్జారం "నేను రోజూ గంగాస్నానం చేస్తాను. బ్రహ్మచారిని. చాంద్రాయణ వ్రతం చేస్తున్నాను. మీరు ధర్మవేది అని , జ్ఞానమందాసక్తులని, నమ్మదగినవారని, పక్షులన్నీ ఎప్పుడూ నా ఎదుట పొగుడుతూ ఉంటాయి. అందువల్ల విద్యలోను, వయస్సులోను పెద్దలైన మీ నుండి ధర్మం గురించి వినటానికి ఇక్కడకు వచ్చాను. మీరు చూడబోతే ఎలాంటి ధర్మవేత్తలంటే అతిథిగా వచ్చిన నన్ను చంపటానికి పూనుకున్నారు. ఇంటికి వచ్చినవాడు శత్రువైనా తగిన ఆతిథ్యం ఇవ్వాలి. అది గృహస్థ ధర్మం. డబ్బు లేకపోయినా, ప్రేమగా పలకరించటంతోనైనా, అతిథి పూజించదగిన వాడే... ఎందువల్లనంటే – చంద్రుడు చండాలుని నివాసం నుండి వెలుగును ఉపసంహరించుకోనట్లు, మంచివారు గుణహీనులైనవారి పట్ల కూడా దయ చూపుతారు" అంది.

దానికి గ్రద్ధ "మార్జారానికి మాంసమంటే రుచి. ఇక్కడేమో పక్షుల పిల్లలు నివసిస్తున్నాయి. అందువల్ల అలా అన్నాను" అంది. అది విని నేలను, చెవులను రెండింటిని త్రాకి మార్జరం 'ధర్మశాస్త్రాన్ని తెలుసుకుని, కోరికను వీడి, నేను చెయ్యటానికి ఎంతో కష్టమైన చాంద్రాయణ వ్రతాన్ని ఆచరిస్తున్నాను. పరస్పరం తగవులాడుకునే ధర్మశాస్త్రాలకు 'అహింసా పరమో ధర్మః' ('అహింస గొప్ప ధర్మం') అన్నచోట ఐకమత్యం ఉంది. స్నేహ ధర్మమొక్కటే మరణంలోను వెంట వస్తుంది. మిగిలినదంతా నశిస్తుంది. ఇంకా విను. దానికది అడవిలో మొలచిన కూరతోనైనా నింపుకోవచ్చు. ఈ కాలే కడుపుకోసం ఎవడు మహాపాపం చేస్తాడు" అంటూ నమ్మించి ఆ మార్జారం చెట్టు తొర్రలో చేరింది.

ततो दिनेषु .... देशं गताः ।

రోజులు గడుస్తున్నాయి. ప్రతిరోజూ పక్షుల పిల్లలను పట్టి తొర్రలోకి తెచ్చుకుని తింటోంది. ఏ పక్షులపిల్లలు తినబడ్డాయో అవి శోకంతో దీనంగా ఏడుస్తూ ఇటూ అటూ వెతకటం మొదలు పెట్టాయి. అది గమనించి మార్జారం తొర్ర నుండి బయటపడి పారిపోయింది. తరువాత అటు ఇటు వెతుకుతున్న పక్షులకు అక్కడ చెట్టు తొర్రలో పిట్టల ఎముకలు

లభించాయి. ఈ జరద్గవం చేతనే మన పిల్లలు తినబడ్డాయని పక్షులన్నీ నిశ్చయించుకుని గ్రద్దను చంపేశాయి. అందుకే జాతి, నడవడి ఎలాంటివో తెలియనివానికి చోటివ్వరాదని అంటున్నాను" అంది కాకి.

అది విని నక్క కోపంతో "మృగం తొలిసారిగా నిన్ను చూసిననాడు నీవూ కులశీలాలు తెలియని వాడివే గదా! అయినా నీతో ఇతడికి స్నేహానుబంధం రోజురోజుకూ పెరగటం లేదా ? వీడు నా వాడు వీడు వేరేవాడు అని తక్కువ బుద్ధి గల వాళ్ళు పరిగణిస్తారు. ఉదారంగా ప్రవర్తించే వారికి ఈ భూమండలమంతా చిన్న కుటుంబంలాంటిదే అవుతోంది. ఈ మృగం నాకు చుట్టమైనట్లే నీవు కూడా అయినావు" అంది నక్క

"మాటకుమాట ఎందుకు? అందరం ఒక చోట చేరి అరమరికలు లేకుండా కబుర్లు చెప్పుకుంటూ సుఖంగా ఉందాం" అని మృగం అంది. "అలాగే కాని" అంది కాకి. తరువాత ప్రొద్దున్నే అందరూ తాము వెళ్ళాలనుకున్న చోటుకు వెళ్ళారు.

एकदा .... फलमेतत् ।

ఒకప్పుడు చాటుగా జంబుకం మృగంతో మిత్రమా! ఈ అడవిలో ఒకచోట పైరు నిండుగావున్న పొలం ఉంది. నిన్ను తీసుకు వెళ్ళి దానిని చూపిస్తాను. అని చూపించింది. మృగం రోజూ అక్కడకు వెళ్ళి పైరు మేస్తోంది.

అది చూసి పొలం ఆసామి వల పన్నాడు. తరువాత మళ్ళీ వచ్చిన మృగం పాశాలకు (వలలో) చిక్కి... 'యమపాశం లాంటి వేటగాడి పాశం నుండి మిత్రుడైనవాడు గాక వేరెవ్వడు నన్ను కాపాడగలుగుతాడు' అనుకుంది.

ఇంతలో అక్కడకు వచ్చి వున్న జంబుకం – నా కుటిలనీతి పారి, అనుకున్నది సిద్ధించింది. 'పెనుగులాడే దీని, రక్తమాంసాలను పులుముకుని ఉన్న ఎముకలను, నేను తప్పకుండా దక్కించు కోవాలి. అవి నాకు ఎన్నో భోజనాలౌతాయి' అనుకుంది.

దానిని చూసి ఉల్లాసంతో మృగం – "మిత్రమా! నా పాశాన్ని ఛేదించు. వెంటనే నన్ను కాపాడు" అంది.

జంబుకం మాటిమాటికి ఆ వల వంక చూస్తూ, 'ఈ వల చాలా గట్టిగా ఉంది" అనుకుంది. మృగంతో "మిత్రమా! ఇవి నరాలతో నిర్మించబడ్డ వల త్రాళ్ళు. ఇవాళ భట్టారక (రవి/ఆది) వారము. కనుక ఎలా వీటిని నేను దంతాలతో ముట్టుకుంటాను ? నువ్వు, మరోలా అనుకోకపోతే తెల్లవారగానే నీవేం చెప్తే అది చేస్తాను" అని నక్క దానికి దగ్గరలోనే దాగి ఉంది.

తరువాత మృగం రాకపోయేసరికి ప్రదోష వేళ కాకి అటు ఇటు వెతికి అలా చిక్కుకున్న మృగాన్ని కనుగొని "మిత్రమా! ఏమిటిది ?" అని అడిగింది. దానికి మృగం "సుహృద్ (మంచి హృదయం గలవాని / స్నేహితుని) వాక్యం పెడచెవిన పెట్టిన దానికి ఫలమిది" అన్నది.

काको ब्रूतो .... फलमश्नुते । కాకి "ఆ వంచకుడెక్కడ?" అని అడిగింది. "నా మాంసం కోసం ఇక్కడే ఉంది" అన్నది మృగం. అప్పుడు కాకి "మిత్రమా! నేను ముందే చెప్పాను. మన వెనుక పనిచెడగొడుతూ, మన ముందు తియ్యగా మాట్లాడే, అంచున పాలతో ఉన్న విషపు కుండలాంటి మిత్రుణ్ణి విడిచిపెట్టాలి" అని నిట్టూర్చి, "ఓరి వంచకుడా! ఎంత పాపం చేశావ్? దుర్జనుల తీరింతేనేమోలే. ప్రియంగా మాట్లాడే దుర్జనుడు నమ్మదగ్గవాడుకాదు. వాడి నాలుక చివర తేనె, హృదయంలో హాలాహల విషం ఉంటాయి" అంది.

తెల్లవారిన తరువాత, ఆ పొలం ఆసామి దుడ్డు కర్ర పట్టుకుని అక్కడికి రావటం చూసి కాకి, మృగంతో "మిత్రమా! నువ్వు చచ్చినదానిలా నిన్ను చూపుతూ, పొట్టను గాలితో నింపి, పాదాలను కదలకుండా ఉంచు. నేను చప్పుడు చేసినప్పుడు పైకి లేచి పారిపో" అంది.

కాకి చెప్పినట్లే మృగం ఉంది. సంతోషంతో వికసించిన కళ్ళతో ఆసామి అలా ఉన్న మృగాన్ని చూశాడు.

"ఆ! నీ అంతట నీవే చచ్చావా!" అంటూ వలత్రాళ్ళను విప్పి మృగాన్ని విడిపించి త్రాళ్ళను సరిచేసుకునే పనిలో పడ్డాడు. తరువాత కాకి శబ్దం విని లేచి వెంటనే మృగం పారిపోయింది. దానికి గురి పెట్టి ఆసామి విసరిన కర్ర తగిలి జంబుకం చచ్చింది.

అందువల్లనే ఎంత ఎక్కువగా పాపపుణ్యాలను చేస్తే వాటికి తగ్గట్టు మూడు సంవత్సరాలలో, మూడు మాసాలలో, మూడు పక్షాలలో, మూడు దినాలలో ఫలితమనుభవిస్తారని చెప్పబడింది.

1. 3.1.4 నిబంధ ప్రశ్నలు – సమాధానములు:

1. अत्युत्कटैः पापपुण्यैः इहैव फलमश्नुते "इति पाठ्यांशस्य सारांशं लिखत।

"అత్యుత్కటైః పాపపుణ్యైః ఇహైవ ఫలమశ్నుతే" ఇతి పాఠ్యాంశస్య సారం విశదయత |

"మిక్కిలి ఎక్కువగా చేయబడ్డ పాపపుణ్యాలకు ఇక్కడే ఈ జన్మలోనే ఫలితాన్ని పొందును" అను పాఠ్యభాగం యొక్క సారాంశాన్ని విశదంగా వ్రాయండి.

సమాధానము :

'అత్యుత్కటైః పాప పుణ్యైః ఇహైవ ఫల మశ్నుతే అనబడే పాఠ్యభాగంగా, హితోపదేశంలోని మిత్రలాభం నుండి శృగాల మృగకాక కథ, గృధ్రమార్జార కథ స్వీకరించబడ్డాయి. ఈ కథలో – ఈ లోకంలో ఎంతో ఎక్కువ పుణ్యం చేసినవాడెవడైనా, అలాగే ఎంతో ఎక్కువ పాపం చేసినవాడెవడైనా చేసిన దానిని బట్టి మూడు సంవత్సరాల్లో, మూడు నెలలలో, మూడు పక్షా (15 రోజులకు పక్షమని పేరు)లలో, మూడుదినాలలో దాని ఫలితాన్ని అనుభవిస్తాడనే నీతి ఉపదేశించబడింది.

మగధదేశంలో చంపకవతి అనే పేరుగల అరణ్యం ఉంది. ఆ అడవిలో ఎప్పటినుండో మృగము (లేడి), కాకి చాలా స్నేహంగా నివసిస్తున్నాయి. సంతోషంతో, పుష్టిగా ఉన్న శరీరంతో మృగం స్వేచ్ఛగా తిరుగుతూ ఒక నక్క కంటబడింది. దానిని చూసి నక్క 'ఆహాహా! ఎలా తేలికగా దీని మాంసాన్ని తింటాను ? దానికోసం దీనికి నా మీద నమ్మకం పుట్టిస్తాను' అనుకుని దాని దగ్గరకు వెళ్ళి "మిత్రమా! బాగున్నావా?" అంది.

"నువ్వెవడివి?" అని మృగం అడిగింది.

"నేను జంబుకాన్ని / నక్కని. నా పేరు క్షుద్రబుద్ధి. బంధువులెవ్వరూ లేని వాణ్ణి చచ్చినవాడిలాగా ఈ అడవిలో ఉంటున్నాను. ఇప్పుడు మిత్రునిగా నిన్ను పొంది మళ్ళీ బంధువులు కలవాడినిగా, బ్రతికి ఉన్న వారి లోకంలో ప్రవేశించాను. ఇక నేను ఎల్లప్పుడూ నీకు అనుచరుడి నౌతాను" అంది నక్క, "అలాగే" అంది మృగం.సూర్యుడు అస్తమించిన తరువాత వాళ్ళిద్దరూ మృగం యొక్క నివాసానికి వెళ్ళారు. అక్కడ చంపక వృక్షం (సంపంగి చెట్టు) కొమ్మ మీద మృగానికి చిరకాల మిత్రుడైన సుబుద్ధి అనే పేరు గల కాకి నివసిస్తోంది.

వాళ్ళిద్దరినీ చూసి "మిత్రమా చిత్రాంగా! ఈ రెండవ వాడెవడు ?" అని అడిగింది. "వీడు జంబుకం. మన స్నేహం కోరి వచ్చింది" అంది మృగం.

"మిత్రమా! అకస్మాత్తుగా వచ్చినవాడితో స్నేహం తగదు. ఎందువల్లంటే ఒకసారి జరద్గవ మనే గ్రద్ధ, ఏ జాతో, ఎలా ప్రవర్తిస్తుందో, తెలుసుకోక మార్జారానికి (పిల్లికి) చోటిచ్చిన దోషం (తప్పు) వల్ల పక్షులన్నిటిచేత చంపబడింది" అని కాకి అన్నది. "అలా ఎలా జరిగింది?" అని వాళ్ళిద్దరూ అడిగారు. కాకి ఇలా చెప్పసాగింది.

గృధ్రమార్జార కథ – భాగీరథినది ఒడ్డున గృధ్రకూటమనే పర్వతం మీద పెద్ద (పర్కటీ) బూరుగ చెట్టు ఉంది. దాని తొర్రలో దురదృష్టవశాత్తు గోళ్ళు కళ్ళు పనిచెయ్యని జరద్గవమనే గ్రద్ద నివసిస్తోంది. దయతో అది బ్రతకటానికి ఆ చెట్టుమీదున్న

పక్షులు తమ ఆహారం నుండి కొంచెం కొంచెం తీసి ఇస్తున్నాయి. దానితో అది బ్రతుకుతోంది. తరువాత ఒకప్పుడు 'దీర్ఘకర్ణ' మనే పేరు గల మార్జారం (పిల్లి) పిట్టలను (పక్షి పిల్లలను) తినటానికి అక్కడకు వచ్చింది. వస్తున్న ఆ పిల్లిని చూసి భయంతో పిట్టలు హడావిడి (గోల) చేశాయి. ఆ గోల విని 'ఎవడా వస్తున్నది?" అన్నది జరద్గవం.

గ్రద్దను చూసి భయంతో దీర్ఘకర్ణం 'చచ్చాను. ఇప్పుడు వీడి నుండి తప్పించుకుపోలేను. ఎలా జరగాలో అలా జరుగుతుంది. నమ్మకం పుట్టించి వీడికి దగ్గరౌతాను' అనుకుని అతడి దగ్గరకు వెళ్ళి "అయ్యా! నమస్కారం" అంది. "నీవెవడివి?" అని గ్రద్ద అడిగింది. "దీర్ఘకర్ణం – నేను మార్జారాన్ని (పిల్లిని)" అంది. " దూరంగా పో! లేదా నా చేతిలో చస్తావు" అంది గ్రద్ద. "నా మాట విని నేను చంపదగ్గ వాణ్ణే అయితే చంపు" అంది మార్జారం. "ఎందుకొచ్చావని" గ్రద్ద అడిగింది. దానికి మార్జారం "నేను రోజూ గంగాస్నానం చేస్తాను. బ్రహ్మచారిని. చాంద్రాయణ వ్రతం చేస్తున్నాను. మీరు ధర్మవేది అని జ్ఞానమందాసక్తులని, నమ్మదగినవారని, పక్షులన్నీ ఎప్పుడూ నా ఎదుట పొగుడుతూ ఉంటాయి. అందువల్ల విద్యలోను, వయస్సులోను పెద్దలైన మీ నుండి ధర్మం గురించి వినటానికి ఇక్కడకు వచ్చాను. మీరు చూడబోతే ఎలాంటి ధర్మవేత్తలంటే అతిథిగా వచ్చిన నన్ను చంపటానికి పూనుకున్నారు. ఇంటికి వచ్చినవాడు శత్రువైనా తగిన ఆతిథ్యం ఇవ్వాలి. అది గృహస్థు ధర్మం. డబ్బు లేకపోయినా, ప్రేమగా పలకరించటంతో నైనా, అతిథి పూజించదగిన వాడే... ఎందువల్లనంటే – చంద్రుడు చండాలుని నివాసం నుండి వెలుగును ఉపసంహరించుకోనట్లు, మంచివారు గుణహీనులైనవారి పట్ల కూడా దయ చూపుతారు" అంది. దానికి గ్రద్ద "మార్జారానికి మాంసమంటే రుచి. ఇక్కడేమో పక్షుల పిల్లలు నివసిస్తున్నాయి. అందువల్ల అలా అన్నాను" అంది.

అది విని నేలను, చెవులు రెండింటిని త్రాకి మార్జరం 'ధర్మశాస్త్రాన్ని తెలుసుకుని, కోరికను వీడి, నేను చెయ్యటానికి ఎంతో కష్టమైన చాంద్రాయణ వ్రతాన్ని ఆచరిస్తున్నాను. పరస్పరం తగవులాడుకునే ధర్మశాస్త్రాలకు 'అహింసా పరమో ధర్మః' ('అహింస గొప్ప ధర్మం') అన్నచోట ఐకమత్యం ఉంది. స్నేహ ధర్మమొక్కటే మరణంలోను వెంట వస్తుంది. మిగిలినదంతా నశిస్తుంది. ఇంకా విను. దానికది అడవిలో మొలచిన కూరతోనైనా నింపుకోవచ్చు. ఈ కాలే కడుపుకోసం ఎవడు మహాపాపం చేస్తాడు" అంటూ నమ్మించి ఆ మార్జారం చెట్టు తొర్రలో చేరింది. రోజులు గడుస్తున్నాయి. ప్రతిరోజూ పక్షులపిల్లలను పట్టి తొర్రలోకి తెచ్చుకుని తింటోంది. ఏ పక్షుల పిల్లలు తినబడ్డాయో అవి శోకంతో దీనంగా ఏడుస్తూ ఇటూ అటూ వెతకటం మొదలు పెట్టాయి. అది గమనించి మార్జారం తొర్ర నుండి బయటపడి పారిపోయింది. తరువాత అటు ఇటు వెతుకుతున్న పక్షులకు అక్కడ చెట్టు తొర్రలో పిట్టల ఎముకలు లభించాయి. ఈ జరద్గవం చేతనే మన పిల్లలు

తినబద్దాయని పక్షులన్నీ నిశ్చయించుకుని గ్రద్దను చంపేశాయి. అందుకే జాతి, నడవడి ఎలాంటివో తెలియనివానికి చోటివ్వరాదని అంటున్నాను” అంది కాకి.

అది విని నక్క కోపంతో “మృగం తొలిసారిగా నిన్ను చూసిననాడు నీవూ కులశీలాలు తెలియని వాడివే గదా! అయినా నీతో ఇతడికి స్నేహానుబంధం రోజు రోజుకూ పెరగటం లేదా ? వీడు నా వాడు వీడు వేరేవాడు అని తక్కువ బుద్ధి గల వాళ్ళు పరిగణిస్తారు. ఉదారంగా ప్రవర్తించే వారికి ఈ భూమండలమంతా చిన్న కుటుంబంలాంటిదే అవుతోంది. ఈ మృగం నాకు చుట్టమైనట్లే నీవు కూడా అయినావు” అంది నక్క .

“మాటకుమాట ఎందుకు? అందరం ఒక చోట చేరి అరమరికలు లేకుండా కబుర్లు చెప్పుకుంటూ సుఖంగా ఉందాం” అని మృగం అంది. “అలాగే కాని” అంది కాకి. తరువాత ప్రొద్దున్నే అందరూ తాము వెళ్ళాలనుకున్న చోటుకు వెళ్ళారు.

ఒకప్పుడు చాటుగా జంబుకం మృగంతో మిత్రమా! ఈ అడవిలో ఒకచోట పైరు నిండుగావున్న పొలం ఉంది. నిన్ను తీసుకు వెళ్ళి దానిని చూపిస్తాను. అని చూపించింది. మృగం రోజూ అక్కడకు వెళ్ళి పైరు మేస్తోంది. అది చూసి పొలం ఆసామి వల పన్నాడు. తరువాత మళ్ళీ వచ్చిన మృగం పాశాలకు (వలలో) చిక్కి... 'యమపాశం లాంటి వేటగాడి పాశం నుండి మిత్రుడైనవాడు గాక వేరెవ్వడు నన్ను కాపాడగలుగుతాడు' అనుకుంది.

ఇంతలో అక్కడకు వచ్చి వున్న జంబుకం – నా కుటిలనీతి పారి, అనుకున్నది సిద్ధించింది. 'పెనుగులాడే దీని, రక్తమాంసాలను పులుముకుని ఉన్న ఎముకలను, నేను తప్పకుండా దక్కించు కోవాలి. అవి నాకు ఎన్నో భోజనాలౌతాయి' అనుకుంది. దానిని చూసి ఉల్లాసంతో మృగం – "మిత్రమా! నా పాశాన్ని ఛేదించు. వెంటనే నన్ను కాపాడు” అంది. జంబుకం మాటిమాటికి ఆ వల వంక చూస్తూ, 'ఈ వల చాలా గట్టిగా ఉంది' అనుకుంది. మృగంతో “మిత్రమా! ఇవి నరాలతో నిర్మించబడ్డ వల త్రాళ్ళు. ఇవాళ భట్టారక (రవి/ఆది) వారము. కనుక ఎలా వీటిని నేను దంతాలతో ముట్టుకుంటాను ? నువ్వు, మరోలా అనుకోకపోతే తెల్లవారగానే నీవేం చెప్తే అది చేస్తాను” అని నక్క దానికి దగ్గరలోనే దాగి ఉంది.

తరువాత మృగం రాకపోయేసరికి ప్రదోష వేళ కాకి అటు ఇటు వెతికి అలా చిక్కుకున్న మృగాన్ని కనుగొని "మిత్రమా! ఏమిటిది ?” అని అడిగింది. దానికి మృగం "సుహృద్ (మంచి హృదయం గలవాని / స్నేహితుని) వాక్యం పెడచెవిన పెట్టిన దానికి ఫలమిది” అన్నది. కాకి “ఆ వంచకుడెక్కడ?” అని అడిగింది. “నా మాంసం కోసం ఇక్కడే ఉంది” అన్నది

మృగం. అప్పుడు కాకి "మిత్రమా! నేను ముందే చెప్పాను. మన వెనుక పనిచెడగొడుతూ, మన ముందు తియ్యగా మాట్లాడే, అంచున పాలతో ఉన్న విషపు కుండలాంటి మిత్రుణ్ణి విడిచి పెట్టాలి"

అని నిట్టూర్చి, "ఓరి వంచకుడా! ఎంత పాపం చేశావ్? దుర్జనుల తీరింతేనేమోలే. ప్రియంగా మాట్లాడే దుర్జనుడు నమ్మదగ్గవాడు కాదు. వాడి నాలుక చివర తేనె, హృదయంలో హాలహల విషం ఉంటాయి" అంది.

తెల్లవారిన తరువాత, ఆ పొలం ఆసామి దుడ్డు కర్ర పట్టుకుని అక్కడికి రావటం చూసి కాకి, మృగంతో "మిత్రమా! నువ్వు చచ్చినదానిలా నిన్ను చూపుతూ, పొట్టను గాలితో నింపి, పాదాలను కదలకుండా ఉంచు. నేను చప్పుడు చేసినప్పుడు పైకి లేచి పారిపో" అంది.

కాకి చెప్పినట్లే మృగం ఉంది. ఆ సంతోషంతో వికసించిన కళ్ళతో ఆసామి అలా ఉన్న మృగాన్ని చూశాడు. "ఆ! నీ అంతట నీవే చచ్చావా!" అంటూ వలత్రాళ్ళను విప్పి మృగాన్ని విడిపించి త్రాళ్ళను సరిచేసుకునే పనిలో పడ్డాడు. తరువాత కాకి శబ్దం విని లేచి వెంటనే మృగం పారిపోయింది. దానికి గురి పెట్టి ఆసామి విసరిన కర్ర తగిలి జంబుకం చచ్చింది.

అందువల్లనే ఎంత ఎక్కువగా పాపపుణ్యాలను చేస్తే వాటికి తగ్గట్టు మూడు సంవత్సరాలలో, మూడు మాసాలలో, మూడు పక్షాలలో, మూడు దినాలలో ఫలితమనుభవిస్తారని చెప్పబడింది.

2. शृगालः कथं लगुडेन मारितः विवृणुत । శృగాలః కథం లగుడేన మారితః వివృణుత

శృగాలము (నక్క) కర్రచే ఎలా చంపబడిందో వివరించండి.

సమాధానము: 'అత్యుత్కటైః పాప పుణ్యైః ఇహైవ ఫలమశ్నుతే అనబడే పాఠ్యభాగంగా, హితోపదేశంలోని మిత్రలాభం నుండి శృగాల మృగకాక కథ, గృధ్రమార్జార కథ స్వీకరించబడ్డాయి. ఈ కథలో – ఈ లోకంలో ఎంతో ఎక్కువ పుణ్యం చేసినవాడెవడైనా, అలాగే ఎంతో ఎక్కువ పాపం చేసినవాడెవడైనా చేసిన దానిని బట్టి మూడు సంవత్సరాల్లో, మూడు నెలలలో, మూడు పక్షా (15 రోజులకు పక్షమని పేరు)లలో మూడుదినాలలో దాని ఫలితాన్ని అనుభవిస్తాడనే నీతి ఉపదేశించబడింది.

మగధదేశంలో చంపకవతి అనే పేరుగల అరణ్యం ఉంది. ఆ అడవిలో ఎప్పటినుండో మృగము (లేడి), కాకి చాలా స్నేహంగా నివసిస్తున్నాయి. సంతోషంతో, పుష్టిగా ఉన్న శరీరంతో మృగం స్వేచ్ఛగా తిరుగుతూ ఒక నక్క కంటబడింది.

దానిని చూసి నక్క 'ఆహాహా! ఎలా తేలికగా దీని మాంసాన్ని తింటాను ? దానికోసం దీనికి నా మీద నమ్మకం పుట్టిస్తాను' అనుకుని దాని దగ్గరకు వెళ్ళి "మిత్రమా! బాగున్నావా?" అంది.

"నువ్వెవడివి?" అని మృగం అడిగింది. "నేను జంబుకాన్ని / నక్కని. నా పేరు క్షుద్రబుద్ధి. బంధువులెవ్వరూ లేని వానిలా, చచ్చిన వాడి లాగా ఈ అడవిలో ఉంటున్నాను. ఇప్పుడు మిత్రునిగా నిన్ను పొంది మళ్ళీ బంధువులు కలవాడినిగా, బ్రతికి ఉన్న వారి లోకంలో ప్రవేశించాను. ఇక నేను ఎల్లప్పుడూ నీకు అనుచరుడి నౌతాను" అంది నక్క. "అలాగే" అంది మృగం. సూర్యుడు అస్తమించిన తరువాత వాళ్ళిద్దరూ మృగం యొక్క నివాసానికి వెళ్ళారు. అక్కడ చంపక వృక్షం (సంపంగి చెట్టు) కొమ్మ మీద మృగానికి చిరకాల మిత్రుడైన సుబుద్ధి అనే పేరు గల కాకి నివసిస్తోంది.

వాళ్ళిద్దరినీ చూసి "మిత్రమా చిత్రాంగా! ఈ రెండవ వాడెవడు ?" అని అడిగింది. ఓ వీడు జంబుకం. మన స్నేహం కోరి వచ్చింది" అంది మృగం.

"మిత్రమా! అకస్మాత్తుగా వచ్చినవాడితో స్నేహం తగదు. ఎందువల్లంటే ఒకసారి జరద్గవమనే గ్రద్ద, ఏ జాతో, ఎలా ప్రవర్తిస్తుందో, తెలుసుకోక మార్జారానికి (పిల్లికి) చోటిచ్చిన దోషం (తప్పు) వల్ల పక్షులన్నిటిచేత చంపబడింది" అని కాకి అన్నది. "అలా ఎలా జరిగింది?" అని వాళ్ళిద్దరూ అడిగారు. కాకి వారిద్దరికి గృధ్రమార్జారకథని వివరించింది. అందుకే జాతి, నడవడి ఎలాంటివో తెలియనివానికి చోటివ్వరాదని అంటున్నాను" అంది కాకి.

అది విని నక్క కోపంతో "మృగం తొలిసారిగా నిన్ను చూసిననాడు నీవూ కులశీలాలు తెలియని వాడివే గదా! అయినా నీతో ఇతడికి స్నేహానుబంధం రోజురోజుకూ పెరగటం లేదా ? వీడు నా వాడు వీడు వేరేవాడు అని తక్కువ బుద్ధి గల వాళ్ళు పరిగణిస్తారు. ఉదారంగా ప్రవర్తించే వారికి ఈ భూమండలమంతా చిన్న కుటుంబంలాంటిదే అవుతోంది. ఈ మృగం నాకు చుట్టమైనట్లే నీవు కూడా అయినావు" అంది నక్క.

"మాటకుమాట ఎందుకు ? అందరం ఒక చోట చేరి అరమరికలు లేకుండా కబుర్లు చెప్పుకుంటూ సుఖంగా ఉందాం" అని మృగం అంది. "అలాగే కాని" అంది కాకి. తరువాత ప్రొద్దున్నే అందరూ తాము వెళ్ళాలనుకున్న చోటుకు వెళ్ళారు.

ఒకప్పుడు చాటుగా జంబుకం మృగంతో మిత్రమా! ఈ అడవిలో ఒకచోట పైరు నిండుగావున్న పొలం ఉంది. నిన్ను తీసుకు వెళ్ళి దానిని చూపిస్తాను. అని చూపించింది. మృగం రోజూ అక్కడకు వెళ్ళి పైరు మేస్తోంది.

అది చూసి పొలం ఆసామి వల పన్నాడు. తరువాత మళ్ళీ వచ్చిన మృగం పాశాలకు (వలలో) చిక్కి... 'యమపాశం లాంటి వేటగాడి పాశం నుండి మిత్రుడైనవాడు గాక వేరెవ్వడు నన్ను కాపాడగలుగుతాడు' అనుకుంది.

ఇంతలో అక్కడకు వచ్చి వున్న జంబుకం – నా కుటిలనీతి పారి, అనుకున్నది సిద్ధించింది. 'పెనుగులాడే దీని, రక్తమాంసాలను పులుముకుని ఉన్న ఎముకలను, నేను తప్పకుండా దక్కించు కోవాలి. అవి నాకు ఎన్నో భోజనాలౌతాయి' అనుకుంది. దానిని చూసి ఉల్లాసంతో మృగం – "మిత్రమా! నా పాశాన్ని ఛేదించు. వెంటనే నన్ను కాపాడు" అంది. జంబుకం మాటిమాటికి ఆ వల వంక చూస్తూ, ఈ వల చాలా గట్టిగా ఉంది అనుకుంది. మృగంతో ఓ మిత్రమా! ఇవి నరాలతో నిర్మించబద్ద వల త్రాళ్ళు. ఇవాళ భట్టారక (రవి/ఆది) వారము. కనుక ఎలా వీటిని నేను దంతాలతో ముట్టుకుంటాను ? నువ్వు, మరోలా అనుకోకపోతే తెల్లవారగానే నీవేం చెప్తే అది చేస్తాను" అని నక్క దానికి దగ్గరలోనే దాగి ఉంది. తరువాత మృగం రాకపోయేసరికి ప్రదోషవేళ కాకి అటు ఇటు వెతికి అలా చిక్కుకున్న మృగాన్ని కనుగొని "మిత్రమా! ఏమిటిది ?" అని అడిగింది.

దానికి మృగం "సుహృద్ (మంచి హృదయం గలవాని / స్నేహితుని) వాక్యం పెడచెవిన పెట్టిన దానికి ఫలమిది" అన్నది..

కాకి "ఆ వంచకుడెక్కడ?" అని అడిగింది. "నా మాంసం కోసం ఇక్కడే ఉంది" అన్నది మృగం. అప్పుడు కాకి "మిత్రమా! నేను ముందే చెప్పాను. మన వెనుక పనిచెడగొడుతూ, మన ముందు తియ్యగా మాట్లాడే, అంచున పాలతో ఉన్న విషపు కుండలాంటి మిత్రుణ్ణి విడిచిపెట్టాలి" అని నిట్టూర్చి, "ఓరి వంచకుడా! ఎంత పాపం చేశావ్? దుర్జనుల తీరింతేనేమోలే. ప్రియంగా మాట్లాడే దుర్జనుడు నమ్మదగ్గవాడుకాదు. వాడి నాలుక చివర తేనె, హృదయంలో హాలాహల విషం ఉంటాయి" అంది.

తెల్లవారిన తరువాత, ఆ పొలం ఆసామి దుడ్డు కర్ర పట్టుకుని అక్కడికి రావటం చూసి కాకి, మృగంతో "మిత్రమా! నువ్వు చచ్చినదానిలా నిన్ను చూపుతూ, పొట్టను గాలితో నింపి, పాదాలను కదలకుండా ఉంచు. నేను చప్పుడు చేసినప్పుడు పైకి లేచి పారిపో" అంది. కాకి చెప్పినట్లే మృగం ఉంది. సంతోషంతో వికసించిన కళ్ళతో ఆసామి అలా ఉన్న మృగాన్ని చూశాడు. "ఆ! నీ అంతట నీవే చచ్చావా!" అంటూ వలత్రాళ్ళను విప్పి మృగాన్ని విడిపించి త్రాళ్ళను సరిచేసుకునే పనిలో పడ్డాడు. తరువాత కాకి శబ్దం విని లేచి వెంటనే మృగం పారిపోయింది. దానికి గురి పెట్టి ఆసామి విసరిన కర్ర తగిలి జంబుకం చచ్చింది.

అందువల్లనే ఎంత ఎక్కువగా పాపపుణ్యాలను చేస్తే వాటికి తగ్గట్టు మూడు సంవత్సరాలలో, మూడు మాసాలలో, మూడు పక్షాలలో, మూడు దినాలలో ఫలితమనుభవిస్తారని చెప్పబడింది.

3. काकेनोक्तं गृध्रमार्जारकथां विशदयत । కాకేనోక్తం గృధ్ర మార్జర కథాం విశదయత |

కాకి చెప్పిన గృధ్రమార్జర కథను విశదం చెయ్యండి. సమాధానము :

'అత్యుత్కటైః పాపపుణ్యైః ఇహైవ ఫలమశ్నుతే' అనబడే పాఠ్యభాగంగా, హితోపదేశంలోని మిత్రలాభం నుండి శృగాల మృగకాక కథ, గృధ్రమార్జార కథ స్వీకరించబడ్డాయి. ఈ కథలో – ఈ లోకంలో ఎంతో ఎక్కువ పుణ్యం చేసినవాడెవడైనా, అలాగే ఎంతో ఎక్కువ పాపం చేసినవాడెవడైనా చేసిన దానిని బట్టి మూడు సంవత్సరాల్లో, మూడు నెలలలో, మూడు పక్షా (15 రోజులకు పక్షమని పేరు)లలో , మూడుదినాలలో దాని ఫలితాన్ని అనుభవిస్తున్నాడనే నీతి ఉపదేశించబడింది.

మగధదేశంలో చంపకవతి అనే పేరుగల అరణ్యం ఉంది. ఆ అడవిలో ఎప్పటినుండో మృగము (లేడి), కాకి చాలా స్నేహంగా నివసిస్తున్నాయి. సంతోషంతో, పుష్టిగా ఉన్న శరీరంతో మృగం స్వేచ్ఛగా తిరుగుతూ ఒక నక్క కంటబడింది. దానిని చూసి నక్క దీనిని ఎలాగైనా తినాలని అనుకున్నది. తనకెవ్వరూ స్నేహితులు బంధువులూ లేరని చచ్చినవానిలాగా బతుకుతున్నానని పలికింది. నీతో స్నేహం చేసి అందరినీ పొందినదానను కాగలనని నమ్మించింది. సాయంత్రసమయానికి మృగము , జంబుకము కలసి మృగం యొక్క నివాసానికి వెళ్ళారు. అక్కడ చంపక వృక్షం (సంపంగి చెట్టు) కొమ్మ మీద మృగానికి చిరకాల మిత్రుడైన సుబుద్ధి అనే పేరు గల కాకి నివసిస్తోంది.

వాళ్ళిద్దరినీ చూసి "మిత్రమా చిత్రాంగా! ఈ రెండవ వాడెవడు ?" అని అడిగింది. "వీడు జంబుకం. మన స్నేహం కోరి వచ్చింది" అంది మృగం. "మిత్రమా! అకస్మాత్తుగా వచ్చినవాడితో స్నేహం తగదు. ఎందువల్లంటే ఒకసారి జరద్గవమనే గ్రద్ద, ఏ జాతో, ఎలా ప్రవర్తిస్తుందో, తెలుసుకోక మార్జారానికి (పిల్లికి) చోటిచ్చిన దోషం (తప్పు) వల్ల పక్షులన్నిటిచేత చంపబడింది" అని కాకి అన్నది.

"అలా ఎలా జరిగింది?" అని వాళ్ళిద్దరూ అడిగారు. కాకి ఇలా చెప్పసాగింది.

గృధ్రమార్జార కథ – భాగీరథినది ఒడ్డున గృధ్రకూటమనే పర్వతం మీద పెద్ద (పర్కటీ) బూరుగ చెట్టు ఉంది.

దాని తొఱ్ఱలో దురదృష్టవశాత్తు గోళ్ళు కళ్ళు పనిచెయ్యని జరద్గవమనే గ్రద్ద నివసిస్తోంది. దయతో అది బ్రతకటానికి ఆ చెట్టుమీదున్న పక్షులు తమ ఆహారం నుండి కొంచెం కొంచెం తీసి ఇస్తున్నాయి. దానితో అది బ్రతుకుతోంది. తరువాత ఒకప్పుడు 'దీర్ఘకర్ణ' మనే పేరు గల మార్జారం (పిల్లి) పిట్టలను (పక్షి పిల్లలను) తినటానికి అక్కడకు వచ్చింది. వస్తున్న ఆ పిల్లిని చూసి భయంతో పిట్టలు హడావిడి (గోల) చేశాయి. ఆ గోల విని 'ఎవడా వస్తున్నది?" అన్నది జరద్గవం.

గ్రద్దను చూసి భయంతో దీర్ఘకర్ణం – 'చచ్చాను. ఇప్పుడు వీడి నుండి తప్పించుకుపోలేను. ఎలా జరగాలో అలా జరుగుతుంది. నమ్మకం పుట్టించి వీడికి దగ్గరౌతాను' అనుకుని అతడి దగ్గరకు వెళ్ళి "అయ్యా! నమస్కారం" అంది.

"నీవెవడివి?" అని గ్రద్ద అడిగింది. "దీర్ఘకర్ణం – నేను మార్జారాన్ని (పిల్లిని)" అంది. ఉదూరంగా పో! లేదా నా చేతిలో చస్తావు" అంది గ్రద్ద. "నా మాట విని నేను చంపదగ్గవాడినే అయితే చంపు" అంది మార్జారం. "ఎందుకొచ్చావని" గ్రద్ద అడిగింది.

దానికి మార్జారం "నేను రోజూ గంగాస్నానం చేస్తాను. బ్రహ్మచారిని. చాంద్రాయణ వ్రతం చేస్తున్నాను. మీరు ధర్మవేది అని జ్ఞానమందాసక్తులని, నమ్మదగినవారని, పక్షులన్నీ ఎప్పుడూ నా ఎదుట పొగుడుతూ ఉంటాయి. అందువల్ల విద్యలోను, వయస్సులోను పెద్దలైన మీ నుండి ధర్మం గురించి వినటానికి ఇక్కడకు వచ్చాను. మీరు చూడబోతే ఎలాంటి ధర్మవేత్తలంటే అతిథిగా వచ్చిన నన్ను చంపటానికి పూనుకున్నారు. ఇంటికి వచ్చినవాడు శత్రువైనా తగిన ఆతిథ్యం ఇవ్వాలి. అది గృహస్తు ధర్మం. డబ్బు లేకపోయినా, ప్రేమగా పలకరించటంతోనైనా, అతిథి పూజించదగిన వాడే... ఎందువల్లనంటే – చంద్రుడు చండాలుని నివాసం నుండి వెలుగును ఉపసంహరించుకోనట్లు, మంచివారు గుణహీనులైన వారి పట్ల కూడా దయ చూపుతారు" అంది. దానికి గ్రద్ద "మార్జారానికి మాంసమంటే రుచి. ఇక్కడేమో పక్షుల పిల్లలు నివసిస్తున్నాయి. అందువల్ల అలా అన్నాను" అంది.

అది విని నేలను, చెవులు రెండింటిని త్రాకి మార్జారం "ధర్మశాస్త్రాన్ని తెలుసుకుని, కోరికను వీడి, నేను చెయ్యటానికి ఎంతో కష్టమైన చాంద్రాయణ వ్రతాన్ని ఆచరిస్తున్నాను. పరస్పరం తగవులాడుకునే ధర్మశాస్త్రాలకు 'అహింసా పరమో ధర్మః' ('అహింస గొప్ప ధర్మం') అన్నచోట ఐకమత్యం ఉంది. స్నేహ ధర్మమొక్కటే మరణంలోను వెంట వస్తుంది. మిగిలినదంతా నశిస్తుంది. ఇంకా విను. దానికది అడవిలో మొలచిన కూరతోనైనా నింపుకోవచ్చు. ఈ కాలే కడుపుకోసం ఎవడు మహాపాపం చేస్తాడు" అంటూ నమ్మించి ఆ మార్జారం చెట్టు తొఱ్ఱలో చేరింది. రోజులు గడుస్తున్నాయి. ప్రతిరోజూ పక్షుల

పిల్లలను పట్టి తొఱ్ఱలోకి తెచ్చుకుని తింటోంది. ఏ పక్షులపిల్లలు తినబడ్డాయో అవి శోకంతో దీనంగా ఏడుస్తూ ఇటూ అటూ వెతకటం మొదలు పెట్టాయి. అది గమనించి మార్జారం తొఱ్ర నుండి బయటపడి పారిపోయింది.

తరువాత అటు ఇటు వెతుకుతున్న పక్షులకు అక్కడ చెట్టు తొఱ్రలో పిట్టల ఎముకలు లభించాయి. ఈ జరద్గవం చేతనే మన పిల్లలు తినబడ్డాయని పక్షులన్నీ నిశ్చయించుకుని గ్రద్దను చంపేశాయి. అందుకే జాతి, నడవడి ఎలాంటివో తెలియనివానికి చోటివ్వరాదని అంటున్నాను" అంది కాకి.

1. 3.1.5 సందర్భ వాక్యములకు వ్యాఖ్య:

1. अधुना तवानुचरेण मया सर्वथा भवितव्यम् ।

అధునా తవానుచరేణ మయా సర్వథా భవితవ్యమ్ |

పరిచయము : నారాయణ పండితుడు రచించిన "అత్యుత్కటైః పాపపుణ్యైః ఇహైవ ఫలమశ్నుతే" అను పాఠ్యభాగము నుండి ఈ వాక్యము గ్రహించబడినది.

వాక్యార్థము : ఇక ఎల్లప్పుడూ నేను నిన్ను అంటిపెట్టుకొని ఉండువాడను కావలెను.

సందర్భము : మగధ దేశంలోని చంపకవతి అనే పేరు గల అడవిలో పుష్టిగా ఉండి ఉల్లాసంతో ఇష్ట మొచ్చినట్లు తిరుగుతున్న మృగాన్ని చూసి శృగాలం, దాని మాంసం తినాలనే కోరికతో దానికి దగ్గరవటానికి కపట స్నేహాన్ని నటిస్తూ పలికిన సందర్భము.

2. अकस्मादागन्तुना सह मैत्री न युक्ता।

అకస్మాదాగంతునా సహ మైత్రీ న యుక్తా |

పరిచయము : నారాయణ పండితుడు రచించిన "అత్యుత్కటైః పాపపుణ్యైః ఇహైవ ఫలమశ్నుతే" అను పాఠ్యభాగము నుండి ఈ వాక్యము గ్రహించబడినది.

వాక్యార్థము : అకస్మాత్తుగా వచ్చిన వాడితో స్నేహం తగదు.

సందర్భము : అడవిలో తిరుగుతున్న మృగాన్ని నమ్మించి జంబుకం దాని స్నేహాన్ని సంపాదించింది. సూర్యుడస్తమించిన తరువాత వాళ్ళిద్దరూ కలిసి మృగం యొక్క నివాసానికి వెళ్ళారు. అక్కడ మృగానికి చిరకాల మిత్రుడైన సుబుద్ధి అనే కాకి సంపంగి చెట్టుకొమ్మ మీదుంది. నక్కతో కలిసి వచ్చిన మృగాన్ని చూసి కాకి 'మిత్రమా ! చిత్రాంగా ! నీతో వచ్చిన ఈ

రెండవ వాడెవడని' అడిగింది. 'వీడు జంబుకం. మనతో స్నేహాన్ని కోరి వచ్చిందని చెప్పింది' మృగం. అప్పుడు కాకి 'మిత్రమా! అకస్మాత్తుగా వచ్చినవాడితో స్నేహం తగదని' చెప్పిన సందర్భము.

3. गृहमागते अरावपि आतिथ्यं कार्यमुचितम् ।

గృహ మాగతే అరావపి ఆతిథ్యం కార్యముచితమ్ |

పరిచయము : నారాయణ పండితుడు రచించిన "అత్యుత్కటైః పాపపుణ్యైః ఇహైవ ఫలమశ్నుతే" అను పాఠ్యభాగము నుండి ఈ వాక్యము గ్రహించబడినది.

వాక్యార్థము : ఇంటికి వచ్చినవాడు శత్రువైనా తగినవిధంగా ఆతిథ్యమివ్వాలి.

సందర్భము : దీర్ఘకర్ణమనే మార్జారం భాగీరథీతీరంలో ఉన్న గృధ్రకూట పర్వతం మీదున్న బూరుగు చెట్టు వద్దకు పక్షుల పిల్లలను తినటానికి వస్తుంది. వాటిని సంరక్షిస్తున్న ముసలి గ్రద్ద, మార్జారం రాకతో గోల చేస్తున్న పిట్టలను చూసి, మార్జారాన్ని 'దూరంగా పో! లేకపోతే చంపాల్సి వస్తుంది' అని బెదిరిస్తుంది. అప్పుడు ఆ గ్రద్దను మచ్చిక చేసుకోవటానికి మార్జారం పలుకుతున్న సందర్భమిది.

4. अहिंसा परमो धर्मः।

అహింసా పరమో ధర్మః .

పరిచయము : నారాయణ పండితుడు రచించిన "అత్యుత్కటైః పాపపుణ్యైః ఇహైవ ఫలమశ్నుతే" అను పాఠ్యభాగము నుండి ఈ వాక్యము గ్రహించబడినది.

వాక్యార్థము : హింసించకుండుటయే గొప్ప ధర్మము.

సందర్భము : దీర్ఘకర్ణమనే మార్జారం భాగీరథీతీరంలో ఉన్న గృధ్రకూట పర్వతం మీదున్న బూరుగుచెట్టు వద్దకు పక్షుల పిల్లలను తినటానికి వస్తుంది. వాటిని సంరక్షిస్తున్న ముసలి గ్రద్ద, మార్జారం రాకతో గోలచేస్తున్న పిట్టలను చూసి, మార్జారాన్ని దూరంగా పో! లేకపోతే చంపాల్సి వస్తుంది' అని బెదిరిస్తుంది. అప్పుడు ఆ గ్రద్దను మచ్చిక చేసుకోవటానికి మార్జారం పలుకుతున్న సందర్భమిది.

5. सुहृद्धर्म एक एव निधनेऽपि अनुयाति।

సుహృద్ధర్మః ఏకః ఏవ నిధనేऽపి అనుయాతి |

పరిచయము : నారాయణ పండితుడు రచించిన "అత్యుత్కటైః పాపపుణ్యైః ఇహైవ ఫలమశ్నుతే" అను పాఠ్యభాగము నుండి ఈ వాక్యము గ్రహించబడినది.

వాక్యార్థము : స్నేహధర్మమొక్కటే మరణంలోను వెంట వస్తుంది.

సందర్భము : దీర్ఘకర్ణమనే మార్జారం భాగీరథీ తీరంలో ఉన్న గృధ్రకూట పర్వతం మీదున్న బూరుగుచెట్టు వద్దకు పక్షుల పిల్లలను తినటానికి వస్తుంది. వాటిని సంరక్షిస్తున్న ముసలి గ్రద్ద, మార్జారం రాకతో గోలచేస్తున్న పిట్టలను చూసి, మార్జారాన్ని దూరంగా పో! లేకపోతే చంపాల్సి వస్తుంది' అని బెదిరిస్తుంది. అప్పుడు ఆ గ్రద్దను మచ్చిక చేసుకోవటానికి మార్జారం పలుకుతున్న సందర్భమిది.

6. अज्ञातकुलशीलस्य वासो न देयः ।

అజ్ఞాత కుల శీలస్య వాసో న దేయః |

పరిచయము : నారాయణ పండితుడు రచించిన "అత్యుత్కటైః పాపపుణ్యైః ఇహైవ ఫలమశ్నుతే"అను పాఠ్యభాగము నుండి ఈ వాక్యము గ్రహించబడినది.

వాక్యార్థము : జాతి, నడవడి ఎలాంటివో తెలియనివాడికి చోటివ్వరాదు.

సందర్భము : మార్జారం గ్రద్దను నమ్మబలికి చెట్టు తొర్రలోకి పిట్టలను పట్టి తెచ్చి తింటోంది. ఏ పక్షుల పిల్లలు తినబడ్డాయో, అవి దుఃఖిస్తూ వెతుకగా తొర్రలో పిట్టల ఎముకలు కనబడ్డాయి. గ్రద్దే వాటిని చంపివుంటుందని నిశ్చయించి అవి గ్రద్దను చంపేశాయి. 'అందుకే జాతి, నడవడి ఎలాంటివో తెలియనివాడికి చోటివ్వరాదు' అని కాకి మృగంతో చెప్పిన సందర్భము.

7. उदारचरितानां तु वसुधैव कुटुम्बकम्।

ఉదారచరితానాం తు వసుధైవ కుటుంబకమ్ |

పరిచయము : నారాయణ పండితుడు రచించిన "అత్యుత్కటైః పాపపుణ్యైః ఇహైవ ఫలమశ్నుతే"అను పాఠ్యభాగము నుండి ఈ వాక్యము గ్రహించబడినది.

వాక్యార్థము : ఉదారంగా ప్రవర్తించే వారికి ఈ భూమండలమంతా చిన్న కుటుంబం లాంటిదే.

సందర్భము : కాకి మృగంతో నక్కకు చోటివ్వడం తగదంటుంది. దానికి కోపంతో నక్క – 'మృగం తొలిసారిగా నిన్ను చూసిననాడు నీవూ కులశీలాలు తెలియనివాడివే గదా! వీడు నా వాడు, వీడు వేరేవాడు అని తక్కువ బుద్ధిగల వాళ్ళు

పరిగణిస్తారు. ఉదారంగా ప్రవర్తించే వారికి ఈ భూమండలమంతా ఒక చిన్న కుటుంబంవంటిదే' అని కాకిని నమ్మించబూనిన సందర్భము.

8. मधु तिष्ठति जिह्वाग्रे हृदि हालाहलं विषम् ।

మధు తిష్ఠతి జిహ్వాగ్రే హృది హాలాహలం విషమ్ |

పరిచయము : నారాయణ పండితుడు రచించిన "అత్యుత్కటైః పాపపుణ్యైః ఇహైవ ఫలమశ్నుతే"అను పాఠ్యభాగము నుండి ఈ వాక్యము గ్రహించబడినది.

వాక్యార్థము : నాలుక చివర తేనె, హృదయంలో హాలాహల విషం ఉంటాయి.

సందర్భము : వలలో చిక్కుకున్న మృగాన్ని చూసి కాకి ' ఎలా జరిగిందని' అడిగింది. 'నీ మాట పెడ చెవిన పెట్టిన దానికి ఫలితమిది' అని మృగం చెప్పింది. అప్పుడు కాకి దుర్జనుడెలా నమ్మతగడో చెప్పిన సందర్భము.

1.3.1.6. अधोनिर्दिष्टानां समुचितसमाधानं योजयित्वा वाक्यं लिखत।

1. “अत्युत्कटैः पापपुण्यैः इहैव फलमश्नुते" इतिपाठ्य भागस्य रचयिता कः?

अ. वाल्मीकिः आ. नारायणपण्डितः इ. वेदव्यासः ई. ओगेटि परीक्षित् शर्मा

समा- अत्युत्कटैः पापपुण्यैः इहैव फलमश्नुते" इतिपाठ्य भागस्य रचयिता नारायणपण्डितः।

2. अत्युत्कटैः पापपुण्यैः इहैव किम् अश्नुते ?

अ. सुखम् आ. दुःखम् इ. फलम् ई. धनम्

समा - अत्युत्कटैः पापपुण्यैः इहैव फलमा अश्नुते ।

3. गृहमागते अरावपि किं कार्यमुचितम्?

अ. गौरवं आ. आतिथ्यं इ. प्रियं ई. हितं

समा - गृहमागते अरावपि आतिथ्यं कार्यमुचितम् ।

4. अहिंसा कीदृशः धर्मः?

अ. उत्तमः आ. मध्यमः इ. अधमः ई. परमः

समा- अहिंसा परमो धर्मः।

5. कस्य वासो न देयः?

अ. अज्ञातकुलशीलस्य आ. ज्ञातकुलशीलस्य इ. अज्ञातसुखदुःखस्य ई. ज्ञातसुखदुःखस्य

समा- अज्ञातकुलशीलस्य वासो न देयः।

6. चित्राङ्गः कः?

अ. जम्बुकः आ. काकः इ. गृध्रः ई. मृगः

समा- चित्राङ्गः मृगः।

7. काकस्य नाम किम्?

अ. क्षुद्रबुद्धिः इ. सुबुद्धिः आ. जरद्गवः ई. दीर्घकर्णः

समा- काकस्य नाम सुबुद्धिः।

8. निर्गुणेष्वपि सत्त्वेषु साधवः किं कुर्वन्ति?

अ. दयां आ. प्रीति इ. शोकं ई. हितं

समा- निर्गुणेष्वपि सत्त्वेषु साधवः दयां कुर्वन्ति।

9. अकस्मादागन्तुना का न युक्ता?

अ. प्रीतिः आ. सूक्तिः इ. संगतिः ई. मैत्री

समा- अकस्मादागन्तुना मैत्री न युक्ता।

10. क्षेत्रपतिना क्षिप्तेन केन श्रुगालो हतः?

अ. शूलेन आ. चक्रेण इ. असिना ई. लगुडेन

समा- क्षेत्रपतिना क्षिप्तेन लगुडेन श्रुगालो हतः।

రచయిత

డా॥ ధూళిపాళ రామకృష్ణ

సంస్కృతవిభాగాధ్యక్షులు , మారిస్ స్టెల్లా కళాశాల

విజయవాడ

ఖండం - 3

గద్యసాహిత్యము , పాఠం – 2

శూద్రక–వీరవరకథా

शूद्रक - वीरवरकथा

1.3.2.0 లక్ష్యము: ఈ పాఠంలో శూద్రక–వీరవరకథా పాఠ్యభాగానికి కవిపరిచయము, పాఠ్యభాగ పరిచయము, పాఠ్యభాగం మొత్తమునకు పూర్తిగా అనువాదము, నిబంధ ప్రశ్నలు– సమాధానములు, సందర్భవాక్యములకు వ్యాఖ్య, బహుళైచ్ఛిక ప్రశ్నలు –సమాధానములు పొందుపరచబడ్డాయి.

1.3.2.1 కవిపరిచయము: సంస్కృత భాషలోని కథా సాహిత్యంలో ఎన్నో నీతి శాస్త్ర గ్రంథాలున్నాయి. అలాంటి కథా గ్రంథాలలో శ్రీ నారాయణ పండితునిచే రచించ బడిన హితోపదేశము చాలా ప్రసిద్ధమైనటువంటిది. ఈ నారాయణ పండితుడు బెంగాల్ పాలకుడైన ధవళ చంద్రుని ఆస్థానకవి. ఇతడు క్రీస్తు శకము 14వ శతాబ్దమునకు ముందు వాడని తాళపత్ర గ్రంథములను ఆధారముగా చేసుకుని పండితులచే నిర్ధారించబడింది. ఈ హితోపదేశము భారతీయ భాషలలోనికి, ఎన్నో విదేశీభాషల లోనికి అనువదించబడింది. మిత్ర లాభము, మిత్ర భేదము, విగ్రహము, సంధి అని నాలుగు భాగములుగా హితోపదేశము విభజించబడింది.

హితోపదేశము, పంచతంత్రమునకు మారురూపమైన గ్రంథమే. ''పంచతంత్రాత్ తథాన్యస్మాత్ గ్రంథాదాకృష్య లిఖ్యతే'' – పంచతంత్రము నుండి అలాగే వేరే గ్రంథముల నుండి (విషయము) తీసుకుని వ్రాయబడింది. అని కవి చేతనే చెప్పబడింది. అయినా చాలాచోట్ల అనేక రకాలైన స్వతంత్రత అంటే కవి తానుగా వ్రాసినటువంటి భాగాలను కలిగి ఉండటం కనబడుతోంది. పంచతంత్రంలోని పరిచ్ఛేదాల పేర్లను అక్కడ ఉన్నట్లు గ్రహించకపోవడం ఇక్కడి మార్పు. ఇందులో కామందకీయ నీతి శాస్త్ర శ్లోకాలు కూడా కనబడుతున్నాయి. పంచతంత్రంలో అయిదు భాగాలున్నాయి. ఇందులో నాలుగే భాగాలు. సుహృద్భేదము మిత్రభేదం గాను, కాకోలుకీయ లబ్ధప్రణాశాలకు మారుగా విగ్రహము ఉన్నాయి. హితోపదేశంలో ''సంధి'' కవి స్వతంత్రంగా రచించినటువంటిది. మిత్రలాభం రెండిటిలో సమానమే.

హితోపదేశంలో పంచతంత్రంలోకన్నా ఎక్కువ కథలు ఉపదేశం చేస్తున్నవిగా కనబడుతున్నాయి. ఈ గ్రంథానికి హితోపదేశమనే పేరు సార్థకమైనదే. ఇందులో ఉపదేశ బోధనకు పెద్దపీట వేసినా, కథచెప్పే తీరులో లోపంలేదు. పంచతంత్రంలో కన్నా హితోపదేశంలోని భాష సరళమైనది. ఇందులో విద్యార్థినీ విద్యార్థులకు చదువుకునేందుకు వీలుగా/

సులువుగా, ఉపదేశిస్తున్నట్లు ఆయా సందర్భాలకు తగిన విధంగా, ఎన్నో లోకోక్తులు/ సామెతలు మనస్సులను రంజింపచేసేటట్లు కూర్పు చెయ్యబడ్డాయి.

1.3.2.2 పాఠ్యభాగ పరిచయము: ఈ శూద్రక – వీరవరకథా అనబడే పాఠ్యభాగం నారాయణ పండితుడు రచించిన హితోపదేశంలోని విగ్రహమనే భాగం నుండి స్వీకరించబడినది. ఈ విగ్రహమనే భాగంలో తొమ్మిది కథలు కూర్పు చెయ్యబడ్డాయి. ఆ తొమ్మిది కథలలో ఎనిమిదవ కథ శూద్రక ` వీరవరకథ.

ఈ కథలో వీరవరుని విశ్వాసము, డబ్బును సద్వినియోగం చెయ్యటం, పరోపకారము, ధర్మబుద్ధి, రాజభక్తి, త్యాగబుద్ధి మొదలైన మంచి గుణములు ఉపదేశించబడినాయి.

1.3.2.3 పాఠ్యభాగమునకు అనువాదము:

पुरा शूद्रकस्य ....स्वगृहमपि याति ।

పూర్వం రాజైన శూద్రకుని జలకాలాటల కొలనులో కర్పూరకేళియను రాజహంస యొక్క కుమార్తె అయిన కర్పూరమంజరి యందు అనురాగము కలవాడనయ్యాను. గొప్ప రాజపుత్రుడొకడు, ఏదేశంనుండో వచ్చి, రాజద్వారం వద్దకు చేరుకుని, ద్వారపాలకుడితో ` నేను వేతనం(జీతం) కోరుకుంటున్న రాజపుత్రుడను. నాకు రాజదర్శనం చెయ్యించు అన్నాడు. తరువాత అతడు రాజదర్శనం చెయ్యించగా రాజుతో ` దేవా! నేను సేవకుడునవటం వలన ప్రయోజనమున్నట్లైతే నాకు వేతనంతో కూడిన పనిని ఏర్పాటు చెయ్యండి అన్నాడు.

నీజీతమేమిటి? అని శూద్రకుడడిగాడు. ప్రతిరోజూ ఐదువందలిమ్మని వీరవరుడన్నాడు. నీ సాధనములేమిటి? అని రాజడుగగా– రెండు బాహువులు/ చేతులు, మూడవది కత్తి అని వీరవరుడన్నాడు. ఇది సాధ్యంకాదన్నాడు రాజు.

అదివిని వీరవరుడు ప్రణామంచేసి కదిలాడు. అప్పుడు మంత్రులు రాజా! నాలుగు దినాలకు వేతనమిచ్చి ఇంత జీతం తీసుకుంటున్నాడు. ఉపయోగపడతాడా? లేదా? అని ఇతని స్వరూపమును తెలుసుకొనుము. మంత్రుల మాటలవలన పిలచి, వీరవరునకుతాంబూలమిచ్చి ఐదువందల బంగారు నాణెములివ్వబడినాయి.

ఆ జీతమునెట్లు వినియోగించవలెనో రాజు చాటుగా చెప్పినాడు. వీరవరుడు దానిలో సగం దేవతలకు, బ్రాహ్మణులకు ఇచ్చినాడు. మిగిలిన దానిలో సగం దు:ఖములందున్న వారికి, ఇక మిగిలినది తన ఆహార, విలాసములకు ఖర్చు చేయబడినది. ఇలా నిత్యకృత్యంచేస్తూ రాత్రింబవళ్ళు కత్తిచేతబట్టి రాజద్వారం వద్ద కాపలా ఉంటున్నాడు. రాజు స్వయంగా ఆదేశించినప్పుడే తన ఇంటికి వెళుతున్నాడు.

अथैकदा........................अदृश्या अभवत् ।

ఒక కృష్ణచతుర్దశి నాటి రాత్రివేళ దీనంగా ఏడుస్తున్న ధ్వని రాజు చెవిన పడింది. ద్వారం వద్ద ఎవడున్నాడని రాజు అడిగాడు.

ప్రభూ! నేను వీరవరుణ్ణి అని అతడు బదులిచ్చాడు. ఏడుపును అనుసరించి వెళ్ళు అన్నాడు రాజు. ప్రభువు ఆజ్ఞాపించినట్లే అని వీరవరుడటుగా వెళ్ళాడు.

ఈ రాజపుత్రుడు ఒంటరిగా సూదితో భేదించదగిన చీకటిలో పంపబడ్డాడు. ఇది తగదు. నేనుకూడా వెళ్ళి అదేమిటో కనుగొంటాను అనుకున్నాడు రాజు.

తరువాత కత్తిచేతబట్టి రాజుకూడా ఆ ధ్వనిని అనుసరిస్తూ నగరం వెలుపలికి వెళ్ళాడు. రూపం, వయస్సు నిండుగా ఉన్న, అలంకారాలన్నింటితో ఉన్న ఒక స్త్రీ ఏడుస్తూ వీరవరుడికి కనబడింది. నీవెవరు? ఎందుకు ఏడుస్తున్నావని వీరవరుడామెని అడిగాడు.

నేను శూద్రకుడి రాజలక్ష్మిని. చాలాకాలంగా అతడి భుజాలనీడలో సుఖంగా విశ్రమించాను. ఇప్పుడు మరొకచోటికి పోతున్నానంది ఆమె. అపాయమున్న చోటనే ఉపాయం పుడుతుంది. కాబట్టి మళ్ళీ నీకిక్కడే చోటెలాగో చెప్పమని వీరవరుడడిగాడు.

ముప్పైరెండు లక్షణాలుగల నీకుమారుడు శక్తిధరుణ్ణి, భగవతి సర్వమంగళకు బలి ఇస్తే మళ్ళీ ఇక్కడ చాలాకాలం ఉంటాను. అనిచెప్పి లక్ష్మి అదృశ్యమయ్యింది.

ततो वीरवरेण ....अन्तःपुरं प्रविष्टः ।

తరువాత వీరవరుడు తన ఇంటికివెళ్ళి నిద్రిస్తున్న భార్యాపుత్రులను మేల్కొలిపాడు. వారు నిద్రనుండి లేచి కూర్చున్నారు. వీరవరుడు లక్ష్మి చెప్పిన మాటలను చెప్పాడు. అదివిని ఆనందంతో శక్తిధరుడు ` ప్రభువుయొక్క రాజ్య రక్షణకు ఉపయోగపడే నేను ధన్యుడను. తండ్రీ! ఆలస్యమెందుకు? ఈ పనికి శరీరాన్ని వినియోగించడం ప్రశంసనీయమైనది.

తెలివైన వాడు ధనాలను, జీవితాన్ని ఇతరులకోసం విడిచిపెట్టాలి. నశించడం ఖాయమైనప్పుడు ఇతరులకోసం త్యాగం చెయ్యటం శ్రేష్ఠమైనపని అన్నాడు.

శక్తిధరుని తల్లి– ఇది గనుక చెయ్యకపోతే పెద్దమొత్తంలో తీసుకున్న జీతానికి, ఏపనితో చెల్లింపు జరుగుతుంది? అన్నది. ఇలా ఆలోచించి అందరూ సర్వమంగళా దేవి ఆలయానికి వెళ్ళారు. అక్కడ సర్వమంగళను పూజించి వీరవరుడు ` దేవీ! శాంతించు, శూద్రక మహారాజు విజయమును పొందుగాక! ఈ బలిని గ్రహించు అంటూ కుమారుడి తలనరికాడు. రాజువద్ద తీసుకున్న జీతానికి చెల్లింపు జరిగింది. పుత్రహీనుడనైన నాకు ఇక ఈ జీవితం చాలు అనుకుని తన తలనూ నరుక్కున్నాడు.

భర్త, పుత్రుల మరణానికి శోకిస్తూ వీరవరుని భార్య కూడా ఆపనే చేసింది. అదంతా చూసి రాజు ఆశ్చర్యంతో నావంటి అల్పప్రాణులు పుడతారు, చస్తారు. ఇతడితో సమానమైనవాడు మునుపులేడు, ముందు రాబోడు.

ఇలాంటివాడిచే విడువబడిన నాకు రాజ్యంతో ప్రయోజనమేమున్నది? అనుకున్నాడు. తరువాత శూద్రకుడు కూడ తన తలను నరుకు కోవటానికి కత్తి ఎత్తాడు. పిమ్మట సర్వమంగళాదేవి ప్రత్యక్షమై రాజు చెయ్యిపట్టుకుని కుమారా! నీకు ప్రసన్నురాల నయ్యాను. సాహసం చెయ్యకు. జీవితం చివరకూడ నీకు రాజ్యభంగం లేదు అంది.

రాజు సాష్టాంగ ప్రణామం చేసి అమ్మా! నాకు రాజ్యం దేనికి? జీవితంవల్ల ప్రయోజనమేముంది? నాపై దయజూపదలిస్తే మిగిలిన నా ఆయుర్దాయంతో వీరవరుడు భార్యాపుత్రులతో సహా బ్రతికేటట్లు చెయ్యి. లేదా నాకు పట్టిన గతి పట్టని అన్నాడు.

కుమారా! నీ పెద్ద మనసుకు, సేవకునిపై వాత్సల్యానికి పూర్తిగా మెచ్చాను. వెళ్ళు. విజయీభవ! కుటుంబంతో ఈ రాజపుత్రుడూ బ్రతుకుతాడు. అని ఆ దేవత అదృశ్యమైంది. తరువాత వీరవరుడు భార్యాపుత్రులతో బ్రతికి తన ఇంటికి వెళ్ళాడు. వారిచే కనుగొనబడకుండా రాజు కూడా వెంటనే అంత:పురంలో ప్రవేశించాడు.

अथ प्रभाते ....कर्णाटराज्यं ददौ ।

తెల్లవారిన తరువాత ద్వారం వద్ద ఉన్న వీరవరుణ్ణి రాజు అడిగాడు. బదులుగా వీరవరుడు ` ప్రభూ! ఏడుస్తున్న ఆమె నన్ను చూసి అదృశ్యమయ్యింది. ఇంకే వార్త లేదు అన్నాడు. రాజతని మాటను విని సంతోషించి ఆశ్చర్యంతో ఇతడినెలా ప్రశంసించాలి? పిసినారి తనం లేనివాడు ప్రియముగా పలకాలి. శూరుడు /వీరుడు తనను పొగడుకోనివాడు కావాలి. దానం చేసే గుణం కలవాడు అనర్హులకు ఇవ్వని వాడుకావాలి. మాటకారి కాఠిన్యంలేనివాడు కావాలి. ఈ మహాపురుష లక్షణాలన్నీ ఇతడిలో ఉన్నాయి. అనుకున్నాడు. తరువాత ఆ రాజు ఉదయాన సత్ప్రవర్తనగల వారితో సభ జరిపి, జరిగిన విషయాన్నంతా ప్రస్తావించి అతనికి కర్ణాటరాజ్యాన్ని ఇచ్చాడు.

1.3.2.4 నిబంధ ప్రశ్నలు – సమాధానములు:

1. वीरवरकथां विशदयत ।

వీరవరకథాం విశదయత ।

వీరవరుని కథను విశదం చెయ్యండి .

లేదా

2. वीरवरस्य राज्यभवितं त्यागबुद्धिं विवृणुत ।

వీరవరస్య రాజ్యభక్తిం, త్యాగబుద్ధిం వివృణుత ।

వీరవరుని రాజ్యభక్తిని, త్యాగబుద్ధిని వివరించండి.

లేదా

3. वीरवरः कथं स्वामिभक्तिं प्रदर्शितवान्?

వీరవర: కథం స్వామిభక్తిం ప్రదర్శితవాన్?

వీరవరుడెలా ప్రభుభక్తిని ప్రదర్శించాడు?

సమాధానము :

కవిపరిచయము : ఈ శూద్రక –వీరవరకథా అనబడే పాఠ్యభాగం నారాయణ పండితుడు రచించిన హితోపదేశంలోని విగ్రహమనే భాగం నుండి స్వీకరించబడినది.

వీరవరుడు శూద్రకునివద్ద వేతనమును పొందుట : పూర్వం రాజైన శూద్రకుని జలకాలాటల కొలనులో కర్పూరకేళియను రాజహంస యొక్క కుమార్తె అయిన కర్పూరమంజరి యందు అనురాగము కలవాడనయ్యాను. గొప్ప రాజపుత్రుడొకడు, ఏదేశంనుండో వచ్చి, రాజద్వారం వద్దకు చేరుకుని, ద్వారపాలకుడితో ` నేను వేతనం(జీతం) కోరుకుంటున్న రాజపుత్రుడను. నాకు రాజదర్శనం చెయ్యించు అన్నాడు. తరువాత అతడు రాజదర్శనం చెయ్యించగా

రాజుతో ` దేవా! నేను సేవకుడునవటం వలన ప్రయోజనమున్నట్లైతే నాకు వేతనంతో కూడిన పనిని ఏర్పాటు చెయ్యండి అన్నాడు.

నీజీతమేమిటి? అని శూద్రకుడడిగాడు. ప్రతిరోజూ ఐదువందలిమ్మని వీరవరుడన్నాడు. నీ సాధనములేమిటి? అని రాజడుగగా – రెండు బాహువులు/ చేతులు. మూడవది కత్తి అని వీరవరుడన్నాడు. ఇది సాధ్యంకాదన్నాడు రాజు.

అదివిని వీరవరుడు ప్రణామంచేసి కదిలాడు. అప్పుడు మంత్రులు రాజా! నాలుగు దినాలకు వేతనమిచ్చి ఇంత జీతం తీసుకుంటున్నాడు. ఉపయోగపడతాడా? లేదా? అని ఇతని స్వరూపమును తెలుసుకొనుము. మంత్రుల మాటలవలన పిలచి, వీరవరునకుతాంబూలమిచ్చి ఐదువందల బంగారు నాణెములీయడినాయి.

ఆ జీతమునెట్లు వినియోగించవలెనో రాజు చాటుగా చెప్పినాడు. వీరవరుడు దానిలో సగం దేవతలకు, బ్రాహ్మణులకు ఇచ్చినాడు. మిగిలిన దానిలో సగం దు:ఖములందున్న వారికి, ఇక మిగిలినది తన ఆహార, విలాసములకు ఖర్చు చేయబడినది. ఇలా నిత్యకృత్యంచేస్తూ రాత్రింబవళ్ళు కత్తిచేతబట్టి రాజద్వారం వద్ద కాపలా ఉంటున్నాడు. రాజు స్వయంగా ఆదేశించినప్పుడే తన ఇంటికి వెళుతున్నాడు.

శూద్రక రాజలక్ష్మి వీరవరునకు చెప్పిన ఉపాయము : ఒక కృష్ణచతుర్దశి నాటి రాత్రివేళ రాజు దీనంగా ఏడుస్తున్న ధ్వని రాజు చెవిన పడిరది. ద్వారం వద్ద ఎవడున్నాడని రాజు అడిగాడు.

ప్రభూ! నేను వీరవరుణ్ణి అని అతడు బదులిచ్చాడు. ఏడుపును అనుసరించి వెళ్ళు అన్నాడు రాజు. ప్రభువు ఆజ్ఞాపించినట్లే అని పలికి వీరవరుడటుగా వెళ్ళాడు.

ఈ రాజపుత్రుడు ఒంటరిగా సూదితో భేదించదగిన చీకటిలో పంపబడ్డాడు. ఇది తగదు. నేనుకూడా వెళ్ళి అదేమిటో కనుగొంటాను అనుకున్నాడు రాజు.

తరువాత కత్తిచేతబట్టి రాజుకూడా ఆ ధ్వనిని అనుసరిస్తూ నగరం వెలుపలికి వెళ్ళాడు. రూపం, వయస్సు నిండుగా ఉన్న, అలంకారాలన్నింటితో ఉన్న ఒక స్త్రీ ఏడుస్తూ వీరవరుడికి కనబడిరది. నీవెవరు? ఎందుకు ఏడుస్తున్నావని వీరవరుడామెని అడిగాడు.

నేను శుద్రకుడి రాజ్యలక్ష్మిని. చాలాకాలంగా అతడి భుజాలనీడలో సుఖంగా విశ్రమించాను. ఇప్పుడు మరొకచోటికి పోతున్నానంది ఆమె. అపాయమున్న చోటనే ఉపాయం పుడుతుంది. కాబట్టి మళ్ళీ నీకిక్కడే చోటెలాగో చెప్పమని వీరవరుడడిగాడు.ముప్పైరెండు లక్షణాలుగల నీకుమారుడు శక్తిధరుణ్ణి, భగవతి సర్వమంగళకు బలి ఇస్తే మళ్ళీ ఇక్కడ చాలాకాలం ఉంటాను. అనిచెప్పి లక్ష్మి అదృశ్యమయ్యింది.

వీరవరుని రాజ్యభక్తి –త్యాగబుద్ధి : తరువాత వీరవరుడు తన ఇంటికివెళ్ళి నిద్రిస్తున్న భార్యాపుత్రులను మేల్కొలిపాడు. వారు నిద్రనుండి లేచి కూర్చున్నారు. వీరవరుడు లక్ష్మి చెప్పిన మాటలను చెప్పాడు. అదివిని ఆనందంతో శక్తిధరుడు ` ప్రభువుయొక్క రాజ్య రక్షణకు ఉపయోగపడే నేను ధన్యుడను. తండ్రీ! ఆలస్యమెందుకు? ఈ పనికి శరీరాన్ని వినియోగించడం ప్రశంసనీయమైనది.

తెలివైన వాడు ధనాలను, జీవితాన్ని ఇతరులకోసం విడిచిపెట్టాలి. నశించడం ఖాయమైనప్పుడు ఇతరులకోసం త్యాగం చెయ్యటం శ్రేష్ఠమైనపని అన్నాడు.

శక్తిధరుని తల్లి "ఇది గనుక చెయ్యకపోతే పెద్దమొత్తంలో తీసుకున్న జీతానికి, ఏ పనితో చెల్లింపు జరుగుతుంది?" అన్నది. ఇలా ఆలోచించి అందరూ సర్వమంగళా దేవి ఆలయానికి వెళ్ళారు. అక్కడ సర్వమంగళను పూజించి వీరవరుడు ` దేవీ! శాంతించు, శూద్రక మహారాజు విజయమును పొందుగాక! ఈ బలిని గ్రహించు అంటూ కుమారుడి తలనరికాడు. రాజువద్ద తీసుకున్న జీతానికి చెల్లింపు జరిగింది. పుత్రహీనుడనైన నాకు ఇక ఈ జీవితంచాలు అనుకుని తన తలనూ నరుక్కున్నాడు. భర్త, పుత్రుల మరణానికి శోకిస్తూ వీరవరుని భార్య కూడా ఆ పనే చేసింది.

శూద్రకుడు ఆత్మ త్యాగమునకు సిద్ధపడుట – సర్వమంగళాదేవి అనుగ్రహించుట:

అదంతా చూసి రాజు ఆశ్చర్యంతో నావంటి అల్పప్రాణులు పుడతారు, చస్తారు. ఇతడితో సమానమైనవాడు మునుపులేడు, ముందు రాబోడు. ఇలాంటివాడిచే విడువబడిన నాకు రాజ్యంతో ప్రయోజనమేమున్నది? అనుకున్నాడు. తరువాత శూద్రకుడు కూడ తన తలను నరుకు కోవటానికి కత్తి ఎత్తాడు. పిమ్మట సర్వమంగళాదేవి ప్రత్యక్షమై రాజు చెయ్యిపట్టుకుని కుమారా! నీకు ప్రసన్నురాలనయ్యాను. సాహసం చెయ్యకు. జీవితం చివర కూడ నీకు రాజ్యభంగం లేదు అంది.

రాజు సాష్టాంగ ప్రణామం చేసి అమ్మా! నాకు రాజ్యం దేనికి? జీవితంవల్ల ప్రయోజనమేముంది. నాపై దయజూపదలిస్తే మిగిలిన నా ఆయుర్దాయంతో వీర వరుడు భార్యాపుత్రులతో సహా బ్రతికేటట్లు చెయ్యి. లేదా నాకు పట్టిన గతి పట్టని అన్నాడు. కుమారా! నీ పెద్ద మనసుకు, సేవకునిపై వాత్సల్యానికి పూర్తిగా మెచ్చాను. వెళ్ళు విజయీభవ కుటుంబంతో ఈ రాజపుత్రుడూ బ్రతుకుతాడు. అని ఆ దేవత అదృశ్యమైంది. తరువాత వీరవరుడు భార్యాపుత్రులతో బ్రతికి తన ఇంటికి వెళ్ళాడు. వారిచే కనుగొనబడకుండా రాజు కూడా వెంటనే అంత:పురంలో ప్రవేశించాడు.

శూద్రకుడు వీరవరునికి కర్ణాటరాజ్యమిచ్చుట : తెల్లవారిన తరువాత ద్వారం వద్ద ఉన్న వీరవరుణ్ణి రాజు అడిగాడు. బదులుగా వీరవరుడు ` ప్రభూ! ఏడుస్తున్న ఆమె నన్ను చూసి అదృశ్యమయ్యింది. ఇంకే వార్త లేదు. అన్నాడు. రాజతని మాటను విని సంతోషించి ఆశ్చర్యంతో ఇతడినెలా ప్రశంసించాలి? పిసినారితనం లేనివాడు ప్రియముగా పలకాలి.

శూరుడు /వీరుడు తనను పొగడుకోనివాడు కావాలి. దానం చేసే గుణం కలవాడు అనర్హులకు ఇవ్వని వాడుకావాలి. మాటకారి కాఠిన్యంలేనివాడు కావాలి. ఈ మహాపురుష లక్షణాలన్నీ ఇతడిలో ఉన్నాయి. అనుకున్నాడు. తరువాత ఆ రాజు ఉదయాన సత్ప్రవర్తనగల వారితో సభ జరిపి, జరిగిన విషయాన్నంతా ప్రస్తావించి అతనికి కర్ణాటరాజ్యాన్ని ఇచ్చాడు.

1.3.2.5 సందర్భవాక్యములకు వ్యాఖ్య:

1. देव! यदि मया सेवकेन प्रयोजनमस्ति ।

దేవ! యది మయా సేవకేన ప్రయోజనమస్తి ।

పరిచయము: నారాయణపండితుడు రచించిన ''శూద్రక-వీరవరకథా'' అను పాఠ్యభాగం నుండి ఈ వాక్యము గ్రహించబడినది.

వాక్యార్థము : ప్రభూ! సేవకునిగా నాతో ప్రయోజనమున్నట్లయితే (వేతనమును ఏర్పాటు చేయుము)

సందర్భము : వీరవరుడను రాజపుత్రుడు రాజైన శూద్రకుని దర్శించి తాను సేవకుడనైతే ప్రయోజనమున్నచో వేతనమును ఏర్పాటు చెయ్యమని కోరిన సందర్భము.

2. द्वौ बहू, तृतीयश्च खड्गः ।

ద్వౌ బాహూ, తృతీయశ్చఖడ్గ: ।

పరిచయము: నారాయణ పండితుడు రచించిన ''శూద్రక-వీరవరకథా'' అను పాఠ్యభాగం నుండి ఈ వాక్యము గ్రహించబడినది.

వాక్యార్థము : రెండు బాహువులు(చేతులు), మూడవది కత్తి.

సందర్భము : రాజు శూద్రకుడు నీకు జీతమెంతకావాలి అని వీరవరునడిగాడు. ప్రతిదినం ఐదువందల బంగారు నాణెములిమ్మని వీరవరుడనినాడు. నీకున్న సామాగ్రి (పనిముట్లు) ఏమిటి? అని రాజు ప్రశ్నించాడు. దానికి వీరవరుడు ` రెండు బాహువులు, మూడవది కత్తి అని బదులిచ్చిన సందర్భము.

3. यत्रापायः सम्भवति तत्रोपायोऽप्यास्ति ।

యత్రాపాయ: సంభవతి తత్రోపాయోప్యస్తి ॥

పరిచయము: నారాయణ పండితుడు రచించిన ''శూద్రక-వీరవరకథా'' అను పాఠ్యభాగం నుండి ఈ వాక్యము గ్రహించబడినది.

వాక్యార్థము : అపాయమున్నచోటనే ఉపాయం పుడుతుంది.

సందర్భము : రాజు శూద్రకుడు ఆదేశించగా, వీరవరుడు ఏడుస్తున్న శబ్దంవైపు వెళ్ళగా ఆకారము, యౌవనము, అలంకారములతో శోభిల్లు స్త్రీ కనబడింది. వీరవరుడు ఆమెతో ఎందుకు ఏడుస్తున్నావని ప్రశ్నించాడు. ఆమె 'నేను శూద్రకుడి రాజలక్ష్మిని. చాలాకాలం సుఖంగా అతని భుజాల నీడన విశ్రమించిన నేను ఇప్పుడు వేరే చోటుకు వెళ్ళబోతున్నాను. అని అన్నప్పుడు ఆమెతో వీరవరుడు నీవిక్కడే ఉండటం ఎలా? అపాయం ఉన్నచోటే ఉపాయం పుడుతుంది. చెప్పు అని అడిగిన సందర్భము.

4. एवं विधे कर्मणि देहस्य विनियोगः श्लाघ्यः ।

ఏవం విధే కర్మణి దేహస్య వినియోగ: శ్లాఘ్య: ।

పరిచయము: నారాయణ పండితుడు రచించిన ''శూద్రక-వీరవరకథా'' అను పాఠ్యభాగం నుండి ఈ వాక్యము గ్రహించబడినది.

వాక్యార్థము: ఇలాంటి పనిలో శరీరాన్ని వినియోగించటం ప్రశంసనీయం.

సందర్భము : వీరవరుడు శూద్రకుని రాజలక్ష్మి చెప్పిన మాటలను భార్యా పుత్రులతో చెప్పాడు. ఆ మాటలు విని అతని కుమారుడు శక్తిధరుడు ఆనందంతో ప్రభువు యొక్క రాజ్యాన్ని రక్షించడానికి తన శరీరం ఉపయోగపడటంలో ఆలస్యంవలదంటూ పలికిన సందర్భము

5. अनेन सदृशो लोके न भूतो न भविष्यति ।

అనేన సదృశో లోకే న భూతో న భవిష్యతి ।

పరిచయము: నారాయణ పండితుడు రచించిన ''శూద్రక-వీరవరకథా'' అను పాఠ్యభాగం నుండి ఈ వాక్యము గ్రహించబడినది.

వాక్యార్థము: ఇతనితో సాటియైనవాడు మునుపు లేడు. ముందు రాబోడు.

సందర్భము : సర్వమంగళాదేవికి కుమారుని బలియిచ్చి, వీరవరుడు పుత్రుడు గతించిన తనకు జీవితమిక చాలనుకొని తన తలను నరుక్కుంటాడు. భర్తను, పుత్రుడిని పోగొట్టుకున్న అతని భార్య అతని మార్గాన్నే అనుసరించింది. ఇదంతా చూసి రాజు ఆశ్చర్యంతో అనుకున్న సందర్భము.

6. जीवनान्तेऽपि तव राज्यभङ्गो नास्ति ।

జీవనాంతేపి తవరాజ్యభంగో నాస్తి ।

పరిచయము: నారాయణ పండితుడు రచించిన ''శూద్రక-వీరవరకథా'' అను పాఠ్యభాగం నుండి ఈ వాక్యము గ్రహించబడినది.

వాక్యార్థము : జీవితం చివరకూడ నీకు రాజ్యభంగంలేదు.

సందర్భము: భార్యా పుత్రులతోసహా వీరవరుడు శూద్రక రాజలక్ష్మిని నిలువరించటానికి సర్వమంగళాదేవి సన్నిధిలో ఆత్మత్యాగం చేసుకోవటం చూసిన రాజు ఇతనితో సాటియైన వాడు మునుపులేడు. ముందు రాబోదు అనుకున్న సందర్భము.

7. देवि! किं मे राज्येन? जीवितेन वा किं प्रयोजनम् ?

దేవి! కిం మే రాజ్యేన? జీవితేన వా కిం ప్రయోజనమ్ ?

పరిచయము: నారాయణ పండితుడు రచించిన ''శూద్రక`వీరవరకథా'' అను పాఠ్యభాగం నుండి ఈ వాక్యము గ్రహించబడినది.

వాక్యార్థము : దేవీ! రాజ్యంతో కాని, ఈ జీవితంతోగాని ప్రయోజనమేమున్నది?

సందర్భము : సర్వమంగళాదేవితో వీరవరుడిని బ్రతికించమని వేడుతూ రాజు శూద్రకుడు అతడులేని తనకు రాజ్యంతోగాని, జీవితంతోగాని ప్రయోజనం లేదని పలుకుతున్న సందర్భము.

8. एतन्महापुरुषलक्षणमेतस्मिन् सर्वमस्ति ।

ఏతన్మహాపురుషలక్షణమేతస్మిన్ సర్వమస్తి ।

పరిచయము: నారాయణ పండితుడు రచించిన ''శూద్రక`వీరవరకథా'' అను పాఠ్యభాగం నుండి ఈ వాక్యము గ్రహించబడినది.

వాక్యార్థము : ఇలా చెప్పబడ్డ మహాపురుషుని లక్షణమంతా ఇతనిలో ఉంది.

సందర్భము : నన్ను చూసి ఆ స్త్రీ అదృశ్యమైంది అంతే అన్న వీరవరుని మాటకు ఆశ్చర్యపడి పిసినారికానివాడు ప్రియమైనది పలుకవలెను. వీరుడు ఆత్మస్తుతి చేసుకోనివాడు కావలెను. దాన గుణము కలవాడు తగనివానికివ్వనివాడు కావలెను. ఇలాంటి మహాపురుష లక్షణమంతా వీరవరునిలో ఉంది అని శూద్రకుడు అనుకొనిన సందర్భము.

1.3.2.6 బహుళైచ్ఛిక సమాధాన ప్రశ్నలు :

1. शूद्रक - वीरवरकथा केन विरचिता ?

अ. विष्णुशर्मणा आ. सोमदेवेन

इ. दण्डिना ई. नारायणपण्डितेन

समा - शूद्रक - वीरवरकथा नारायणपण्डितेन विरचिता ।

2. वीरवरस्य पुत्रः कः ?

अ. चक्रधरः आ. शक्तिधरः इ. शूलधरः ई. दण्डधरः

समा - वीरवरस्य पुत्रः शक्तिधरः।

3. वीरवरस्य वर्तनं कियत् ?

अ. प्रत्यहं सुवर्णपञ्चशतानि आ. प्रत्यहं सुवर्णशतानि

इ. प्रत्यहं सुवर्णसहस्राणि ई. प्रत्यहं सुवर्णत्रिशतानि

समा - वीरवरस्य वर्तनं प्रत्यहं सुवर्णपञ्चशतानि ।

4. प्राज्ञः किं निमित्तं सर्वम् उत्सृजेत् ?

अ. स्वार्थे आ. परार्थे इ. आत्मार्थे ई. परमार्थे

समा - प्राज्ञः परार्थे निमित्तं सर्वम् उत्सृजेत् ।

5. शूद्रकेन किं कर्तुं खड्गः समुत्थापितः?

अ. शत्रुं हन्तुं आ. पूजां कर्तुं

इ. स्वशिरश्च्छेत्तुं ई. धारां परीक्षितुं

समा - शूद्रकेन स्वशिरच्छेत्तुं खड्गः समुत्थापितः।

6. राजा वीरवराय किं ददौ ?

अ. कर्णाटराज्यं आ. कोसलराज्यं

इ. केरलराज्यं ई. कोंकणराज्यं (अ)

समा - राजा वीरवराय कर्णाटराज्यं ददौ।

7. वीरवरः कस्य शिरः चिच्छेद ?

अ. राज्ञः आ. शत्रोः इ. पुत्रस्य ई. मेषस्य (इ)

समा - वीरवरः पुत्रस्य सिरः चिच्छेद।

8. वीरवरः कस्य राज्ये आसीत्?

अ. रामस्य आ. अशोकस्य इ. चन्द्रगुप्तस्य ई. शूद्रकस्य (ई)

समा -वीरवरः शूद्रकस्य राज्ये आसीत्।

9. पुत्रस्य मरणानन्तरं वीरवरः कस्य शिरश्चिच्छेद ?

अ. आत्मनः आ. राज्ञः इ. पत्न्याः ई. शत्रोः

समा पुत्रस्य मरणानन्तरं वीरवरः आत्मनः शिरश्चिच्छेद।

10.महापुरुषलक्षणं सर्वं कस्मिन् अस्ति?

अ. राज्ञि आ. शक्तिधरे इ. नारायणपण्डिते ई. वीरवरे

समा - महापुरुषलक्षणं सर्वं वीरवरे अस्ति।

రచయిత

డా॥ ధూళిపాళ రామకృష్ణ

సంస్కృతవిభాగాధ్యక్షులు , మారిస్ స్టెల్లా కళాశాల

విజయవాడ.

UNIT-4 **व्याकरणविभागः వ్యాకరణవిభాగః**

ఖండం – 4 , పాఠము –1

शब्दाः శబ్దములు

1–4–1 –1 శబ్దరూపములు

సంస్కృతభాషను అభ్యసించాలి అనుకునేవారికి విభక్తుల (శబ్దముల) , ధాతువుల (క్రియాపదముల) , మరియు సంధి సమాసనియమములను తెలుసుకొనుట అత్యంతావశ్యకము. వీటిని తెలుసుకోవడంవలన సంస్కృతభాషను సులభంగా అభ్యసించవచ్చును. అందుకోసం ఇక్కడ వాటి వివరణ సంగ్రహంగా ఇవ్వడం జరిగింది.

1–4–1–2 శబ్దములు అనగా ఏమి

సంస్కృతభాషలోని పదములు సుబంతములు (నామవాచకములు) తిఙన్తములు (క్రియాపదములు) అని రెండు విధములు. సుప్ అనే ప్రత్యయము చివరగా గల పదాలను (సుబంతములు) శబ్దములు అంటారు. తిఙ్ అనే ప్రత్యయము చివరగా గలవానిని (తిఙన్తములు) ధాతువులు అని అంటారు.

తెలుగులో విభక్తి ప్రత్యయాలు ప్రత్యేకంగా ఉంటాయి, కానీ సంస్కృతభాషలో విభక్తి ప్రత్యయం చేరగానే పదంలో మార్పు కలుగుతుంది. అది కూడా లింగ వచనాలను అనుసరించి జరుగుతుంది. ఉదాహరణకు తృతీయావిభక్తిలో తెలుగులో రామునిచే , సీతచే , బాలురచే ..... వీటన్నింటిలో చివరన ఉన్న చేత లేదా చే అనేది తృతీయావిభక్తిపదమని తెలియజేస్తుంది. కానీ సంస్కృతంలో రామేణ , సీతయా , బాలకైః .... ఇలా వివిధరూపాలుగా మారుతూ ఉంటుంది.

1–4–1–3 శబ్దములు ఎన్ని విధములు

శబ్దముల చివరన ఉన్న వర్ణమును ఆశ్రయించుకొని అజంతములు , హలంతములు అని రెండు విధములు. ఏ శబ్దముల చివరన 'అ 'మొదలైన అచ్చులు ఉంటాయో వాటిని అజంతశబ్దములు అంటారు. ఉదాహరణకు ''రామ'' , "కవి" , "గురు" మొదలైన శబ్దాల చివర 'అ' ' ఇ' ' ఉ' అనే అచ్చులు ఉన్నాయి . కాబట్టి వీటిని అజంతశబ్దాలు అంటారు. అదేవిధంగా హల్లు చివరగా గల పదాలను హలంతశబ్దాలు అంటారు. వాక్ , మనస్ , జలముచ్ మొదలైన పదాల చివర హలంత పదాలున్నాయి కాబట్టి వాటిని హలంతశబ్దాలంటారు.

సంస్కృతంలోని పదాలు అన్నీ కూడా పుంలింగము , స్త్రీలింగము , నపుంసకలింగము అనే విధంగా మూడు భాగాలుగా విభజింపబడ్డాయి. సామాన్యంగా పురుషవాచకాలైన పదాలు అంటే రామ , హరి , గురు మొదలైనవి పుంలింగపదాలుగా చెప్పబడతాయి. స్త్రీలింగవాచకములైన పదాలు అంటే సీత, లక్ష్మి , రమా మొదలైన పదాలు స్త్రీలింగపదాలు. అయితే తెలుగులోవలె సంస్కృతపదాలకు లింగమును గురించి చెప్పడం చాలా కష్టము. ఘటః – కుండ అనేది , తెలుగులో నపుంసకలింగమైతే సంస్కృతంలో పుంలింగపదము. మిత్రమ్ – స్నేహితుడు అనే పదం

నపుంసకలింగపదము. దారా – భార్య అనే పదం పుంలింగపదం. కాబట్టి సంస్కృతపదాల లింగనిర్ణయజ్ఞానం కేవలం అనుభవం వలననే వస్తుంది.

1-4-1 -4 విభక్తి అంటే ఏమిటి? విభక్తులు ఎన్ని?

ప్రాతిపదిక ప్రత్యయముల కలయికను విభక్తి అంటారు. ప్రాతిపదిక అంటే నామవాచకము ప్రత్యయము అంటే సు , జస్ మొదలైన ప్రత్యయాలు. వీటి కలయికవలన విభక్తులు ఏర్పడతాయి. విభక్తులు ఏడు . సంబోధనప్రథమావిభక్తి అనునది వేరుగా కనిపించుచున్నను అది ప్రథమావిభక్తికి మరియొకరూపము.

1-4-1-5 వచనం అనగా ఏమిటి వచనములు? ఎన్ని విధములు ?

సంఖ్యను గురించి చెప్పునవి వచనములు. సంస్కృతభాషలో ఏకవచనము , ద్వివచనము , బహువచనము అని వచనములు మూడువిధములు. సామాన్యంగా అన్నిభాషలలోను ఏకవచనము ,బహువచనము అని రెండు విధాలుగా వచనము ఉంటుంది. ఏకవచనము అంటే ఒక వస్తువును గురించి కానీ ఒక మనిషిని గురించి కానీ తెలియజేసేది. ఒకటికన్నా ఎక్కువ అయినచో దానిని బహువచనం అంటారు. కానీ సంస్కృతంలో ద్వివచనం అని మరియొక వచనం ఉన్నది. ఇది రెండు వస్తువులను కానీ , ఇద్దరు మనుష్యులగురించి గానీ తెలియజేస్తుంది.

విభక్తి పేరు	సంస్కృత ప్రత్యయాలు	తెలుగు ప్రత్యయాలు	విభక్తియొక్క అర్థము
ప్రథమా విభక్తి	సు ,ఔ ,జస్	డు, ము, వు, లు	కర్తను సూచించును
ద్వితీయా విభక్తి.	అమ్, ఔట్, శస్	నిన్, నున్, లన్, గరించి,	కర్మను తెలియజేయును
తృతీయా విభక్తి	టా ,భ్యామ్ భిస్	చేతన్, చేన్, తోడన్, తోన్	సాధనమును వివరించును
చతుర్ధీ విభక్తి	జే , భ్యామ్ , భ్యస్	కొఱకున్ (కొరకు), కై	త్యాగమును సుచించును
పంచమీ విభక్తి	జసి, భ్యామ్ , భ్యస్	వలనన్, కంటెన్, పట్టి	దేనివలన జరుగుతాయో దానిని
షష్ఠీ విభక్తి.	జస్ , ఓస్, ఆమ్	కిన్, కున్, యొక్క, లోన్, లోపలన్	సంబంధమును సూచించును
సప్తమీ విభక్తి	జి, ఓస్, సుప్	అందున్, నన్	ఆధారమును తెలియజేయును
సంబోధన ప్రథమా విభక్తి		ఓ, ఓరీ, ఓయీ, ఓసీ	పిలుచుటకు ఉపయోగించునది.

విద్యార్థుల సౌలభ్యం కోసం క్రింది దేవ శబ్దాన్ని తెలుగులో ఇచ్చి దాని తెలుగు అర్థాన్ని ఆ పదం క్రింద ఇవ్వడం జరిగింది. విద్యార్థులు చదువుకొనగలరు. మిగిలిన అన్ని శబ్దాలకు అన్నింటికి కూడా , పదాన్నిబట్టి అర్థం ఇదే విధంగా వస్తుందని తెలుసుకొనగలరు.

అకారాంతము పుంలింగము దేవ శబ్దము

	ఏకవచనమ్	ద్వివచనమ్	బహువచనమ్
ప్రథమావిభక్తి	దేవః	దేవౌ	దేవాః
	దేవుడు	ఇద్దరు దేవుళ్ళు	దేవుళ్ళు
సంబోధనప్రథమావిభక్తి	హే దేవ	హే దేవౌ	హే దేవాః
	ఓ దేవుడ	ఓ ఇద్దరు దేవుళ్ళార	ఓ దేవుళ్ళార
ద్వితీయావిభక్తి	దేవమ్	దేవౌ	దేవాన్
	దేవుని	ఇద్దరు దేవుళ్ళను	దేవుళ్ళను
తృతీయావిభక్తి	దేవేన	దేవాభ్యామ్	దేవేభ్యః
	దేవునిచే	ఇద్దరు దేవుళ్ళచే	దేవుళ్ళచే
చతుర్థీవిభక్తి	దేవాయ	దేవాభ్యామ్	దేవేభ్యః
	దేవునికొరకు	ఇద్దరు దేవుళ్ళకొరకు	దేవుళ్ళకొరకు
పంచమీవిభక్తి	దేవాత్	దేవాభ్యామ్	దేవేభ్యః
	దేవునివలన	ఇద్దరు దేవుళ్లవలన	దేవుళ్ళవలన
షష్ఠీవిభక్తి	దేవస్య	దేవయోః	దేవానామ్
	దేవునియొక్క	ఇద్దరు దేవుళ్ళయొక్క	దేవుళ్ళయొక్క
సప్తమీవిభక్తి	దేవే	దేవయోః	దేవేషు
	దేవునియందు	ఇద్దరుదేవుళ్ళయందు	దేవుళ్ళయందు

శబ్దములన్నింటికి అర్థమును ఇదే విధముగా గ్రహింపవలయును .

1-4-1-6 शब्दाः శబ్దములు

1 अकारान्तः पुंलिङ्गो देव शब्दः

	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
प्रथमाविभक्तिः	देवः	देवौ	देवाः
सम्बोधनप्रथमाविभक्तिः	हे देव	हे देवौ	हे देवाः
द्वितीयाविभक्तिः	देवम्	देवौ	देवान्
तृतीयाविभक्तिः	देवेन	देवाभ्याम्	देवैः
चतुर्थीविभक्तिः	देवाय	देवाभ्याम्	देवेभ्यः
पंचमीविभक्तिः	देवात्	देवाभ्याम्	देवेभ्यः
षष्ठीविभक्तिः	देवस्य	देवयोः	देवानाम्
सप्तमीविभक्तिः	देवे	देवयोः	देवेषु

2 इकारान्तः पुंलिङ्गो कवि शब्दः

	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
प्रथमाविभक्तिः	कविः	कवी	कवयः
सम्बोधनप्रथमाविभक्तिः	हे कवे	हे कवी	हे कवयः
द्वितीयाविभक्तिः	कविम्	कवी	कवीन्
तृतीयाविभक्तिः	कविना	कविभ्याम्	कविभिः
चतुर्थीविभक्तिः	कवये	कविभ्याम्	कविभ्यः

पंचमीविभक्तिः	कवेः	कविभ्याम्	कविभ्यः
षष्ठीविभक्तिः	कवेः	कव्योः	कवीनाम्
सप्तमीविभक्तिः	कवौ	कव्योः	कविषु

3 उकारान्तः पुंलिङ्गो भानु शब्दः

	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
प्रथमाविभक्तिः	भानुः	भानू	भानवः
सम्बोधनप्रथमाविभक्तिः	हे भानो	हे भानू	हे भानवः
द्वितीयाविभक्तिः	भानुम्	भानू	भानून्
तृतीयाविभक्तिः	भानुना	भानुभ्याम्	भानुभिः
चतुर्थीविभक्तिः	भानवे	भानुभ्याम्	भानुभ्यः
पंचमीविभक्तिः	भानोः	भानुभ्याम्	भानुभ्यः
षष्ठीविभक्तिः	भानोः	भान्वोः	भानूनाम्
सप्तमीविभक्तिः	भानौ	भान्वोः	भानुषु

4. ऋकारान्तः पुंलिङ्गो धातृ शब्दः

	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
प्रथमाविभक्तिः	धाता	धातारौ	धातारः
सम्बोधनप्रथमाविभक्तिः	हे धातः	हे धातारौ	हे धातारः
द्वितीयाविभक्तिः	धातारम्	धातारौ	धातॄन्
तृतीयाविभक्तिः	धात्रा	धातृभ्याम्	धातृभिः

चतुर्थीविभक्तिः	धात्रे	धातृभ्याम्	धातृभ्यः
पंचमीविभक्तिः	धातुः	धातृभ्याम्	धातृभ्यः
षष्ठीविभक्तिः	धातुः	धात्रोः	धातृणाम्
सप्तमीविभक्तिः	धातरि	धात्रोः	धातृषु

5. **ऋकारान्तः पुंलिङ्गो पितृ शब्दः**

	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
प्रथमाविभक्तिः	पिता	पितरौ	पितरः
सम्बोधनप्रथमाविभक्तिः	हे पितः	हे पितरौ	हे पितरः
द्वितीयाविभक्तिः	पितरम्	पितरौ	पितॄन्
तृतीयाविभक्तिः	पित्रा	पितृभ्याम्	पितृभिः
चतुर्थीविभक्तिः	पित्रे	पितृभ्याम्	पितृभ्यः
पंचमीविभक्तिः	पितुः	पितृभ्याम्	पितृभ्यः
षष्ठीविभक्तिः	पितुः	पित्रोः	पितॄणाम्
सप्तमीविभक्तिः	पितरि	पित्रोः	पितृषु

6. **ओकारान्तः पुंलिङ्गो गो शब्दः**

	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
प्रथमाविभक्तिः	गौः	गावौ	गावः
सम्बोधनप्रथमाविभक्तिः	हे गौः	हे गावौ	हे गावः
द्वितीयाविभक्तिः	गाम्	गावौ	गाः

तृतीयाविभक्तिः	गवा	गोभ्याम्	गोभिः
चतुर्थीविभक्तिः	गवे	गोभ्याम्	गोभ्यः
पंचमीविभक्तिः	गोः	गोभ्याम्	गोभ्यः
षष्ठीविभक्तिः	गोः	गवोः	गवाम्
सप्तमीविभक्तिः	गवि	गवोः	गोषु

7. आकारान्तः स्त्रीलिङ्गो रमा शब्दः

	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
प्रथमाविभक्तिः	रमा	रमे	रमाः
सम्बोधनप्रथमाविभक्तिः	हे रमे	हे रमे	हे रमाः
द्वितीयाविभक्तिः	रमाम्	रमे	रमाः
तृतीयाविभक्तिः	रमया	रमाभ्याम्	रमाभिः
चतुर्थीविभक्तिः	रमायै	रमाभ्याम्	रमाभ्यः
पंचमीविभक्तिः	रमायाः	रमाभ्याम्	रमाभ्यः
षष्ठीविभक्तिः	रमायाः	रमयोः	रमाणाम्
सप्तमीविभक्तिः	रमायाम्	रमयोः	रमासु

8. ईकारान्तः स्त्रीलिङ्गो मति शब्दः

	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
प्रथमाविभक्तिः	मतिः	मती	मतयः

सम्बोधनप्रथमाविभक्तिः	हे मते	हे मती	हे मतयः
द्वितीयाविभक्तिः	मतिम्	मती	मतीः
तृतीयाविभक्तिः	मत्या	मतिभ्याम्	मतिभिः
चतुर्थीविभक्तिः	मत्यै /मतये	मतिभ्याम्	मतिभ्यः
पंचमीविभक्तिः	मत्याः/ मतेः	मतिभ्याम्	मतिभ्यः
षष्ठीविभक्तिः	मत्याः/ मतेः	मत्योः	मतीनाम्
सप्तमीविभक्तिः	मत्याम् /मतौ	मत्योः	मतिषु

1-4-1-7 समुचितपदं योजयित्वा वाक्यं लिखत ।

1. अकारान्तः -लिङ्गः देव शब्दः।

अ) . स्त्री आ) . पुं इ). नपुंसक ई) . आत्म

समा - अकारान्तः पुंलिङ्गः देव शब्दः।

2. मतिः मती - मतयः का अत्र विभक्तिः ?

अ).पञ्चमी आ). तृतीया इ). प्रथमा ई). सप्तमी

समा - मतिः - मती - मतयः प्रथमा विभक्तिः

3. ऋकारान्तः -लिङ्गः धातृ शब्दः।

अ) . स्त्री आ) पुं इ). नपुंसक ई) . आत्म

समा - ऋकारान्तः पुंलिङ्गः धातृ शब्दः।

4. उकारान्तः - लिङ्गः भानु शव्दः।

अ) . स्त्री आ) . पुं इ). नपुंसक ई) . आत्म

समा - उकारान्तः पुंलिङ्गः भानु शव्दः।

5. इकारान्तः - लिङ्गः मति शब्दः ।

अ) . स्त्री आ) . पुं इ). नपुंसक ई) . आत्म

समा - इकारान्तः स्त्री लिङ्गः मति शब्दः ।

6. इकारान्तः - लिङ्गः कवि शब्दः ।

अ) . स्त्री आ) . पुं इ). नपुंसक ई) . आत्म

समा -इकारान्तः पुंलिङ्गः कवि शब्दः ।

7. रमया - रमाभ्याम् - रमाभिः का अत्र विभक्तिः ?

अ).पञ्चमी आ). तृतीया इ). प्रथमा ई). सप्तमी

समा - रमया - रमाभ्याम् - रमाभिः तृतीया विभक्तिः

8. कवेः - ----------- कवीनाम् ।

अ).कवौ आ). कवये इ). कव्योः ई). कविना

समा - कवेः - कव्योः - कवीनाम् ।

9. रमया - रमाभ्याम् -------------- ।

अ).रमा आ). रमायै इ). रमाम् ई). रमाभिः

समा - रमया - रमाभ्याम् - रमाभिः।

10. --------------------------- स्त्रीलिङ्गः रमा शब्दः।

अ).इकारान्तः आ). उकारान्तः इ). आकारान्तः ई). ऋकारान्तः

समा - आकारान्तः स्त्रीलिङ्गः रमा शब्दः।

ఈ శబ్దములనుండి వ్యాసరూపప్రశ్నలుగా ఏదేని శబ్దమును వ్రాయవలయును.

ఉదాహరణకు सविभक्तिकं राम शब्दं लिखत।

రచయిత

డా. మర్రివాడ శివరామ్

విశ్రాంత సంస్కృత ఉపన్యాసకులు

ఆంధ్ర లొయోల కళాశాల , విజయవాడ.

వ్యాకరణవిభాగః వ్యాకరణవిభాగః

ఖండం – 4 , పాఠము –2

ధాతవః - ధాతువులు

1–4–2–1 ధాతుః, ప్రత్యయాః చ

క్రియాపదాల సందర్భంలో వాటిని చెప్పుకొంటే ఆ రెండు అంశాలు ఇట్లా ఉంటాయి–

1. ప్రకృతి– క్రియ యొక్క మూల రూపమైన 'ధాతువు',

2. ప్రత్యయం.

ఉదా– చదువుతున్నాడు = 'చదువు' + 'తున్నాడు' ; ఆడుతున్నది = 'ఆడు' + 'తున్నది' ; మాట్లాడు + తున్నది = మాట్లాడుతున్నది ; పడు + తున్నాడు = పడుతున్నాడు ;

సంస్కృత ఉదా– క్రీడ్ + తి ; [క్రీడ్ = ఆడుట ; 'తి' = తున్నాడు/ది.]

పఠ్ + తి ; [పఠ్ = చదువుట ; 'తి' = తున్నాడు/ది.]

వద్ + తి ; [వద్ = మాట్లాడుట ; 'తి' = తున్నాడు/ది.]

పత్ + తి ; [పత్ = పడుట ; 'తి' = తున్నాడు/ది.]

క్రియ యొక్క మూలరూపమైన 'క్రీడ్', 'పఠ్' మొదలైనవాటిని సంస్కృతములో 'ధాతువు' (धातुः) అంటారు. ధాతువుకు చేరే ప్రత్యయాలైన 'తి', 'తః' మొదలైనవాటిని ప్రత్యయాలంటారు. అందువలననే సంస్కృతంలోని క్రియాపదాలను తిఙన్తములు అంటారు.

క్రియఎప్పుడూ కర్తను అనుసరించియే ఉంటుంది. దీనిప్రకారం కర్తరివాచకాలన్నీమూడువిధాలుగా చెప్పబడ్డాయి. వాటినే ప్రథమపురుష , మధ్యమపురుష , ఉత్తమపురుష అనే విధంగా విభజించారు. తన గురించి చెప్పుకొనేది ఉత్తమపురుష యని , ఎదుటవాని గురించి చెప్పేది మధ్యమపురుషయని , ఈ రెండూ కాక మిగిలినవారిగురించి చెప్పవన్నీ ప్రథమపురుషయని తెలుసుకొనవలయును . భాష విస్తృతి అంతా పరిగణిస్తే ప్రధానంగా మనం మాట్లాడినంతలో ముగ్గురే వ్యక్తులు ఉంటారు. వాడు, నీవు, నేను. ఈ వాక్యాలను గమనించండి.

1. రాముడు వెళుతున్నాడు.

2. నీవు నవ్వుతున్నావు.

3. నేను పాడుతున్నాను.

'వెళుతున్నాడు' అనేది ఒక వ్యక్తి 'రాముడు' గురించి చెప్పబడుతున్నది. 'నవ్వుతున్నావు' అనేది 'నీవు' గురించి, 'పాడుతున్నాను' అనేది 'నేను'ను గురించి చెబుతున్నది. వీరినే సంస్కృతంలో పురుషలు అంటారు. కనుక పురుషలు ముగ్గురు. వారిని బోధించే పురుషప్రత్యయాలు కూడా మూడే. మూడు రకాలుగా ఉండే పురుష ప్రత్యయాలు తెలుగులో రెండు వచనాలలో ఉంటాయి. పురుష వ్యవస్థ ఈ క్రింది విధంగా ఉంటుంది– (తెలుగులో పదం చివర ఉన్న అక్షరాన్ని బట్టి వాటిని గుర్తించే విధానం కోష్టకంలో ఇవ్వబడింది.)

1. ప్రథమపురుష – అతడు, ఆమె, అది, వారు. అవి – (చివర– డు, ది, రు, వి/యి)

2. మధ్యమపురుష – నీవు, మీరు – (చివర– వు, రు)

3. ఉత్తమపురుష – నేను, మేము – (చివర– ను, ము)

1-4-2 -2 पुरुषः — प्रथमः, मध्यमः, उत्तमः

మొదట ప్రథమపురుష చూద్దాము. ప్రథమపురుష 'అతడు/ఆమె/అది/అవి'లను బోధిస్తుంది కదా. అంటే తెలుగులో 'డు/ది/వి /యి' అని చెప్పవచ్చు. సంస్కృతంలో ప్రథమపురుష ఏకవచనప్రత్యయం 'తి'. ధాతువుకు 'తి'ని జోడిస్తే ఆ ధాతువుకు కల అర్థంతోపాటు– అతడు లేదా ఆమె ఆ పనిని చేస్తున్నాడు లేదా చేస్తున్నది– అని అర్థం వస్తుంది. ఉదా– హస్ + తి = హసతి; 'హస్' అంటే నవ్వుట. 'తి' అంటే 'తున్నాడు/ది' ; అంటే– నవ్వుతున్నాడు/నవ్వుతున్నది.

1–4–2 –3 క్రియలు

ఒక క్రియాపదం చూసినప్పుడు మనకు ఏమేమి తెలుస్తాయి? ఇప్పుడు చూద్దాం.

ఉదా– 'చదువుతున్నాడు' తీసుకుంటే–

1. 'చదువు' (చదువుట అనే పని),

2. 'తున్నాడు' (రాముడు అనే వ్యక్తి, లేదా అతడు),

3. 'ఇప్పుడు' ప్రస్తుతం ఆ పని సాగుతున్నది, (ఇంకా అయిపోలేదు),

4. 'ఒకడు' చదువుతున్నాడు (పది మంది కాదు.)

సంస్కృత ఉదా– 'హసతి'

1. 'హస్' అనే ధాతువు (నవ్వుట),

2. 'తి' అనే ప్రథమపురుష-ప్రత్యయం, (అతడు/ఆమె)

3. 'ఇప్పుడు నవ్వుతున్నాడు' అని వర్తమానకాలం,

4. 'ఒకడు నవ్వుతున్నాడు' (లేదా ఒకామె నవ్వుతున్నది) అని ఏకవచనం.

నిష్కర్ష ఏంటంటే– ఒక క్రియాపదం 'ధాతువు', 'పురుష' అనే రెండు అంశాలను కలిగి ఉండి, 'కాలం', 'వచనం' అనే రెండు అంశాలను తెలియపరుస్తుంది. కనుక మొత్తం నాలుగు అంశాలు.

क्रियापदम् बोधयति एतान्– 1. धातुः 2. पुरुषः 3. कालः 4. वचनम्

కాలాలు మూడు– వర్తమానకాలం, భూతకాలం, భవిష్యత్-కాలం. ప్రస్తుతం జరుగుతున్నది వర్తమానం. గడిచిపోయినది భూతకాలం. జరగవలసినది భవిష్యత్కాలం. మొదట మనం వర్తమానకాలం చూస్తున్నాము. (వర్తమానకాలాన్ని పాణినివ్యాకరణంలో 'లట్-లకారం' అంటారు.)

తెలుగులో రెండే వచనాలు. ఒకటి – ఏక. ఒకటికన్నా ఎక్కువ – బహు. కానీ సంస్కృతంలో మూడు వచనాలు ఉంటాయి. ఒకటి అంటే ఏకవచనం. ఒకటి కన్నా ఎక్కువ రెండు, అంటే ద్వివచనం. కనుక రెండుకన్నా ఎక్కువ అయితేనే బహువచనం.

1-4-2-4 సంస్కృతంలో వచనాలు మూడు. ఏకవచనం, ద్వివచనం, బహువచనం.

वचनम् –- एकवचनम्, द्विवचनम्, बहुवचनम्.

అయితే లింగం విషయానికి వస్తే- గమనించవలసింది ఏంటంటే సంస్కృతంలో క్రియాపదానికి తెలుగులో వలె లింగం ఉండదు. పుల్లింగానికి, స్త్రీలింగానికి ఒకే క్రియాపదం. కనుక 'పఠతి' అంటే 'చదువుతున్నాడు', 'చదువుతున్నది' రెండూ కావచ్చు

1-4-2-5 - धातवः ధాతువులు

भू सत्तायाम्

वर्तमाने लट्

	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
प्रथमपुरुष	भवति	भवतः	भवन्ति
मध्यमपुरुष	भवसि	भवथः	भवथ
उत्तमपुरुष	भवामि	भवावः	भवामः

अनद्यतनभूते लङ्

	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
प्रथमपुरुष	अभवत्	अभवताम्	अभवन्
मध्यमपुरुष	अभवः	अभवतम्	अभवत
उत्तमपुरुष	अभवम्	अभवाव	अभवाम

आशिषि लोट्

	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
प्रथमपुरुष	भवतु / भवतात्	भवताम्	भवन्तु
मध्यमपुरुष	भव / भवतात्	भवतम्	भवत
उत्तमपुरुष	भवानि	भवाव	भवाम

विधि लिङ्

	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
प्रथमपुरुष	भवेत्	भवेताम्	भवेयुः
मध्यमपुरुष	भवेः	भवेतम्	भवेत
उत्तमपुरुष	भवेयम्	भवेव	भवेम

भविष्यति लृट्

	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
प्रथमपुरुष	भविष्यति	भविष्यतः	भविष्यन्ति
मध्यमपुरुष	भविष्यसि	भविष्यथः	भविष्यथ
उत्तमपुरुष	भविष्यामि	भविष्यावः	भविष्यामः

2. गम्लु गतौ

वर्तमाने लट्

	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
प्रथमपुरुष	गच्छति	गच्छतः	गच्छन्ति
मध्यमपुरुष	गच्छसि	गच्छथः	गच्छथ
उत्तमपुरुष	गच्छामि	गच्छावः	गच्छामः

अनद्यतनभूते लङ्

	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
प्रथमपुरुष	अगच्छत्	अगच्छताम्	अगच्छन्
मध्यमपुरुष	अगच्छः	अगच्छतम्	अगच्छत
उत्तमपुरुष	अगच्छम्	अगच्छाव	अगच्छाम

आशिषि लोट्

	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
प्रथमपुरुष	गच्छतु / गच्छतात्	गच्छताम्	गच्छन्तु
मध्यमपुरुष	गच्छ / गच्छतात्	गच्छतम्	गच्छत
उत्तमपुरुष	गच्छानि	गच्छाव	गच्छाम

विधि लिङ्

	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
प्रथमपुरुष	गच्छेत्	गच्छेताम्	गच्छेयुः
मध्यमपुरुष	गच्छेः	गच्छेतम्	गच्छेत
उत्तमपुरुष	गच्छेयम्	गच्छेव	गच्छेम

गमिष्यति लृट्

	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
प्रथमपुरुष	गमिष्यति	गमिष्यतः	गमिष्यन्ति
मध्यमपुरुष	गमिष्यसि	गमिष्यथः	गमिष्यथ
उत्तमपुरुष	गमिष्यामि	गमिष्यावः	गमिष्यामः

3. स्था गति निर्वृत्तौ

वर्तमाने लट्

	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
प्रथमपुरुष	तिष्ठति	तिष्ठतः	तिष्ठन्ति
मध्यमपुरुष	तिष्ठसि	तिष्ठथः	तिष्ठथ
उत्तमपुरुष	तिष्ठामि	तिष्ठावः	तिष्ठामः

अनद्यतनभूते लङ्

	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
प्रथमपुरुष	अतिष्ठत्	अतिष्ठताम्	अतिष्ठन्
मध्यमपुरुष	अतिष्ठः	अतिष्ठतम्	अतिष्ठत
उत्तमपुरुष	अतिष्ठम्	अतिष्ठाव	अतिष्ठाम

आशिषि लोट्

	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
प्रथमपुरुष	तिष्ठतु / तिष्ठतात्	तिष्ठताम्	तिष्ठन्तु
मध्यमपुरुष	तिष्ठ / तिष्ठतात्	तिष्ठतम्	तिष्ठत
उत्तमपुरुष	तिष्ठानि	तिष्ठाव	तिष्ठाम

विधि लिङ्

	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
प्रथमपुरुष	तिष्ठेत्	तिष्ठेताम्	तिष्ठेयुः
मध्यमपुरुष	तिष्ठेः	तिष्ठेतम्	तिष्ठेत
उत्तमपुरुष	तिष्ठेयम्	तिष्ठेव	तिष्ठेम

स्थास्यति लृट्

	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
प्रथमपुरुष	स्थास्यति	स्थास्यतः	स्थास्यन्ति
मध्यमपुरुष	स्थास्यसि	स्थास्यथः	स्थास्यथ
उत्तमपुरुष	स्थास्यामि	स्थास्यावः	स्थास्यामः

4. दृशिर् प्रेक्षणे

वर्तमाने लट्

	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
प्रथमपुरुष	पश्यति	पश्यतः	पश्यन्ति
मध्यमपुरुष	पश्यसि	पश्यथः	पश्यथ
उत्तमपुरुष	पश्यामि	पश्यावः	पश्यामः

अनद्यतनभूते लङ्

	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
प्रथमपुरुष	अपश्यत्	अपश्यताम्	अपश्यन्
मध्यमपुरुष	अपश्यः	अपश्यतम्	अपश्यत
उत्तमपुरुष	अपश्यम्	अपश्याव	अपश्याम

आशिषि लोट्

	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
प्रथमपुरुष	पश्यतु / पश्यतात्	पश्यताम्	पश्यन्तु
मध्यमपुरुष	पश्य / पश्यतात्	पश्यतम्	पश्यत
उत्तमपुरुष	पश्यानि	पश्याव	पश्याम

विधि लिङ्

	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
प्रथमपुरुष	पश्येत्	पश्येताम्	पश्येयुः
मध्यमपुरुष	पश्येः	पश्येतम्	पश्येत
उत्तमपुरुष	पश्येयम्	पश्येव	पश्येम

द्रक्ष्यति लृट्

	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
प्रथमपुरुष	द्रक्ष्यति	द्रक्ष्यतः	द्रक्ष्यन्ति
मध्यमपुरुष	द्रक्ष्यसि	द्रक्ष्यथः	द्रक्ष्यथ
उत्तमपुरुष	द्रक्ष्यामि	द्रक्ष्यावः	द्रक्ष्यामः

5. लिख् लेखने

वर्तमाने लट्

	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
प्रथमपुरुष	लिखति	लिखतः	लिखन्ति
मध्यमपुरुष	लिखसि	लिखथः	लिखथ
उत्तमपुरुष	लिखामि	लिखावः	लिखामः

अनद्यतनभूते लङ्

	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
प्रथमपुरुष	अलिखत्	अलिखताम्	अलिखन्
मध्यमपुरुष	अलिखः	अलिखतम्	अलिखत
उत्तमपुरुष	अलिखम्	अलिखाव	अलिखाम

आशिषि लोट्

	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
प्रथमपुरुष	लिखतु / लिखतात्	लिखताम्	लिखन्तु
मध्यमपुरुष	लिख / लिखतात्	लिखतम्	लिखत
उत्तमपुरुष	लिखानि	लिखाव	लिखाम

विधि लिङ्

	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
प्रथमपुरुष	लिखेत्	लिखेताम्	लिखेयुः
मध्यमपुरुष	लिखेः	लिखेतम्	लिखेत
उत्तमपुरुष	लिखेयम्	लिखेव	लिखेम

लेखिष्यति लृट्

	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
प्रथमपुरुष	लेखिष्यति	लेखिष्यतः	लेखिष्यन्ति
मध्यमपुरुष	लेखिष्यसि	लेखिष्यथः	लेखिष्यथ
उत्तमपुरुष	लेखिष्यामि	लेखिष्यावः	लेखिष्यामः

1-4-2-6 समुचितसमाधानं योजयित्वा वाक्यं लिखत।

1). लेखिष्यति इति पदं कः पुरुषः किं वचनम्

अ) प्रथमपुरुष एकवचनम् आ) प्रथमपुरुषद्विवचनम्

इ) प्रथमपुरुषबहुवचनम् ई) मध्यमपुरुषएकवचनम्

समा - लेखिष्यति इति पदं प्रथमपुरुषएकवचनम्।

2) भवसि ----------- भवथ ।

अ) भवानि आ) भवेत् इ) भवथः ई) भवावः

समा - भवसि - भवथः - भवथ

3) भवेत्.......... भवेयुः

अ) भवेतां आ) भवतात् इ) भवामः ई) भवेत

समा - भवेत् भवेताम् - भवेयुः

4) स्थास्यामि - स्थास्यावः.........।

अ) गमिष्यावः आ) द्रक्ष्यामः इ) भविष्यावः ई) स्थास्यामः

समा - स्थास्यामि - स्थास्यावः - स्थास्यामः

5) अपश्यम् इति पदं कः पुरुषः किं वचनम्

अ) प्रथमपुरुष एकवचनम् आ) प्रथमपुरुषद्विवचनम्

इ) उत्तमपुरुषएकवचनम् ई) मध्यमपुरुषएकवचनम्

समा- अपश्यम् इति पदं उत्तमपुरुषएखवचनम्।

6) भवेः इति पदं कः पुरुषः किं वचनम् ?

अ) प्रथमपुरुष एकवचनम् आ) प्रथमपुरुषद्विवचनम्

इ) प्रथमपुरुषबहुवचनम् ई) मध्यमपुरुषएकवचनम्

समा - भवेः इति पदं मध्यमपुरुषएएकवचनम्।

7) लिखतु - लिखताम् ------------- ।

अ) लिखामि आ) लिखन्तु इ) लिखति ई) लिखानि

समा - लिखतु - लिखताम् - लिखन्तु ।

8) गच्छेयम् - गच्छेव -

अ) गच्छन्ति आ) गच्छामि इ) गच्छेम ई) गच्छेत्

समा - गच्छेयम् - गच्छेव - गच्छेम

9) गच्छामः इति पदं कः पुरुषः किं वचनम् ?

अ) प्रथमपुरुष एकवचनम् आ) प्रथमपुरुषद्विवचनम्

इ) उत्तमपुरुषबहुवचनम् ई) मध्यमपुरुषएकवचनम्

समा - गच्छामः इति पदं उत्तमपुरुषबहुवचनम् ।

10) तिष्ठानि इति पदं कः पुरुषः किं वचनम् ?

अ) उत्तमपुरुष एकवचनम् आ) प्रथमपुरुषद्विवचनम्

इ) प्रथमपुरुषबहुवचनम् ई) मध्यमपुरुषएकवचनम्

समा - तिष्ठानि इति पदं उत्तमपुरुष एकवचनम्।

రచయిత

డా. మల్లివాడ శివరామ్

విశ్రాంత సంస్కృత ఉపన్యాసకులు

ఆంధ్ర లొయోల కళాశాల , విజయవాడ,

UNIT -V

व्याकरणविभागः వ్యాకరణవిభాగః

ఖండం – 5 , పాఠము –1

1-5-1-1 सन्धयः సంధులు

సంస్కృతవ్యాకరణ పరిచయం –. సంస్కృత భాషలో పాణిని మహర్షి అష్టాధ్యాయి అనే పేరుతో ఒక సమగ్రమైన వ్యాకరణ గ్రంథాన్ని రచించాడు . దీని ప్రారంభంలో మహేశ్వర సూత్రములని 14 సూత్రాలు ఉంటాయి దీని ద్వారా పాణిని మహర్షి వ్యాకరణం మొత్తాన్ని సంగ్రహరూపంలో చెప్పగలిగాడు.

1–5–1–2 **సంధినిర్వచనం**– సంస్కృతంలో రెండు వర్ణముల కలయికను సంధి అంటారు . అనగా రెండు అచ్చులు లేదా హల్లులు ఒకదానితో మరియొకటి కలిసినప్పుడు వచ్చే మార్పులను సంధి అంటారు. *वर्णानाम् अतिशयितः सन्निधिः सन्धिः। రెండు వర్ణముల కలయికను సంధి అంటారు .*एकस्य वर्णस्य उच्चारणानन्तरम् अपरस्य वर्णस्य उच्चारणम् , ततः तृतीयस्य, ततः चतुर्थस्य इत्येवं क्रमेण शब्दोच्चारणं भवति। ఒక వర్ణము తరువాత మరియొకవర్ణము . ఆ తరువాత మరియొకవర్ణము పలుకబడుతుంది. అయితే రెండు వర్ణములమధ్య అర్ధమాత్రకాలముకన్నా అధికమైన వ్యవధానములేకుండా ఉండడాన్నే సంధి అంటారు. द्वयोः वर्णयोः उच्चारणयोः मध्ये अर्धमात्राकालात् अपि अधिककालेन व्यवधानं यथा न भवेत् तथा उच्चारणमेव सन्धिः।

ఈ సంధి జరుగునప్పుడు ఒక్కొక్కసారి వర్ణముయొక్క ఆదేశము జరుగును . ఈ విధమైన ఆదేశాన్నే సంధికార్యము అంటారు. एवं सन्धौ सति कदाचित् वर्णस्य आदेशादिकं भवति। इत्थम् आदेशादिकम् एव सन्धिकार्यम् इत्युच्यते।. ఈ సంధికార్యము పదముయొక్క మధ్యలో కాని , పదములమధ్యలో కాని సంభవించును. इदं च सन्धिकार्यं पदस्य मध्ये पदयोः मध्ये वा सम्भवेत्। ఈ ఆదేశాదికము నాలుగువిధములు . అవి ఆదేశము , ఆగమము , లోపము , ప్రకృతిభావము .

1-5-1-3 సంధి **భేదములు** - *सन्धयः त्रिविधाः*

1- *स्वरसन्धिः (अच्)*

2- *व्यञ्जनसन्धिः (हल्)*

3- *विसर्गसन्धिः*

సంధులు ముఖ్యముగా స్వరసంధులు , హల్ సంధులు , విసర్గసంధులు అని మూడు విధములు . అచ్చుల మధ్య ఏర్పడే సంధులను స్వరసంధులు లేదా అచ్ సంధులు అంటారు. హల్లులతో ఏర్పడే సంధులను హల్ సంధులని , విసర్గతో కలిసినప్పుడు కలిగే సంధులను విసర్గసంధులని అంచారు.

స్వరసంధులు ఎనిమిది విధములు .**स्वरसन्धयः अष्टविधाः**

1. **यण् सन्धिः 2- यान्त्वादेशसन्धिः** యణ్ సంధి , యాన్త్వాదేశసంధి అను రెండు సంధులలో పూర్వవర్ణము స్థానములో మాత్రమే ఆదేశము వచ్చును.
2. గుణసంధి , వృద్ధిసంధి , సవర్ణదీర్ఘసంధి , పూర్వరూపసంధి , పరరూపసంధి అను అయిదు సంధులలో పూర్వ పరవర్ణములస్థానములో ఏకాదేశము వచ్చును.
3. ప్రకృతిభావసంధియందు ఎటువంటి ఆదేశము ఉండదు. ఆదేశాభావము అనగా ఆదేశము లేకుండుట.

1-5-1-4 सवर्णदीर्घसन्धिः – అకః సవర్ణే దీర్ఘః అని సంస్కృతంలో సవర్ణదీర్ఘసంధికి సూత్రము. पूर्वत्र परत्र च यथासङ्ग्रहम् अकः (अआ,इ ई, उ ऊ,ऋ) श्रवणम् अस्ति चेत् सवर्णदीर्घः। అ ఇ ఉ ఋ లకు సవర్ణములైన అచ్చులు పరములైనప్పుడు వానికి దీర్ఘము ఏకాదేశమగును.

ఉదా - धर्म + अर्थ = धर्मार्थ ఈ ఉదాహరణలో ధర్మ అను పదములో చివర అకారము వినిపించుచున్నది . దానికి వెంటనే అర్థ అను పదములో అకారము పరమైనది. రెండ అ అనే వర్ణములు వెనువెంటనే పలుకుబడుచున్నవి. రెండును సవర్ణములైన అచ్చులు . కాబట్టి ఆ రెండిటి స్థానములో వాటికి దీర్ఘమైన ఆకారము వచ్చి ధర్మార్థ అనే పదమేర్పడును. ఇతరములైన ఉదాహరణలు .

1. राम + अनुजः - అ + అ - ఆ - रामानुजः
2. महा + आहिः - ఆ + ఆ - ఆ - महाहिः
3. तस्य + आज्ञा అ + ఆ - ఆ - तस्याज्ञा

4. तथा + आगमः ఆ + ఆ - ఆ - तथागमः

5. हरि + इच्छा ఇ + ఇ - ఈ - हरीच्छा

6. गौरी + इयम् ఈ + ఇ - ఈ - गौरीयम्

7. कपि+ ईशः ఇ + ఈ - ఈ - कपीशः

8. वाणी + ईशः ఈ + ఈ - ఈ -वाणीशः

9. गुरु + उपदेशः ఉ + ఉ - ఊ - गुरूपदेशः

10. साधु + ऊचुः ఉ + ఊ - ఊ - सा धूचुः

11. वधू + ऊहः ఊ + ఊ - ఊ- वधूहः

12. धातृ + ऋणम् ఋ + ఋ – ౠ धातॄणम्

1-5-1-5 .गुणसन्धिः - గుణసంధి. – ఆద్గుణః అని సంస్కృతంలో గుణసంధికి సూత్రము . पूर्वत्र अकारस्य आकारस्य च श्रवणे, परत्र इकः (इ, उ, आ) श्रवणे गुणः। ముంధు అకారము (అ ,ఆ) ఉండి తరువాత ఇ, ఉ ,ఋ లు ఉన్నచో వాటి స్థానములో ఏ , ఓ , అర్ లు వరుసగా వచ్చును . ఏ ఓ అర్ లను గుణములు అంటారు.

ఉదా - राज + इन्द्र - राजेन्द्र . ఈ ఉదాహరణలో పూర్వపదమైన రాజ అను పదములో చివర అకారము వినిపించుచున్నది. తరువాత ఇంద్ర అనే పదము ఇ తో ప్రారంభమైంది. ఇచ్చట అ తరువాత ఇ అనే వర్ణము కలదు. కావున ఇచ్చట ఆ రెండు వర్ణముల స్థానములో ఏ అను వర్ణము ఏకాదేశముగా. వచ్చును .

तव + इव - అ + ఇ - ఏ - तवेव

1. महा + ईशः - ఆ + ఈ - ఏ - महेशः
2. लक्ष्मण +इति - అ + ఇ - ఏ - लक्ष्मणेति
3. पन्नग +इन्द्र - అ + ఇ - ఏ - पन्नगेन्द्र
4. स्व + उपार्जितं- అ + ఉ - ఓ - स्वोपार्जितं
5. नव + उदयः - అ + ఉ - ఓ - नवोदयः

6. महा + उत्सवः -- ఆ +ఉ - ఓ महोत्सवः

7. वसन्त ऋतुः- అ + ఋ -అర్ - वसन्तर्तुः

8. राज + ऋषिः - అ + ఋ -అర్ राजर्षिः

1-5-1-6. वृद्धिसन्धिः వృద్ధి సంధి – వృద్ధిరేచి అని సంస్కృతములో పాణిని సూత్రము . అకారము తరువాత ఏ ఐ లు పరమైనచో ఐ కారమును , ఓ ఔలు పరమైనచో ఔ కారమును వచ్చును . ఐ ఔ లు వృద్ధులనుబడును .

पूर्वत्र अकारस्य आकारस्य च श्रवणे,एचः (ए ऐ ओ औ) श्रवणे वृद्धिः।

ఉదా - **एक + एक - एकैक** ఇచ్చట పూర్వపదమైన ఏక అనే పదములో చివర అ అనే అచ్చు వినిపించు చున్నది. తరువాత ఉన్న ఏక అనే పదము ఏ తో ప్రారంభమైంది. ఇచ్చట అ మరియు ఏ అనే వర్ణములు అవ్యవధానముగా వినిపించుచున్నవి. కాబట్టి ఆ రెండిటి స్థానములో ఐ అనే వర్ణము ఏకాదేశముగా వచ్చినది .

1. तथा + एव ఆ + ఏ - ఐ तथैव

2. परम + ऐश्वर्यं అ + ఐ -ఐ परमैश्वर्यं

3. धन + ओदनं అ + ఓ -ఔ धनौदनं

4. दिव्य+ औषधम् అ +ఔ -ఔ - दिव्यौषधम्

5. वसुधा + एव ఆ + ఏ -ఐ- वसुधैव

6. मत + ऐक्यं అ +ఐ - ఐ मतैक्यं

1-5-1-7 यण् सन्धिः - యణ్ సంధి – సంస్కృతములో ఇకోయణచి అని పాణిని సూత్రము. **पूर्वत्र इकः (आ ऊ ॠ ॡ) श्रवणे, परत्र असवर्णस्वरश्रवणे यण्।** ఇ , ఉ , ఋ లకు అసవర్ణములైన అచ్చులు పరమైనప్పుడు వానికి వరుసగా య , వ ,ర లు ఆదేశముగా వచ్చును .

ఉదా - अति + अन्त - अत्यन्त ఇచ్చట పూర్వపదమైన అతి అని పదముయొక్క చివర ఇ అనే స్వరము వినిపించుచున్నది. దానికి అన్త అనే పదములో అ అనే వర్ణము పరమైనది. కాబట్టి ఇ తరువాత అసవర్ణమైన అచ్చు అనగా అ పరమైనది కాబట్టి పూర్వవర్ణమైన ఇ స్థానములో య అనే వర్ణము ఆదేశముగా వచ్చినది.

1. इति + अत्र ఇ +అ -య- इत्यत्र

2. इति + आह ఇ + ఆ - యా- इत्याह

3. यदि + एवं ఇ + ఏ - యే - यद्येवं

4. गुरु + आज्ञा ఉ + ఆ - వా- गुर्वाज्ञा

5. साधु + इति ఉ + ఇ - వి - साध्विति

6. अनु + एति ఉ + ఏ - వే - अन्वेति

7. धातृ + अंशः ఋ+ అ - ర- धात्रंशः

8. वि + अभजत् ఇ +అ -య-- व्यभजत्

1-5-1-8 समुचितसमाधानं योजयित्वा वाक्यं लिखत।

1). महाहिः इत्यत्र सन्धिः कः ?

अ) सवर्णदीर्घ आ) गुण इ) वृद्धि ई) यण्

समा - महाहिः इत्यत्र सन्धिः सवर्णदीर्घः।

2). वसन्तर्तुः इत्यत्र सन्धिः कः?

अ) सवर्णदीर्घ आ) गुण इ) वृद्धि ई) यण्

समा - वसन्तर्तुः इत्यत्र सन्धिः गुणसन्धिः।

3) अनु + एति - सन्धत।

अ) अन्विति आ) अन्वुति इ) अन्वेति ई) अन्वाति

समा - अनु + एति - अन्वेति

4) परमैश्वर्यं - विघटयत ।

अ) परम + ऐश्वर्यं आ) परमा + ऐश्वर्यं इ) परम + एश्वर्य अन्वेति ई) परमा + ऐश्वर्य

समा- परमैश्वर्यं - परमा + ऐश्वर्य

5) कपीशः - विघटयत।

अ) कपि + इशः आ) कपी + ईशः इ) कपि + ईशः ई) कपी + इशः

समा - कपीशः - कपि+ ईशः

6) नवोदयः इति पदं विघटयत।

अ) नव + उदयः आ) नवा + उदयः इ) नव + ऊदयः ई) नवा + ऊदयः

समा - नवोदयः - नव + उदयः ।

7) वाणी + ईशः - सन्धत्त ।

अ) वाणाशः आ) वाणिशः इ) वाणीशः ई) वाणूशः

समा - वाणी + ईशः - वाणीशः।

8) मतैक्यं इत्यत्र सन्धिः कः?

अ) सवर्णदीर्घ आ) गुण इ) वृद्धि ई) यण्

समा - मतैक्यं इत्यत्र सन्धिः वृद्धिः ।

9) धात्रंशः इत्यत्र सन्धिः कः ?

अ) सवर्णदीर्घ आ) गुण इ) वृद्धि ई) यण्

समा - धत्रंशः इत्यत्र सन्धिः गुणः।

10). राजर्षिः इत्यत्र सन्धिः कः ?

अ) सवर्णदीर्घ आ) गुण इ) वृद्धि ई) यण्

समा - राजर्षिः इत्यत्र सन्धिः गुणसन्धिः।

రచయిత

డా. మర్రివాడ శివరామ్ ,

విశ్రాంత సంస్కృత ఉపన్యాసకులు

ఆంధ్ర లొయోల కళాశాల , విజయవాడ.

UNIT -V

व्याकरणविभागः వ్యాకరణవిభాగః

ఖండం – 5 , పాఠము -2

समासाः –సమాసములు

1-5-2-1 **సమాసనిర్వచనము** – సమాసము అనగా समसनं नाम समासः కలిసియుండుటను సమాసము అందురు. अनेकस्य पदस्य एकपदीभवनं समासः इत्यर्थः। అనేకములైన పదములను ఏకపదముగా చేయుటయే సంధి అనబడును . తెలుగులో దీని నిర్వచనాన్ని తెలియజేస్తూ రెండు అర్థవంతములైన పదుల కలయికను సమాసము అంటారు అని తెలియజేసారు.

ఈ సమాసములు నామవాచకములమధ్య సంభవించును కానీ క్రియల మధ్య సంభవింపవు .समासः सुबन्तानां भवति, न तु तिङन्तानाम्। .సుబంతములకు సమాసము ఉండును కానీ తిజన్తములకు సమాసము ఉండదు. సుబంతములనగా సుప్ అంతముగా గలవి శబ్దరూపములు. తిజన్తములగా తిఙ్ అంతముగా గలవి. క్రియారూపములు.

అవ్యవధానముగానున్న రెండు సుబంతములమధ్య సమాసము ఏర్పడును. ఉదాహరణకు రాజుగారియొక్క సేవకుడు . దీనిలో రాజుగారియొక్క అనునది ఒక పదము . సేవకుడు అనునదిమరియొక పదము. ఈ రెండిటి మధ్య సమాసము ఏర్పడి రాజసేవకుడు అనే సమాసపదము ఏర్పడును .परस्पर अन्वितयोः सुबन्तयोः समासः भवति। పరస్పర అన్వయము లేనిచోట సమాసము ఏర్పడదు. यत्र परस्पर अन्वयः नास्ति, तत्र समासः न भवति।

ఈ సమాసపదములో ముందునున్న పదమును పూర్వపదమని , తరువాతనున్న పదమును ఉత్తరపదమని అందురు.

समासे पूर्वत्र श्रूयमाणं पदं पूर्वपदमिति, उत्तरत्र श्रूयमाणं पदं उत्तरपदमिति च व्यवह्रियते।

సంగ్రహముగానున్న సమాసపదమునకు విపులమైన అర్థమును తెలియజేయడాన్ని విగ్రహవాక్యము అంటారు.

वृत्यर्थबोधकं वाक्यं विग्रहः। సమాసముయొక్క అర్థమును వివరించడానికి ఏ వాక్యము చెప్పబడుతుందో దానిని విగ్రహవాక్యము అంటారు. समासादेः अर्थं बोधयितुं यद्वाक्यमुच्यते तद्वाक्यं विग्रहः इति व्यवह्रियते।*

1–5–2–2 సమాసభేదములు – అర్థప్రాధాన్యతను ఆధారముగా చేసుకొని సమాసాలను నాలుగు విధములుగా విభజించారు. 1 అవ్యయీభావసమాసము . 2.తత్పురుషసమాసము 3. ద్వంద్వసమాసము 4. బహువ్రీహిసమాసము.

1. **पूर्वपदार्थप्रधानः - अव्ययीभावसमासः** పూర్వపదానికి ప్రాధాన్యతను ఇస్తే దానిని అవ్యయీభావసమాసము అంటారు. पूर्वपदस्य अर्थस्य प्राधान्ये अव्ययीभावः इत्यर्थः।

2. **उत्तरपदार्थप्रधानः - तत्पुरुषसमासः** ఉత్తరపదానికి అంటే రెండవపదానికి ప్రాధాన్యతను ఇస్తే దానిని తత్పురుషసమాసము అంటారు. उत्तरपदस्य अर्थः यदि क्रियया अन्वितः भवति तर्हि तत्पुरुषः इत्यर्थः।

3. **उभयपदार्थप्रधानः - द्वन्द्वसमासः।** రెండు పదములకు ప్రాధాన్యతను అస్తే దానిని ద్వంద్వసమాసము అంటారు. उभयोः पदार्थयोः यदि क्रियया अन्वितः भवति तर्हि द्वन्द्वः इत्यर्थः।

4. **अन्यपदार्थप्रधानः - बहुव्रीहि** समासः రెండు పదములు తమ ప్రాధాన్యతను కోల్పోయి ఏదో ఒక వస్తువునో , వ్యక్తినో సూచిస్తే దానిని బహువ్రీహి సమాసము అంటారు. अन्यपदस्य (समासघटकस्य) अर्थः यदि क्रियया अन्वितः भवति तर्हि बहुव्रीहिः इत्यर्थः.

ఈ మొదటి సెమిస్టర్ కు తత్పురుష , ద్వంద్వసమాసములు పాఠ్యప్రణాళికలో పొందుపరచబడినాయి.

1-5-2-3 तत्पुरुषसमासः తత్పురుషసమాసము - तत्पुरुषः चतुर्धा - సామాన్యము, కర్మధారయము, ద్విగు, నఞ్ తత్పురుష సమాసము అని తత్పురుష సమాసము నాలుగు విధములు . **सामान्यः सप्तथा** - సామాన్య తత్పురుష సమాసము విభక్తిని ఆధారముగా చేసుకొని ఏడు విధములు .

	సమాసము	విగ్రహవాక్యము
1,प्रथमातत्पुरुषः -	पूर्वकायः	पूर्वं कायस्य పూర్వం కాయస్య
	अर्थपिप्पली	अर्थं पिप्पली అర్థం పిప్పలీ
2.द्वितीयातत्पुरुषः -	कृष्णाश्रितः	कृष्णं श्रितः కృష్ణం శ్రితః
	अन्न बुभुक्षुः	अन्नं बुभुक्षुः అన్నం బుభుక్షుః

3. तृतीयातत्पुरुषः	मासपूर्वः		मासेन पूर्वः మసేన పూర్వః
	हरित्रातः-		हरिणा त्रातःహరిణా త్రాతః
	दध्योदनः	-	दध्ना ओदनःదధ్నా ఓదనః
4.चतुर्थीतत्पुरुषः -	यूपदारु	-	यूपाय दारुయూపాయ దారు
	गुरुदक्षिणा	-	गुरवे दक्षिणाగురవే దక్షిణా
	भूतबलिः		भूतेभ्यः बलिःభూతేభ్యః బలిః
5.पञ्चमीतत्पुरुषः -	सिंहभयम्	-	सिंहात् भयम् సింహాత్ భయమ్
	वृकभीतः		वृकात् भीतः వృకాత్ భీతః
	पापभयम्		पापात् भयम्పాపాత్ భయమ్
	चोरभयम्		चोरात् भयम् చోరాత్ భయమ్
	पापभीतः		पापात् भीतःపాపాత్ భీతః
6.षष्ठीतत्पुरुषः -	राजपुरुषः		राज्ञः पुरुषःరాజ్ఞః పురుషః
	कृष्णभक्तः		कृष्णस्य भक्तःకృష్ణస్య భక్తః
	वृक्षमूलम्		वृक्षस्य मूलम्వృక్షస్య మూలమ్
	सीतापतिः		सीतायाः पतिःసీతాయాః పతిః
7.सप्तमीतत्पुरुषः -	शास्त्रनिपुणः		शास्त्रे निपुणःశాస్త్రే నిపుణః
	कार्यदक्षः		कार्ये दक्षः కార్యే దక్షః

1-5-2-4 कर्मधारयसमासः కర్మధారయసమాసము – విశేషణవిశేష్యముల సంబంధమును తెలుపునది

కర్మధారయ సమాసము. ఇది ఏడు విధములు **- सप्तधा**∗

1- विशेषणपूर्वपदकर्मधारयसमासः విశేషణపూర్వపదకర్మధారయసమాసము -విశేషణము పూర్వపదముగా కలిగినది – उत्तमपुरुषः - उत्तमश्चासौ पुरुषश्च ఉత్తమశ్చాసౌ పురుషశ్చ

2- विशेषणोत्तरपदकर्मधारयसमासः - విశేషణోత్తరపదకర్మధారయసమాసము –

वैयाकरणखसूचिः - वैयाकरणश्चासौ खसूचिश्च వైయాకరణశ్చాసౌ ఖసూచిశ్చ

1. विशेषणोभयपदकर्मधारयसमासः- విశేషణోభయపదకర్మధారయసమాసము

   भोज्योष्णम्- भोज्यं च तत् उष्णं च భోజ్యం చ తత్ ఉష్ణం చ

2. उपमानपूर्वपदकर्मधारयसमासः ఉపమానపూర్వపదకర్మధారయసమాసము –

   द्राक्षामधुरा - द्राक्षा इव मधुरा ద్రాక్షా ఇవ మధురా

3. उपमानोत्तरपदकर्मधारयसमासः ఉపమానోత్తరపదకర్మధారయసమాసము –

   नरसिंहः - नरः सिंहः इव । నరః సింహః ఇవ

4. सम्भावनापूर्वपदकर्मधारयसमासः - సంభావనాపూర్వపదకర్మధారయసమాసము –

   वटपादपः - वट इति पादपः వటః ఇతి పాదపః

5. अवधारणपूर्वपदकर्मधारयसमासः - అవధారణపూర్వపదకర్మధారయసమాసము

   विद्याधनम् - विद्या एव धनम् విద్యా ఏవ ధనమ్.

1-5-2-5 द्विगुसमास ద్విగుసమాసము सङ्ख्यापूर्वो द्विगुः సంఖ్య పూర్వపదముగా కలిగినది.

पञ्चगवम्	- पञ्चानां गवां समाहारः పంచానాం గవాం సమాహారః
त्रिभुवनम्	- त्रयाणां भुवनानां समाहारः త్రయాణాం భువనానాం సమాహారః
पञ्चवटी	- पञ्चानां वटानां समाहारः పంచానాం వటానాం సమాహారః
नवरात्रम्	- नवानां रात्रीणां समाहारः నవానాం రాత్రీణాం సమాహారః

त्रिलोकी - त्रयाणां लोकानां समाहारः త్రయాణాం లోకానాం సమాహారః

1-5-2-6 नञ् तत्पुरुषसमासः నఞ్ తత్పురుషసమాసము. ఇది నఞ్ సమాస , కు సమాస , గతి సమాస ప్రాది సమాస ఉపపదసమాసములని అయిదు విధములు . नञ् प्रभृतयः - पञ्च*

1- नञ् समासः-	अधर्मः	न धर्मः	న ధర్మః
	अज्ञानम्	न ज्ञानम्	న జ్ఞానమ్
	असत्यम्	न सत्यम्	న సత్యం
	अब्राह्मणः	न ब्राह्मणः	న బ్రాహ్మణః
	अनिच्छा	न इच्छा	న ఇచ్ఛా
	अनुदारः	न उदारः	న ఉదారః
	अनश्वः	न अश्वः	న అశ్వః
	अनन्तः	न अन्तः	న అంతః
2- कुसमासः-	कुपुरुषः	कुत्सितः पुरुषः	కుత్సితః పురుషః
3- गतिसमासः-	शुक्लीकृत्य	शुक्लं उररीकृत्य	శుక్లం ఉరరీకృత్య
4- प्रादिसमासः-	प्राचार्यः	प्रगतः आचार्यः	ప్రగతః ఆచార్యః
5- उपपदसमासः-	कुम्भकारः	कुम्भं करोति इति	కుంభం కరోతి ఇతి

1-5-2-7 द्वन्द्वसमासः ద్వంద్వసమాసము. उभयपदार्थप्रधानः - द्वन्द्वसमासः సమాసములోని రెండుపదములకు సమానమైన ప్రాధాన్యత ఉన్నచో దానిని ద్వంద్వసమాసము అంటారు. उभयोः पदार्थयोः यदि क्रियया अन्वितः भवति तर्हि द्वन्द्व इत्यर्थः।

समासः		**विग्रहवाक्यम्**	
1. रामकृष्णौ	-	रामः च कृष्णः च	రామః చ కృష్ణః చ
2. रामलक्ष्मणौ	-	रामः च लक्ष्मणः च	రామః చ లక్ష్మణః చ

3. भीमार्जुनौ - भीमः च अर्जुनः च భీమః చ అర్జునః చ

4. कंसरावणौ - कंसश्च रावणशच కంసశ్చ రావణశ్చ

5. पत्रपुष्पफलानि पत्रं च पुष्पं च फलं च పత్రం చ పుష్పం చ ఫలం చ

6. पाणिपादम् - पाणी च पादौ च పాణీ చ పాదౌ చ

7. शीतोष्णम् - शीतं च उष्णं च శీతం చ ఉష్ణం చ

8. पितरौ - माता च पिता च మాతా చ పితా చ

9. श्वसुरौ - श्वश्रूः च श्वसुरः च శ్వశ్రూః చ శ్వసురః చ

10. दम्पती - जाया च पतिः च జాయా చ పతిః చ

11. शिवौ शिवा च शिवः च శివా చ శివః ఛ

1-5-2-8 समुचितसमाधानं योजयित्वा वाक्यं लिखत।

1. रामलक्ष्मणौ इत्यत्र समासः कः ?
   अ) द्वन्द्वः आ) द्विगुः इ) कर्मधारयः ई) तत्पुरुषः
   समा - रामलक्ष्मणयोः इत्यत्र समासः द्वन्द्वः।
2. त्रिभुवनम् इत्यत्रः समासः कः?
   अ). द्वन्द्वः आ) द्विगुः इ) तत्परुषः ई) कर्मधारयः
   समा - त्रिभुवनम् इत्यत्र समासः द्विगुः।
3. शिवौ इत्यस्य पदस्य विग्रहवाक्यं किम् ?
   अ) शिवः च रामःच । आ) शिवः च कृष्णः च
   इ). शिवा च शिवः च ई) शिवः च पार्वती च
   समा- शिवौ इत्यस्य पदस्य विग्रहवाक्यं शिवा च शिवः च ।
4. पूर्वपदार्थप्रधानः कः ?
   अ). द्वन्द्वः आ) द्विगुः इ) अव्ययीभावः ई) तत्पुरुषः
   समा - पूर्वपदार्थप्रधानः अव्ययीभावः।
5. उभयपदार्थप्रधानः कः ?
   अ). द्वन्द्वः आ) द्विगुः इ) अव्ययीभावः ई) तत्पुरुषः

समा - उभयपदार्थप्रधानः द्वन्द्वः।

6. हरित्रातः कः समासः?

अ) द्वन्द्वः आ) द्विगुः इ) अव्ययीभावः ई) तत्पुरुषः

समा - हरित्रातः तत्पुरुषः समासः।

7. रामकृष्णौ इत्यस्य पदस्य विग्रहवाक्यं किम् ?

अ) रामःच कृष्णः च आ) शिवः च कृष्णः च

इ) रामः च लक्ष्मणः च। ई) रमा च कृष्णा च

समा - रामकृष्णौ इत्यस्य पदस्य विग्रहवाक्यं - रामः च कृष्णः च।

8. संख्यापूर्वः कः समासः ?

अ).द्वन्द्वः आ) द्विगुः इ) अव्ययीभावः ई) तत्पुरुषः

समा - संख्यापूर्वः द्विगुसमासः।

9. असत्यम् इत्यत्र कः समासः ?

अ).द्वन्द्वः आ) नञ् तत्पुरुषः इ) अव्ययीभावः ई) तत्पुरुषः

समा - असत्यम् इत्यत्र नञ् तत्पुरुषसमासः।

10. उत्तमपुरुषः इत्यत्र कः समासः ?

अ) द्वन्द्वः आ) द्विगुः इ) कर्मधारयः ई) तत्पुरुषः

समा - उत्तमपुरुषः इत्यत्र समासः कर्मधारयः।

రచయిత

డా. మర్రివాడ శివరామ్
విశ్రాంత సంస్కృత ఉపన్యాసకులు
ఆంధ్ర లొయోల కళాశాల , విజయవాడ

>>>>>*****<<<<<